

Hypotheken

45%

van de hypotheken is aflossingsvrij.
Dat is (nog steeds) te veel

ECONOMIE 22-23

Mosterdpotjes
Collectie zilver
geroofd uit kerk
in Doesburg

BINNENLAND 11

Marokko
Gen-Z-212
protest valt stil
door repressie

BUITENLAND 18-19

Ambtenaren
Arnhem werft
buiten de
gebaande paden

IN HET NIEUWS 14

ANALYSE DAVOS

In een uur bezwoer Rutte met Trump crisis om Groenland

Mark Rutte wist na een kort gesprek Trump zodanig te paaien dat de angel uit de Groenland-crisis verdween. Annexatie is van de baan.

Rik Rutten en Michel Kerres

BRUSSEL

Een uur. Zo lang hadden NAVO-secretaris-generaal Mark Rutte en de Amerikaanse president Donald Trump woensdagavond in Davos nodig om de Groenland-crisis te bezweren. Daarmee kwam een voorlopig einde aan twee weken crisisdiplomatie, waarin Trump herhaaldelijk had bedreigd om het eiland over te nemen.

Volgens ingewijden in Brussel kwam annexatie in het gesprek niet ter sprake. Wel kreeg Trump de garantie dat hij op Groenland omvangrijke militaire investeringen kan doen, bijvoorbeeld in het door hem gewenste Golden Dome-raketafweersysteem.

Trump wil altijd bij die installaties kunnen én hij wil zeker stellen dat Rusland en China in de arctische regio de pas wordt afgesneden. Hier kreeg Trump zijn zin van Rutte, die in de dagen en uren ervoor uitvoerig had overlegd met de Deense regering.

Er werden geen afspraken of deals over mijnbouw gemaakt: de enige investeringen die aan de orde kwamen, waren militair van aard.

Werkgroep

Wel ging het in het gesprek tussen Trump en Rutte over het verdrag dat Denemarken en de VS in 1951 sloten over de Amerikaanse bases op het eiland. Dat verdrag zal opnieuw bekeken worden in een werkgroep die Denemarken, Groenland en de VS vorige week in Washington overeenkwamen. De VS hebben nu één basis op Groenland, waar ongeveer 100 militairen gestationeerd zijn.

Rutte deed nog een toezegging. Hij beloofde - niet voor het eerst - dat de NAVO werk zal maken van de verdediging van het arctisch gebied, met name tegen dreiging uit Russische of Chinese hoek.

Na afloop van het gesprek waren de strafheffingen die Trump in

het vooruitzicht had gesteld voor Europese landen die plukjes militairen naar Groenland hadden gestuurd om een oefening voor te bereiden van tafel. Zijn annexatiewens liet hij ook varen.

Dus wat heeft Trump nu eigenlijk? De werkgroep bestond al een week. En de NAVO-missie in het gebied staat nog in de kinderschoenen. Er is binnen NAVO wel over Groenland nagedacht, aldus de NAVO-commandant, de Amerikaan Alexus Grynkewich, op donderdag, maar er zijn nog geen plannen gemaakt.

Niemand, zo zegt een diplomaat uit een EU-land donderdag, kan met zekerheid zeggen wat voor de Amerikaanse president de doorslag heeft gegeven. „Dat zou een niveau van psychologische kennis van Trump vergen dat weinigen van ons, zo niet niemand geven is.”

Laten we niet naïef zijn: alles kan volgende week weer anders zijn

Diplomaat in Brussel

Toch schuwen veel Europese diplomaten de conclusie niet dat de EU-strategie een grote rol heeft gespeeld. Door te dreigen met economische vergelding voerden zij in enkele dagen tijd de druk flink op. Vanuit Europese hoofdsteden werd tegelijkertijd contact gelegd met Republikeinse politici en het Amerikaanse zakenleven, om via alternatieve kanalen het Witte Huis tot inkeer te brengen.

En de Europeanen gaven Trump deels gelijk. „Het is waar dat Europa te weinig heeft geïnvesteerd in Arctische veiligheid”, erkende een hoge EU-ambtenaar donderdag.

Het resultaat was een „stevige, maar niet escalerende” reactie op Trumps dreigementen, in de woorden van diezelfde ambte-

naar. De Amerikaanse president kon zien dat een inname van Groenland een hoge drempel had en niet zonder consequenties zou blijven - maar hij kreeg ook een diplomatieke uitweg aangeboden. Die uitweg culmineerde in het gesprek met Rutte.

Rangen gesloten

De speciaal ingelaste EU-top op donderdagavond was ineens niet zo urgent meer. Tot hun opluchting konden de regeringsleiders constateren dat ze de rangen gesloten hadden gehouden. Op de gebruikelijke dissidenten na waren alle landen solidair gebleken: eerst met Groenland en Denemarken, toen met de landen die door Trumps heffingen getroffen zouden worden.

Dit is geen vanzelfsprekendheid, weet iedereen inmiddels. Het Witte Huis probeert voortdurend de landen in de EU uit elkaar te spelen. Deze week gebeurde dat opnieuw rond de oprichting van Trumps Vredesraad, waarbij volgens een ingewijde onder meer ferme druk op Bulgarije was uitgeoefend. Dat land trad inderdaad toe, net als Hongarije - de rest deed dat voorlopig niet.

De saamhorigheid wordt gestut door het besef dat er iets fundamenteel veranderd is. „Dit is nu zo ongeveer het nieuwe normaal”, verzucht een hoge EU-functionaris. Een ander wil vanwege de nieuwe trans-Atlantische verhoudingen, die „veel volatieler dan voorheen” zijn, dat de EU nog sneller zijn afhankelijkheid van de VS afbouwt. Dat betekent: meer handelsverdragen met andere landen en regio's, een beter werkende interne markt.

„Laten we tevreden zijn dat de grootste spanningen nu gekalmeerd zijn”, stelt een nuchtere diplomaat woensdag in Brussel vast. „Maar laten we niet naïef zijn: alles kan volgende week weer anders zijn.”

[+] Brekelmans pagina 4

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
no. 96
BELGIË € 5,70

IN HET LAND
ROTTERDAM
SHEILA KAMERMAN

De vriendschap tussen Salim en mevrouw Mes

Salim Elfassi (43) begon in 2018 KOCO. Dat is een restaurant in de Rotterdamse volkswijk Carnisse, op de begane grond van een ouderenflat. Het is een soort huis-kamer geworden voor de wijk, waar je makkelijk binnenloopt. Maar het is óók een plek waar bedrijven vergaderingen en bijeenkomsten kunnen houden en catering bestellen, want er moet ook geld worden verdiend. Toen Aboutaleb nog burgemeester was, vergaderde hij er wekelijks.

Salim organiseerde indertijd als kennismaking een gratis diner voor alle flatbewoners. Toen kwam mevrouw Mes binnen, voluit Helena Antoinette Mes-Campschroer. „Zeg maar Lenie.” Heerlijk, zei ze tegen Salim, eindelijk weer eens wat anders dan soep uit blik.

Mevrouw Mes zag er niet fris uit, dat zag hij meteen. Gek was dat niet, ze was toen al 95 en had geen hulp. Ze had geen kinderen of familie.

Dagelijks kwam mevrouw Mes naar beneden. Ze bloeide op van het gezelschap en van het lekkere eten, maar droeg wel elke dag dezelfde roze trui. „Zal ik eens helpen met wassen”, vroeg Salim. Ze weigerde alle hulp. Zij kon prima voor zichzelf zorgen, zei ze.

Tot ze viel. Beneden in het restaurant. Ze brak haar heup. Terwijl ze in het ziekenhuis lag, ging Salim haar huis binnen. Het was zwaar vervuild. Misschien was er sinds de dood van haar man tien jaar eerder niet meer schoongemaakt, dacht hij. „Het beddengoed was zeker een jaar niet gewassen.” Met vrienden poetste hij het hele huis, kocht nieuw beddengoed en ondergoed, vervanging kapotte lampjes en zorgde voor een nieuwe bank.

Het was nog even spannend of ze niet boos zou worden vanwege de ongevraagde schoonmaakactie. Toen ze de deur opendeed, was ze eerst sprakeloos. Toen brak ze. Sindsdien is Salim haar zoon, vindt ze. En hij pakte die handschoenen op.

Hoe hij de zorg voor mevrouw Mes met zijn drukke bestaan combineert? Simpel. Is hij aan het

werk in de zaak, scharrelt ze rond: kletsje hier, kletsje daar. Gaat hij ‘s avonds naar vrienden, een barbecue of een feestje, dan neemt hij haar mee. Al snel was iedereen gewend. Als deze Marokkaans-Nederlandse sociaal ondernemer ergens binnenkomt, is er vaak een oude, zilverwitte dame aan zijn zij. Dit jaar wordt ze 103.

Ze droeg elke dag dezelfde roze trui. 'Zal ik eens helpen met wassen', vroeg Salim

Mevrouw Mes is makkelijk mee te nemen. „Als ik zijn stem hoor, is mijn dag goed.” Andersom, zegt Salim, heeft hij ook veel aan haar. Hij heeft geen kinderen en het geeft voldoening om voor iemand te kunnen zorgen.

Ze steunt hem. Toen hij de zaak net begon, was er weerstand van een paar bewoners uit de flat. Wilde de ondernemer hen islamiseren? Waarom stond er anders geen varkensvlees op het menu? In de lift hingen opeens anonieme briefjes over een boycot. Salim vond het verschrikkelijk en overwoog te stoppen maar mevrouw Mes zei dat hij zich niet moest laten kisten. Hij luisterde, organiseerde kroegavonden met gratis hapjes, bingo en spelletjesmiddagen. De klachten verstomden. Trouwens, de slavinken die hij later eens inkocht, bestelden de bezoekers nooit.

Sinds een jaar woont mevrouw Mes in een verzorgingstehuis. Lopen ging slecht en ze kon niet meer zelfstandig naar het toilet. Sindsdien komt ze drie keer per week met de rolstoeltaxi naar KOCO. Vandaag is ze er ook. Kijk, daar zit ze, kwetsbaar met haar bijna doorschijnend, perkamenten huid, achter een glaasje si-naasappelsap.

Hier zie ik mijn kennissen en hier zie ik hem, zegt ze met een vrolijke twinkeling in haar ogen. Over Salim: „Een moordgozer.”

RECHTSAAK LE PEN

Franse rechter ziet inmenging VS in zaak-Marine Le Pen

De Franse rechter Magali Lafourcade heeft vorig jaar twee Amerikaanse diplomaten gesproken die hun kijk op de zaak Le Pen aan haar opdrogen.

Veerie Schyns

AMSTERDAM

Terwijl het hoger beroep tegen de radicaal-rechtse politicus Marine Le Pen nog in volle gang is, namen de gesprekken over haar zaak deze week een opvallende wending. De Franse rechter Magali Lafourcade vertelde zondag in het televisieprogramma *En société* dat ze vorig jaar een gesprek heeft gevoerd met twee Amerikaanse diplomaten die probeerden de rechtsgang te beïnvloeden. In de loop van de week kwam er steeds meer informatie daarover naar buiten.

In haar hoedanigheid als secretaris-generaal van het Franse Nationaal Raadgevend Comité voor de Mensenrechten, een organisatie die de Franse regering adviseert over mensenrechten maar niet betrokken is bij lopende rechtszaken, werd Lafourcade door de Amerikaanse ambassade in Parijs uitgenodigd voor een gesprek met twee diplomaten. Ook een collega van Lafourcade was aanwezig bij het gesprek, dat op 28 mei 2025 plaatsvond.

Ontmoetingen waarin het thema mensenrechten centraal staat vinden vaker plaats met vertegenwoordigers van bondgenoten, vertelde Lafourcade in het televisieprogramma, maar deze keer verliep het ongewoon. Het gesprek ging al snel in de richting van de corruptiezaak rond Europees geld tegen Marine Le Pen, waarin de politica van Rassemblement National kort voor de ontmoeting was veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar, een geldboete én een vijf jaar lang verbod op verkiezingsdeelname. In het hoger beroep probeert ze haar verkiesbaarheid terug te krijgen, omdat ze wil deelnemen aan de presidentsverkiezingen in 2027.

Christopher Anderson en Samuel Samson, die voor het Bureau van Democratie, Mensenrechten en Arbeid binnen het Ame-

Marine Le Pen eerder deze maand na het hoger beroep. FOTO ALAIN JOCARD/AFP

rikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken werken, bleven terugkomen op die rechtszaak, vertelde Lafourcade. De diplomaten waren volgens haar „niet geïnteresseerd” in haar uitleg over het Franse juridische proces, maar vonden dat Le Pen „oneerlijk behandeld” werd en spraken van „een politiek proces”, bedoeld om haar deelname aan de presidentsverkiezingen te dwarsbomen. „Ze zochten naar bewijs om dit te ondersteunen”, aldus Lafourcade.

Lafourcade vond het gesprek „onprettig” en meldde het nog dezelfde dag bij het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken. *The Guardian* schrijft dat het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken de ontmoeting bevestigt, zonder de diplomaten bij naam te noemen, en spreekt van „valse geruchten”. Toch past de ontmoeting bij de pogingen van de Trump-administratie om de banden met radicaal-rechtse politici in Europa aan te halen. Na de veroordeling van Le Pen spraken zowel Trump als vicepresident J.D. Vance hun steun voor haar uit. Trump noemde haar veroordeling zelfs „een heksenjacht”.

EPIDEMIOLOGIE

De parkinsonkaart van Nederland: risicofactoren zijn nog onduidelijk

Er is niet één dominante oorzaak gevonden. „Maar met aanpassingen in de omgeving kunnen we de kraan patiënten verder dichtdraaien.”

Karlijn Saris

AMSTERDAM

De neurodegeneratieve ziekte van Parkinson komt in sommige delen van Nederland meer voor dan in andere delen. Dat is een opvallende uitkomst van een gezamenlijk onderzoek van de Universiteit Utrecht (UU) en het Radboudumc, die voor het eerst op wijkniveau in kaart brachten waar in Nederland de ziekte van Parkinson het vaakst voorkomt. Het onderzoek werd woensdag gepubliceerd in *The Lancet Regional Health - Europe*.

Ook opvallend is dat die regionale verschillen volgens deze kaart niet eenzijdig te verklaren zijn door omgevingsfactoren waarvan wetenschappers al lange tijd vermoeden dat ze verband houden met de ziekte van Parkinson, zoals luchtvervuiling, pesticidgebruik en het wonen in stedelijk gebied.

Eerder onderzoek liet bijvoorbeeld zien dat mensen die bestrijdingsmiddelen spuiten een verhoogde kans hebben om de ziekte te krijgen. De kaart van het Radboudumc en de UU geeft geen directe aanwijzingen dat omwonenden van gebieden waar dat gebeurt ook extra gevaar lopen.

In Nederland lijden zo'n 67.000 mensen aan de ziekte van Parkinson, een hersenziekte waarbij steeds meer zenuwcellen worden afgebroken die het stofje dopamine maken. Dat resulteert in problemen met bewegen en denken. Vaak hebben patiënten last van trillende handen, depressie, trage bewegingen of problemen met geheugen.

De ziekte komt het meest voor bij ouderen (tussen de 75 en 85 jaar) en treft mannen vaker dan vrouwen, maar nog steeds is niet helemaal duidelijk wat de belangrijkste risicofactoren zijn om ziek te worden. Gedacht wordt aan een combinatie van genetische aanleg, omgevingsfactoren en leefstijl, maar de invloed van die laatste twee factoren is nog erg onduidelijk.

Aantal patiënten stabiel

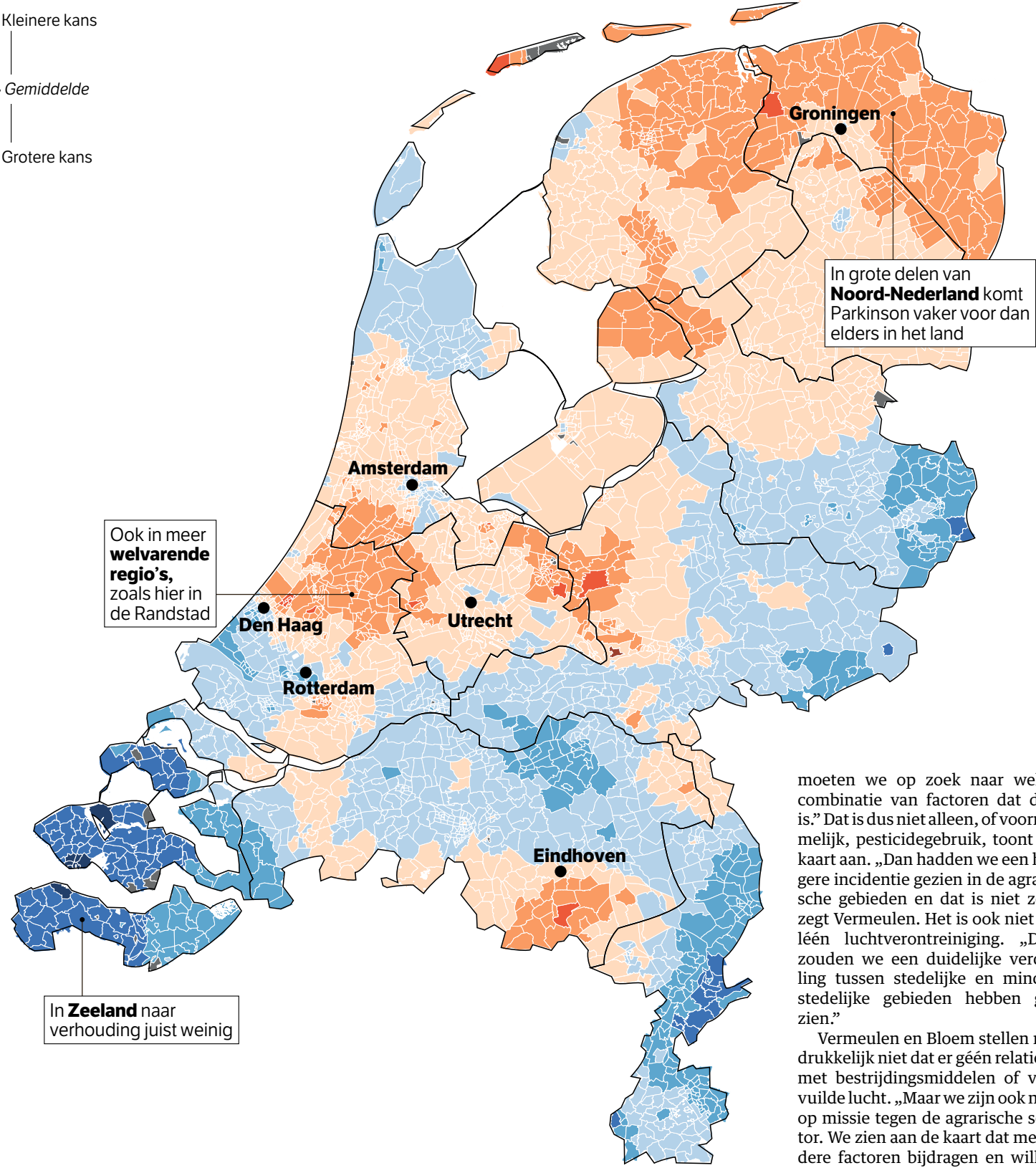
Daarom maakten hoogleraar Milieu-epidemiologie Roel Vermeulen (UU) en hoogleraar neurologie Bas Bloem (Radboudumc) een kaart. Ze combineerden gezondheidsdata zoals sterftecijfers, medicijnrecepten en gegevens van ziekenhuizen en verzekeraars met informatie over demografie en sociaal-economische status.

Dat resulteerde in een kaart waarop duidelijk te zien is dat parkinson niet overal in Nederland even vaak voorkomt. Met andere woorden: de leefomgeving van mensen móet een bijdrage leveren in de ontwikkeling van de ziekte.

Meer gevallen van parkinson in Groningen en Friesland, minder in Zeeland en Limburg

Risico* op het krijgen van de ziekte van Parkinson, per buurt (2017-2022)

Kleinere kans
Gemiddelde
Grotere kans

NRC 220126 / YD / Bron: Universiteit Utrecht, Radboudumc / *Geografische analyse van 22.343 Parkinson-gevallen

„Dit is de eerste sluitende registratie in Nederland die dat in kaart heeft gebracht”, zegt Roel Vermeulen.

Het aantal van 3.700 nieuwe parkinsonpatiënten per jaar blijft volgens deze studie stabiel over de onderzochte periode 2017-2022. „Dat het aantal diagnoses niet groeit is voorzichtig positief nieuws”, zegt neuroloog Bloem, „maar deze kaart laat zien dat we aanpassingen in de omgeving kunnen doen om de kraan met nieuwe parkinsonpatiënten verder dicht te draaien.” Zo is te zien dat de hersenziekte

vaker voorkomt in wijken met een hoge sociaal-economische status en in de noordelijke provincies Groningen en Friesland. In Zeeland en Limburg komt de ziekte juist relatief weinig voor. „Die noord-zuidverdeling verraste ons een beetje”, zegt Bloem. „Maar voor alle bevindingen op deze kaart geldt: we moeten ze niet overinterpretieren, want dit gaat over groepen mensen, niet over individuen.” Mensen in Zeeland kunnen zich hiermee volgens Bloem niet veilig wanen en Groningers hoeven zich niet ineens grote zorgen te maken. „Als er één

oorzaak zou zijn geweest, hadden we dat duidelijk teruggezien op de kaart.”

Opvallend is volgens Bloem dat parkinson vóór 1817, toen James Parkinson het ziektebeeld voor het eerst beschreef, nauwelijks voorkwam. „En we weten dat de genetische aanleg maar voor zo'n 15 procent meespeelt in de vatbaarheid voor de ziekte.” Met andere woorden: er moeten er de afgelopen tweehonderd jaar dingen in onze leefomgeving veranderd zijn die de kans op het ontwikkelen van parkinson hebben vergroot. „Nu

moeten we op zoek naar welke combinatie van factoren dat dan is.” Dat is dus niet alleen, of voornamelijk, pesticidgebruik, toont de kaart aan. „Dan hadden we een hogere incidentie gezien in de agrarische gebieden en dat is niet zo”, zegt Vermeulen. Het is ook niet alleen luchtverontreiniging. „Dan zouden we een duidelijke verdeling tussen stedelijke en minder stedelijke gebieden hebben gezien.”

Vermeulen en Bloem stellen nadrukkelijk niet dat er géén relatie is met bestrijdingsmiddelen of vervuilde lucht. „Maar we zijn ook niet op missie tegen de agrarische sector. We zien aan de kaart dat meerdere factoren bijdragen en willen nu uitzoeken aan welke knoppen we kunnen draaien om het aantal nieuwe patiënten terug te dringen.”

Vervolgonderzoek

Om dat verder te onderzoeken, is vervolgonderzoek op individueel niveau belangrijk, zeggen Bloem en Vermeulen. Dat is ook precies waar de twee nu mee bezig zijn. „We willen parkinsonpatiënten met elkaar én met gezonde personen vergelijken: waar zijn ze in hun leven aan blootgesteld, wat voor werk deden ze, wat hebben ze gegeten?”, zegt Vermeulen. „Dat onderzoek stelt ons hopelijk in staat om deze complexe puzzel op te lossen.”

Demissionair minister van Defensie **Ruben Brekelmans** (VVD) donderdag in de Tweede Kamer FOTO REMKO DE WAAL / ANP

BREKELMANS

Minister ziet geen concessies aan Trump

De minister van Defensie hoorde in Davos diverse oplossingen voor de Groenlandcrisis, vertelde hij de Tweede Kamer.

Steven Derix
DEN HAAG

De Nederlandse regering heeft vooraalsnog geen aanwijzingen dat er concrete concessies zijn gedaan aan de Amerikaanse president Donald Trump over Groenland. Dat blijkt uit de antwoorden van demissionair minister van Defensie Ruben Brekelmans (VVD) op vragen tijdens een debat op donderdag in de Tweede Kamer.

Op het World Economic Forum in Davos maakte Trump na een gesprek met NAVO-secretaris-generaal Mark Rutte woensdag bekend dat er een oplossing was gevonden voor de hoog opgelopen crisis rond Groenland, dat Trump zei te willen inlijven.

The New York Times meldde daarop dat er zou worden gesproken over Amerikaanse soevereiniteit over „kleine gebieden”, zoals militaire bases. Een voorbeeld daarvan is de Britse luchtmachtbasis op Cyprus.

Tijdens het debat met de Tweede Kamer maakte Brekelmans (ook aanwezig in Davos) duidelijk dat bovenstaande idee circuleerde in de wandelgangen, maar dat dit voorstel volgens zijn informatie „niet op tafel” heeft gelegen. Volgens de minister van Defensie zijn Trump en Rutte in Davos slechts een „raamwerk” overeengekomen waarin „twee sporen” zullen worden gevolgd: onderhandelingen met de NAVO om te komen tot een grotere aanwezigheid in het arctische gebied en besprekingen tussen Washington en Kopenhagen over Amerikaanse presentie op Groenland.

Beide door Brekelmans genoemde sporen lijken niet te duiden op concessies aan Trump. Zo

hebben de VS op grond van een verdrag uit 1951 al ruime bevoegdheden om militairen op Groenland te legeren. Woensdagavond, na het gesprek tussen Trump en Rutte, maakte de Deense minister van Buitenlandse Zaken Rasmussen opnieuw duidelijk dat de soevereiniteit van Groenland (een autonoom gebied binnen het Koninkrijk Denemarken) niet ter discussie staat.

‘Constructief pad’
Donderdagavond vergaderen de Europese regeringsleiders, onder wie demissionair premier Dick Schoof, in Parijs over de Groenlandcrisis. Nu Trump zijn eerder aangekondigde importheffingen tegen Europese landen heeft laten varen, staat de inzet van de Europese anti-dwangmaatregel niet langer op de agenda, zo maakte Brekelmans duidelijk.

Piri (GroenLinks-PvdA) concludeerde dat Brekelmans ‘er vakkundig omheen lult’

In de Tweede Kamer waren er veel vragen over wat er nu precies was afgesproken met Trump. Buitenlandwoordvoerder Kati Piri (GroenLinks-PvdA) wilde weten of Trump zijn claim op Groenland nu had laten varen. Brekelmans had daar geen duidelijk antwoord op, maar concludeerde op grond van de uitslatingen van de Amerikaanse president dat Trump het „politieke signaal” had afgegeven hiervan af te zien. Piri concludeerde daarop dat Brekelmans „er vakkundig omheen lult” – wat de minister opvatte als „een compliment”.

Het kabinet heeft voorzichtig geopereerd in de Groenlandcrisis, maar stuurde in navolging van andere Europese landen wel twee militairen naar Groenland. Een groot deel van de Kamer wil dat Nederland zich harder opstelt.

OSCARNOMINATIES

Recordaantal van zestien Oscar-nominaties voor vampierenfilm ‘Sinners’

Naast *Sinners* van Ryan Coogler maakt *One Battle After Another* kans op veel Oscars.

Tristan Theirlyncx
AMSTERDAM

Sinners is de koploper voor de aankomende Oscars met een recordaantal van zestien nominaties. Dat maakten acteurs Danielle Brooks en Lewis Pullman donderdagmiddag bekend in het Samuel Goldwyn Theater in Los Angeles. Er werd in de zaal telkens het hardst gejuicht wanneer *Sinners* genoemd werd.

De film werd onder andere genomineerd voor de Oscar voor beste film, regie (Ryan Coogler), acteur (Michael B. Jordan), vrouwelijke bijrol (Wunmi Mosaku), scenario (Coogler) en in elke ‘technische’ categorie (van het nieuwe casting, tot visuele effecten). Het vorige record stond op veertien nominaties voor *All About Eve* (1950), *Titanic* (1997), *La La Land* (2016).

Cooglers vampierenfilm, gesitueerd in het zuiden van Amerika tijdens de rassensegregatie, was een verrassingshit eerder dit jaar. Toch is het opmerkelijk dat de film zo vaak genomineerd is: horror doet het doorgaans niet zo goed bij de Oscars. En in tegenstelling tot veel andere genomineerden, deed de film het internationaal minder goed; *Sinners* was voornamelijk een fenomeen in de Verenigde Staten.

De tweede belangrijke kanshebber is Paul Thomas Andersons *One Battle After Another*, met dertien nominaties. Andersons film, over een oud-bommenmaker (Leonardo DiCaprio, genomineerd) die zijn

dochter (Chase Inffiniti, niet genomineerd) moet redden uit de handen van een fascistische militair, kreeg wereldwijd jubelende kritieken. Anderson is favoriet voor de regieprijs: hij is zeer geliefd in Hollywood, maar won nooit eerder een Oscar, ondanks elf nominaties.

Opmerkelijk is dat Hollywood-studio Warner Bros. Discovery, van zowel *Sinners* als *One Battle After Another*, verreweg de meeste nominaties in de wacht sleepte. De legendarische studio werd vorig jaar in de verkoop gezet en is momenteel onderwerp van een verhitte biedingstrijd tussen Netflix en Paramount Skydance. De winnaar koopt dus óók prestige. Netflix deed het overigens ook goed, met nominaties voor Kpop Demon Hunters, *Frankenstein*, en *Train Dreams*.

Tafeltennisbiofilm

Ook Guillermo del Toro’s *Frankenstein*, een romantische adaptatie van het gelijknamige boek van Mary Shelley, staat er goed voor met negen nominaties. En de Noorse film *Sentimental Value* kreeg acht nominaties; in de film staat de conflictueuze relatie tussen een beroemde regisseur en zijn twee dochters centraal.

De Oscar voor beste acteur lijkt te gaan tussen Timothée Chalamet voor tafeltennisbiofilm *Marty Supreme* en Ethan Hawke als musicalschrijver Lorenz Hart in *Blue Moon*. Jessie Buckley lijkt de gedoodverfde winnaar voor de Oscar voor beste actrice, voor haar rol als Agnes in *Hamnet*.

Deze Oscarnominaties waren ook een bijzonder moment voor de 72-jarige Britse acteur Delroy Lindo, genomineerd voor beste mannelijke bijrol voor *Sinners*. Het

is zijn eerste nominatie, hij werd lang ‘genegeerd’ bij de Oscars, vinden veel film liefhebbers. Sociale media staan vol met hommages.

Er waren ook verrassingen: zowel Cynthia Erivo als Ariana Grande is niet genomineerd voor haar rol in musicalverfilming *Wicked*. En ook Paul Mescal is niet genomineerd voor zijn geprezen rol als William Shakespeare in *Hamnet*. Bij de regisseurs is Guillermo del Toro een opmerkelijke afwezig: zijn *Frankenstein* kreeg negen nominaties, maar niet die voor regie. Opvallend is dat Brad Pitts matig ontvangen Formule één-film *F1* wel is genomineerd voor beste film.

Casting

Dit jaar zal er voor het eerst een prijs in een nieuwe categorie worden uitgereikt: de Oscar voor beste casting van een film. Castingdirectors vragen al decennia om erkenning bij de Oscars – een casting-Oscar werd in 1999 al overwogen, maar destijds niet ingevoerd. In die castingcategorie zijn genomineerd: *Hamnet*, *Marty Supreme*, *Sinners*, *The Secret Agent* en *One Battle After Another*. Het totaal aantal prijzen categorieën is nu 24.

Voor de Oscarnominaties stemmen de bijna 11.000 leden van The Academy of Motion Picture Arts and Sciences alleen op vakgenoten; acteurs op acteurs, filmmonteurs op filmmonteurs, enzovoorts. Alleen voor de ‘Beste Film’-nominaties mag iedereen een stem uitbrengen. Voor de winnaars mag iedereen in elke categorie stemmen.

Komiek Conan O’Brien zal de ceremonie voor de tweede keer op rij presenteren. De Oscars zullen op 16 maart worden uitgereikt in Los Angeles.

Sinners’ toont een plantage-economie, zestig jaar na het einde van de slavernij. BEELD WARNER BROS. DISCOVERY

PVV-leider Geert Wilders op de Markt in Delft, waar hij café De Bonte Os bezocht. FOTO KOEN VAN WEELE / ANP

Petra de Koning

DELFT

Om vijf voor één komt Geert Wilders aan in Delft voor zijn ‘azc-tour’. Op een muurtje langs het voetpad staan fotografen, cameramensen en veel jongens die met hem op de foto willen. En ook Hester Trouw (69) staat er, oud-docent biologie op een middelbare school in Den Haag. „Wat doe jij hier joh”, roept ze naar hem. „Ga je schamen in een hoekje.” Hij kijkt haar kant op, maar hij kijkt niet in haar ogen. „Nee”, zegt hij. „Dat ga ik helemaal niet doen.” „Een schande”, roept ze. „Jij bent een schande.”

Wilders glimlacht, de camera’s zijn overal. „Dankjewel”, zegt hij en hij trekt aan de twee kanten van het korte, donkerblauwe sjaaltje dat hij van Tweede Kamerlid Edgar Mulder heeft gekregen, net nadat hij uit zijn zwaar beveiligde auto was gestapt.

Vragen van journalisten, die vooral gaan over de zeven Kamerleden die zich van de PVV hebben afgesplitst, wil hij niet beantwoorden. „Ik ben hier”, zegt hij een paar keer, „voor de mensen, niet voor jullie.”

Hester Trouw was op de markt boodschappen aan het doen en toen ze hoorde dat Wilders eraan kwam, was ze een goeie plek gaan zoeken om hem toe te spreken als of hij een ondeugende leerling was. „Dit is geen radicaalrecht stad”, zegt ze later. „Het zou me verbazen als hij hier veel stemmen gaat halen.” Bij de gemeenteraads-

REPORTAGE PVV

‘Ga je schamen in een hoekje’, krijgt Wilders te horen in Delft

Geert Wilders was donderdagmiddag in Delft, waar burgemeester Alexander Pechtold hem opwachtte. „Wij staan als één blok achter Geert”, zegt een Eerste Kamerlid van de PVV.

verkiezingen in maart doet de PVV voor het eerst mee in Delft, Wilders lijkt vooral te zijn gekomen om de lokale PVV’ers te steunen. Zoals hij dat in december ook was gaan doen in Papendrecht.

Burgemeester Pechtold

Op de markt van Delft staat burgemeester Alexander Pechtold, oud-leider van D66, Wilders op te wachten. „Als een landelijk kopstuk langskomt”, zegt Pechtold,

„heet ik die altijd welkom.” Hij moest, door zijn aanstaande ontmoeting met Wilders, terugdenken aan de tijd dat hij en Wilders felle debatten hadden in de Tweede Kamer. „En als je nu ziet wat er gebeurt in de wereld, met Trump en zo”, zegt Pechtold, „denk ik: wat was het twintig jaar geleden een kinderspel.”

Om Wilders heen staan behalve beveiligers en journalisten vooral heel veel jongens van een jaar of

zestien die met hem op de foto willen. Het lijkt er niet op dat Wilders’ komst veel ‘gewone’ PVV-kiezers trekt. Wie er wel zijn: lokaal actieve PVV’ers uit verschillende steden en dorpen, en veel Tweede Kamerleden – die hun debatten in Den Haag ervoor hebben laten schieten.

Eerste Kamerlid van de PVV Alexander van Hattem is er ook. Hij zegt dat hij niets heeft gehoord van de afgesplitste Kamerleden, en dat ze hem of de andere PVV’ers in de senaat niet hebben gevraagd of zij de partij misschien ook wilden verlaten. Dat zou volgens Van Hattem ook voor niks zijn geweest. „Wij staan”, zegt hij, „als één blok achter Geert.”

In de straten van Delft delen PVV’ers folders uit. Robert van der Stappen, die op de kandidatenlijst staat voor de PVV in Nissewaard, krijgt van een vrouw te horen dat hij „aan de verkeerde kant” staat, en probeert met haar in discussie te gaan. „Uw kant en mijn kant, het is allebei goed. Er is geen verkeerde kant.” Maar de vrouw schudt haar hoofd, ze wil ook géén folder. „U zit verkeerd.” Tegen *NRC* zegt Van der Stappen dat de zeven ex-PVV’ers „een dolk in de rug” van Wilders hebben gestoken. „En

Ik ben hier voor de mensen, niet voor jullie

Geert Wilders
leider PVV, tegen journalisten

Vlogger Bender belaagd

In het centrum van Delft is vlogger Bender (17) belaagd bij een bezoek van PVV-leider Geert Wilders. De vlogger werd aangevallen door een groep van „enkele tientallen jongeren”, van wie er sommigen gooiden met flessen en stenen. De politie wist Bender te ontzetten, waarna de groep grotendeels vertrok.

Enkelen bleven hangen en weigerden de vorderingen van de politie op te volgen. Twee van hen zijn gearresteerd. Eerder was er ook iemand opgepakt omdat die niet naar de politie wilde luisteren. De politie kon nog niets zeggen over de identiteit van de drie. Er komt een onderzoek naar de grote groep jongeren. Meer arrestaties sluit de politie niet uit. (ANP)

ik denk dat dat de hele politiek daar schade door lijdt. Het straalt af op iedereen.”

In café De Bonte Os praat Wilders alleen met PVV’ers, anderen mogen niet naar binnen. Verderop, op de Voldersgracht, is een tegen-demonstratie aan de gang, er wordt getrommeld en gezongen dat vluchtelingen wél welkom zijn. Wilders komt er niet in de buurt, na drie kwartier is hij weer weg.

JAARCIJFERS

Douane: minder coke, meer cannabis

Legalisering van cannabis elders stuwt de vangst van de Nederlandse douane omhoog. Cocaine treft men steeds minder aan.

Jan Meeus

AMSTERDAM

De douane heeft in 2025 ruim 24.000 kilo cocaine in beslag genomen. Dat is bijna 60 procent minder dan in recordjaar 2023, toen ruim 59.000 kilo werd geconfisqueerd. Tegenover de daling van inbeslaggenomen cocaine in 2025, zo blijkt uit de jaarcijfers van de douane, staat een enorme stijging van het aantal onderschepte kilo's cannabis. Dat groeide van bijna 4.000 kilo in 2023 naar ruim 65.000 kilo in 2025.

Die cannabis komt vooral uit Canada, Thailand en de Verenigde Staten, landen die de afgelopen jaren het telen en gebruiken van hasj en wiet hebben gelegaliseerd. Export vanuit deze landen is nog altijd illegaal, maar volgens bronnen in het criminele milieu wordt een deel van de legale teelt afgeroomd

Presentatie van drugsvangsten in Vlissingen. FOTO IRIS VAN DEN BROEK / ANP

en illegaal verkocht in Europa, alwaar de prijzen hoger liggen.

Meubels

Het overgrote deel van de cannabis is aangetroffen in de Rotterdamse haven. Volgens de douane nemen smokkelaars nauwelijks meer de moeite om deze drugs te verbergen, in bijvoorbeeld meubels. Soms worden in een container meerdere pallets aangetroffen.

De daling van de hoeveelheid

geconfisqueerde kilo's cocaine roept bij de douane en andere opsporingsinstanties veel vragen op. De groothandelsprijs van een kilo cocaine, zo blijkt uit navraag in het criminele milieu, schommelt rond de 14.000 euro. Dat is een halvering ten opzichte van het najaar van 2024, toen een kilo 28.000 kostte.

Die prijsdaling hangt samen met de enorme groei van de cocaineproductie in Colombia, verreweg de grootste producent ter wereld.

Dat in Nederland steeds minder cocaine wordt onderschept, terwijl de prijs historisch laag is, betekent volgens de douane dat de smokkelroutes werden verlegd.

De grootste vondst cocaine – 4.500 kilo – is vorig jaar in de zomer aangetroffen in de haven van Amsterdam, verstopt in een lading hout. De zending was afkomstig uit het Ghana. West-Afrika is volgens de douane inmiddels een populaire overslaglocatie voor cocaine.

Waterbedeffect

Door de succesvolle aanpak in de haven van Rotterdam, lijkt de smokkel zich nu te verplaatsen. Zo werd in 2024 opvallend veel cocaine in beslag genomen in de haven van Vlissingen. Ook daar wordt nu meer en beter gecontroleerd en dat heeft effect, zo blijkt uit het gedaalde aantal geconfisqueerde kilo's in 2025.

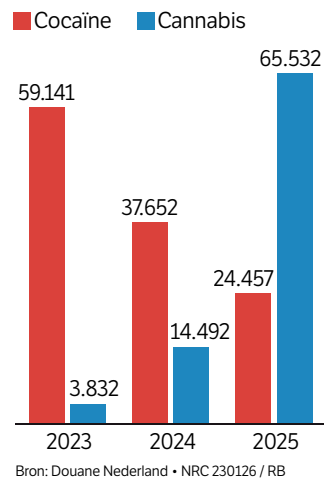
Om te voorkomen dat de smokkel zich verplaatst naar nog kleinere zeehavens, heeft de douane aangekondigd ook die strenger te controleren.

Dit zogeheten waterbedeffect is ook zichtbaar in andere landen. Zo rapporteert Frankrijk steeds meer cocainevangsten in de haven van

Le Havre. Ook in Spanje en Portugal groeit het aantal onderschepte kilo's. Daarnaast worden naast de klassieke smokkelmethodes ook nieuwe in gebruik genomen. In de territoriale wateren van Spanje werden onderzeebootjes aangetroffen waarmee grote ladingen cocaine worden gesmokkeld.

Drugsvangsten in Nederland

Onderschept door douane
Per jaar in kg

De haven van Scheveningen, vaak zo druk dat mensen en goederen gemakkelijk kunnen verdwijnen. Reden te meer om extra goed te surveilleren. FOTO GETTY IMAGES

REPORTAGE SCHEVENINGEN

AI en drones helpen kleine havens tegen drugs- en mensensmokkel

Grote havens worden steeds beter beveiligd. Daarom zoeken criminelen andere manieren om drugs en mensen in te voeren.

Juliette Vasterman

SCHEVENINGEN

Vanaf de tweede verdieping van het havenkantoor in Scheveningen heeft havenmeester Roel de van der Schuuren een wijds uitzicht. Hij kijkt uit over de Noordzee, de twee karakteristieke havenhoofden en de ingang van de haven. Het oogt rustig, zegt hij, maar je weet nooit wat de dag brengt. Sinds de zeehavens van Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen en Hamburg steeds beter worden beveiligd, kunnen criminelen uitwijken naar kleinere havens, zo waarschuwen autoriteiten.

Om dat te voorkomen, zijn zes gemeenten met zeven kleinere zeehavens donderdag een samenwerkingsverband begonnen: het Platform Aanpak Ondernijning Kleine Zeehavens. Scheveningen, Den Helder, Stellingen, Harlingen, Lauwersoog, Delfzijl en de Eemshaven gaan nauwer samenwerken en meer informatie uitwisselen. Denk aan nieuwe smokkeltrucs, opvallende vaarroutes en verdachte situaties, vertelt De van der Schuuren. „Ziet een haven iets opval-

lends, dan waarschuwen we elkaar. Door informatie te delen, zien we sneller patronen die je in je eentje makkelijk mist.”

Verder willen de havens meer gebruikmaken van technologie, zoals slimme camera's die met kunstmatige intelligentie het scheepvaartverkeer volgen. Dat gebeurt al in Scheveningen. De van der Schuuren wijst naar buiten, naar de camera's die links en rechts op het water gericht staan. Ze maken continu beelden van de havenmond. Het systeem herkent welk type schip passeert, registreert het tijdstip en meet de snelheid waarmee vaartuigen in- en uitvaren.

Boten die zich niet melden

En dat is belangrijk, zegt de havenmeester, want zo komt het volledige verkeer in beeld. Inclusief de kleinere boten die zich niet altijd melden en die de verkeersleiders op drukke momenten over het hoofd zien. Zoals snelle zeil- en motorjachten, sloepen, rubberboten en kleinere vissersschepen. Daarbij komt dat in de haven van Scheveningen horeca, hotels, winkels, woningen en wegen pal aan het water liggen, waardoor mensen en goederen snel kunnen verdwijnen in de drukte,

legt hij uit. De belangrijkste risico's: drugs- en mensensmokkel.

Langs de kust van Nederland en Groot-Brittannië proberen criminelen via de zogenoemde drop-off-methode drugs verder Europa in te krijgen, door pakketten op zee te dumpen en later met kleinere boten op te pikken, legt De van der Schuuren uit.

Soms gaat dat mis. Onlangs spoelden op het strand van Terschelling pakketten met in totaal 500 kilo hasj aan. Ruim een jaar geleden werden langs de kust van Scheveningen en Katwijk pakketten met in totaal 350 kilo cocaine gevonden.

Daar blijft het niet bij. Vorig jaar onderschepte de politie in Scheveningen 145 kilo hasj aan boord van een motorboot. In de haven van IJmuiden hield de marechaussee een man aan die met een zeiljacht vluchtelingen naar het Verenigd Koninkrijk probeerde over te zetten. Eerder was de man al opgevangen bij een sluis in Stellingdam, waar hij moeite had de boot te besturen. In 2023 trof de douane in de haven van Vlissingen 1.500 kilo cocaine aan, verstopt in een container met bananen die al was gelost van een zeeschip.

Om mogelijk criminele activiteiten beter in het vizier te krijgen, krijgt de

haven van Scheveningen dit jaar een tweede kantoor, vertelt De van der Schuuren. Daar kunnen mensen van het havenbedrijf, de politie, de douane, de wijkagent en maritieme diensten onder één dak werken. „En we kijken ook naar innovatieve manieren om de haven verder in de gaten te houden.”

Geld

De havenmeester vertelt over varende drones. In de haven van Scheveningen is het Twentse technologiebedrijf Demcon actief, dat onbemande bootjes ontwikkelt die op afstand of zelfstandig kunnen varen. Die kunnen kabels en leidingen op de zeebodem controleren. „Wellicht kunnen die bootjes in de toekomst handig zijn voor kleine havens om te zien wat er in en onder water gebeurt.”

De burgemeesters van zes kustgemeenten lieten donderdag weten dat de kleine havens de internationale criminele netwerken niet alleen kunnen aanpakken. Ze hebben hulp nodig van landelijke diensten, zoals de douane en marechaussee. En geld: circa 3 miljoen euro per jaar. Of en wanneer dat geld beschikbaar komt, is nog niet duidelijk.

Advertentie

Les 1
voor het leven

“Durf de stilte waar iemand voor vlucht te doorbreken.”

“Jis was een sociale, charismatische jongen,” vertelt zijn moeder Jessica. “School, sport, werken, gamen, vrienden; hij zat eigenlijk geen moment stil.” Het was zijn manier om de donkere gedachten te vermijden.

“Ik vind het zo erg voor Jis dat hij, terwijl hij maar bezig was, zich blijkbaar zo alleen heeft gevoeld.”

Met jouw steun redden we levens.
Ga naar lessenvoorhetleven.com

113
— fonds —

Denk je aan zelfdoding? Bel gratis 113 of chat op 113.nl

**Opheffingsuitverkoop in
Amstelveen!**

opheffing

**Enorme kortingen op ons
hele assortiment!**

**Mis het
niet!
op=op**

*Moderne, Antieke en
Vintage tapijten; Perzen,
Kelims, Zieglers, Berbers etc.*

Onze winkel in Amstelveen sluit binnenkort
haar deuren. Profiteer nu van enorme kortingen
op ons hele assortiment! Alles moet weg!

Amstelveen Dorpsstraat 33 - ook op zondag open

www.kelim.nl

Hamming van Seventer

REPORTAGE KUNSTROOF

Twintig jaar zilverwerk verzamelen, in een paar minuten was alles weg

Dieven beroofden het
Doesburgse Zilvermuseum
van de collectie zilveren
mosterdpotjes. „Maar mij
krijgen ze niet klein.”

Majda Ouhaji en Danielle Pinedo
DOESBURG/AMSTERDAM

Overal liggen glasscher-
ven. Het Zilvermuseum
Doesburg, op een verho-
ging in de Martinikerk, is
niet begaanbaar. Vanaf een steiger,
speciaal neergezet voor nieuws-
gierige journalisten, valt de schade
een beetje te zien. Op de grond lig-
gen twee omgevallen glazen die de
dieven niet hebben meegenomen.
In een van de weinige onbescha-
digde vitrines staat keramiek. Er is
vooral zilver buitgemaakt in de
nacht van dinsdag op woensdag.

„Toen ik van de inbraak hoorde,
hoopte ik dat ze dat zouden hebben
gestolen”, conservator Martin de
Kleijn wijst naar de vitrinekast met
zilveren souvenirs. Helaas hadden
de dieven, op camerabeelden zou-
den er twee te zien zijn, het gemunt
op zijn collectie zilver, met onder
meer veel mosterdpotjes. Does-
burg staat bekend om zijn mosterd.

De Kleijn verzamelde altijd al
zilveren antieke voorwerpen en
richtte zich nadat hij in Doesburg
kwam wonen op zilveren mosterd-
potjes. Vijf jaar geleden is het mu-
seum geopend, „zodat andere
mensen er ook van kunnen genie-
ten”. De kerk trekt zo’n 30.000 be-
zoekers per jaar, zo’n 2.000 daar-
van gaan ook naar het museum.

„Ik reageerde als een zombie”,
zegt De Kleijn in de Martinikerk.
„Twintig jaar verzamelen, je ver-
diepen in zilver, mosterd, mos-
terdpotjes. En dat is in een paar
minuten voorbij.” Maar, zegt hij:
„Mij krijgen ze niet klein. We gaan
door. Je moet nooit opzij gaan voor
dit grove geweld en mensen zon-
der geweten.”

Beveiliging

Wat er weg is, weet De Kleijn niet.
Hij heeft het museum nog niet mo-
gen betreden, de politie is nog niet
klaar met het onderzoek. De dieven
zijn binnengekomen via een hou-
ten deur die naar de kerktoeren leidt.
Die is geforceerd, net als de deur er-
na en vervolgens zijn twee alarmen
en camera’s kapotgemaakt.

De beveiliging van musea ligt ui-
termate gevoelig. Wie je er ook naar
vraagt - de museumvereniging,
museumdirecteuren, handelaren,
beveiligingsexperts - bijna ieder-
een doet er het zwijgen toe. „Je wil
geen boeven op ideeën brengen”,
zegt de directeur van een klein mu-
seum, die niet wil dat zijn museum
in de krant komt, „want dan vestigt
u de aandacht op het feit dat we een
interessante collectie hebben.” Een
zilverexpert wil alleen op ach-
tergrondbasis praten, „omdat
mensen anders mijn naam gaan

googelen om te kijken waar ik
woon, in de veronderstelling dat ik
thuis een mooie collectie heb.”

„Als het over de beveiliging van
musea gaat schiet iedereen in een
kramp”, zegt Ton Cremers, die de
afgelopen veertig jaar 450 musea
in binnen- en buitenland adviseer-
de over hun beveiliging. In 2013
waarschuwde hij al bij *Eén van-
daag* dat de beveiliging van Neder-
landse musea een jaar na de veel-
besproken schilderijenroof uit de
Kunsthall in Rotterdam, weinig
verbeterd was. Die roof „zou een
wake-upcall moeten zijn”, zei hij,
„maar ik houd mijn hart vast”.

Op de vraag hoe het er nu voor-
staat, zegt Cremers: „Niet veel be-
ter. Dat heeft onder meer met prio-
riteitsstelling te maken. Ik hoor nog
té vaak museumdirecteuren ver-
zuchten: beveiliging is zo duur, we
hebben daar onvoldoende budget
voor. Maar zeker bij kostbare ten-
toonstellingen moet je beveiliging

optimaal zijn. Heb je te weinig bu-
dget voor beveiliging, dan moet je
geen kostbare tentoonstelling orga-
niseren. Anders neem je een risico.”

Renate van Leijen, specialist
Veilig erfgoed bij de Rijksdienst
voor het Cultureel Erfgoed, pro-
beert musea bewuster te maken

■

Te weinig budget voor
beveiliging? Dan geen
kostbare tentoonstelling

Ton Cremers Beveiligingsexpert

van de risico’s van onder meer
diefstal. Kijk eens door de ogen van
de dief, raadt ze musea aan. Loop
een ronde door én om het gebouw.
Is het terrein goed verlicht? Niet te
veel struikgewas? Moeten we die
paar topstukken ’s nachts niet in de

kluis zetten? „Dat kost veel tijd en
geld”, zegt ze. „Maar liever dát dan
uit bed gebeld worden.”

Van Leijen vermoedt dat het de
dieven in Doesburg - maar ook die
van de gouden helm van het Natio-
naal Historisch Museum in Roeme-
nië, die vorig jaar uit het Drents mu-
seum werd gestolen - was te doen
om de hoge prijs voor edelmetalen.
„Want ze gaan die stukken vast niet
thuis opstellen in de vitrine.”

Waarde onbekend

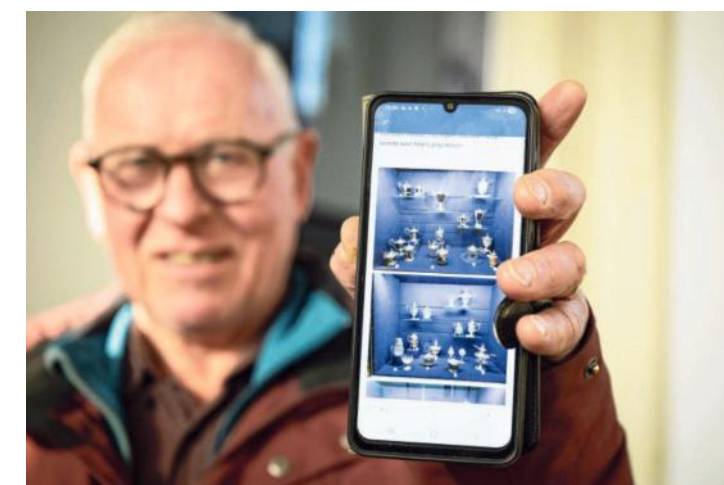
Volgens Cremers leunen musea te
veel op de indenniteitsregeling,
een garantieregeling waarbij de Ne-
derlandse staat een deel van het ri-
sico van een belangrijke bruikleen
op zich neemt. Dat werkt in de hand
dat verzekeraars onvoldoende ei-
sen stellen aan de beveiliging van
musea, omdat de overheid toch wel
over de brug komt. „Met zo’n rege-
lingschiet je jezelf in de voet.”

Het Zilvermuseum Doesburg is

verzekerd, het is niet bekend hoe-
veel de collectie waard is. Ernst
Boesveld, voorzitter van de stich-
ting van het Zilvermuseum, noemt
de roof een drama maar hoopt dat er
ook iets nieuws uit ontstaat. „Hoe
mooi zou het zijn als mensen die
hiervan horen en thuis nog een zil-
veren mosterdpotje hebben staan,
dat beschikbaar willen stellen.”

Want hij weet het zeker: „We
willen het museum graag voortzet-
ten.” Het bestuur komt vrijdag sa-
men om te kijken wat er komende
tijd mogelijk is. „Kunnen we über-
haupt open met de hoeveelheid
die we nog hebben? Of moeten we
zeggen: eerst maar een tijd dicht.”

In april zou een nieuwe ten-
toonstelling over zilver en tabak
opengaan. De Kleijn heeft nog wel
een collectie, maar of dat genoeg is
om het museum mee te vullen?
„Wat je in twintig jaar verzamelt,
kun je niet in een paar dagen of
paar maanden bij elkaar krijgen”.

Ernst Boesveld, voorzitter van de stichting van het Zilvermuseum, toont foto's van gestolen items. Rechts: conservator Martin de Kleijn. Boven: het Zilvermuseum in de Martinikerk te Doesburg ligt vol glas na de inbraak FOTO'S ERIC BRINKHORST

REPORTAGE OVERHEID

Arnhem werft ambtenaren: ‘gek cv’ of ‘nul ervaring’ is geen bezwaar

Met laten varen traditionele functie-eisen wil stad vergrijzing tegengaan en mensen met diverse achtergronden aantrekken.

Bart Hinke

ARNHEM

Florieke Moonen (30) studeerde bestuurskunde en Romy Berendsen (26) sociologie: niet per se opvallende studieachtergronden voor gemeenteambtenaren. Wel opmerkelijk is dat Moonen - „Ik had een gek cv” - na haar studie bijna zeven jaar in de horeca werkte. En dat Berendsen - die zich overigens na haar bachelor liever wilde storten op de maatschappij dan op de wetenschap - solliciteerde „met evenveel werkervaring als al mijn studiegenoten: nul”.

Op het stadhuis van Arnhem is men zeer tevreden over een proef waarbij ambtenaren worden geworven en geselecteerd zonder dat hun cv’s en diploma’s een rol spelen. Afgelopen twee jaar zijn zo twee lichten van vijftien mensen met een volwaardig dienstverband op het stadhuis ‘losgelaten’: zonder vaste afdeling, zonder geijkte carrièrepad.

Met het laten varen van traditionele functie-eisen hoopt Arnhem de vergrijzing tegen te gaan en tegelijkertijd mensen met diverse achtergronden aan te trekken. „We willen dat het medewerkersbestand een afspiegeling wordt van de beroepsbevolking van Arnhem”, zegt Maurits van de Geijn. Op z’n revers draagt deze enige wethouder van Volt (bedrijfsvoering en inclusie) in Nederland een speldje met een regenboogvlag. Verjonging „lukte beperkt met reguliere werving en selectie”, zegt hij op z’n kantoor. „Gemeenten hebben iets te weinig een sexy imago.”

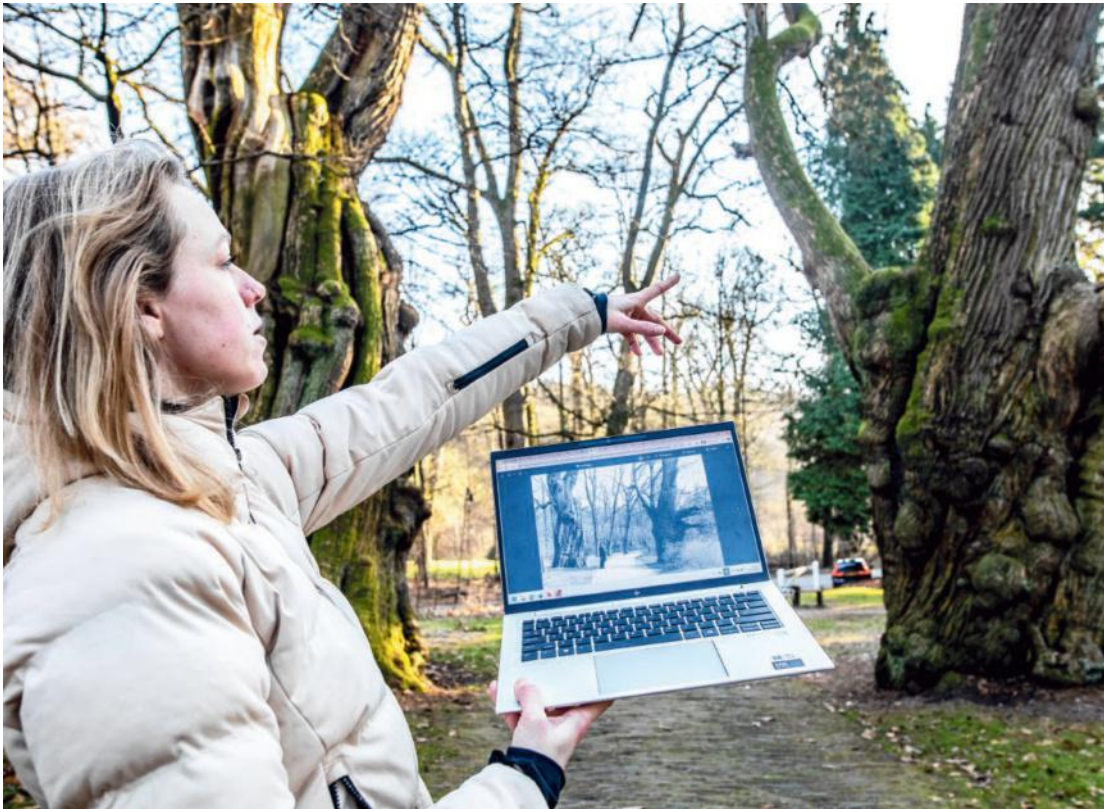
En aanwas is dringend nodig. Binnen tien jaar bereikt ruim 30 procent van de gemeenteambtenaren in Nederland de pensioengerechtigde leeftijd, zo berekende brancheorganisatie A&O Fonds deze week in de *Toekomstverkenning arbeidsmarkt gemeenten 2035*. Voor de gehele beroepsbevolking is dat 23 procent. Het hardst gaat het bij kleinere gemeenten, met onder de honderdduizend inwoners.

Toeslagenschandaal

Ook in de gemeente Arnhem, inwonertal bijna 170.000, kan binnen tien jaar bijna een derde van het ambtenarenbestand met pensioen. „Loop de kantine maar in, dan zie je het meteen”, lacht Betty Jacobi. „Al zegt mijn gevoel dat we al ontzettend hebben verjongd.” Jacobi managet de zogeheten ‘gemeentepool’, waarin de ambtenaren van de proef worden ondergebracht. Ze begeleidt deze ‘poolers’, een club variërend van een voormalig basisschooldirecteur tot een moeder die geen betaald werk deed, maar zich in haar buurt inzette op een manier

Arnhems aanwinst Florieke Moonen bij het stadhuis.

Romy Berendsen in park De Gulden Bodem, dat zij in haar portefeuille heeft. Ze laat de bomen op een oude foto zien en wijst ter plekke naar deze bomen in het park. FOTO’S DIEUWERTJE BRAVENBOER

„die we keihard kunnen gebruiken”, aldus Jacobi.

De allereerste ‘pooler’ die ze aannam was een gedupeerde van het Toeslagenschandaal. Zonder opleiding. „Die blies ons echt omver. Maar dan blijft altijd de vraag: gaat ze het redden binnen het systeem?” Per januari heeft de vrouw nu een functie bij de afdeling Bestaanszekerheid. „Er kwam toevallig een plek vrij voor ervaringsdeskundigen. Intussen praat ze met Kamerleden en zit ze bij allerlei platforms.”

Het sollicitatietraject van de ‘poolers’ verloopt dus zonder cv. Wel maken kandidaten eerst een motivatie- en drijfverentest. In een gesprek worden ze naar voorbeelden gevraagd waaruit hun competenties blijken. Verder staat de sollicitatiemethode vrij: een brief, een afbeelding, een video, zelfs een baksel behoort tot de mogelijkheden. Bij de eerste ronde, in 2024, meldden zich 650 mensen, van wie 34 op gesprek kwamen. 15 werden er aangenomen, afgelopen jaar 19.

Hoe solliciteer je met nul ervaring? Berendsen kon aantonen dat ze bij haar studie had meegeschreven aan beleid dat bij de Koninklijke Marine was geïmplementeerd. „Dan werk je dus nog niet, maar kan je wel laten zien wat je kunt.” Inmiddels vervangt ze een seniore collega straatbomenbeleid die een paar maanden is uitgevalen.

Moonen is op Openbare ruimte gezet. Ze moet speeltuinen vernieuwen in samenspraak met kinderen uit de wijk Vredenburg, Arn-

hem-Zuid. De wijkmanager wilde al heel lang wat doen aan de verouderde speeltoestellen, vertelt Moonen. „Daar kwam hij maar niet aan toe, dus toen hij hoorde van de gemeentepool dacht hij: een van hen kan de kar wel trekken.”

Specialiseren

Kweekt Arnhem met de geringe nadruk op specifieke ervaring en kwalificaties niet een enorm bestand van generalisten? „Natuurlijk moet je niet de hele organisatie vol zetten met ‘poolers’”, zegt Jacobi. „Specialisten blijf je altijd nodig hebben. Dus het is niet de oplossing, maar één van de.” Gedurende hun dienstverband worden de poolers dan ook getest op hun potentieel, waardoor ze soms als specialisten uit de bus komen. Eén van Jacobi’s mensen is bijvoorbeeld aangenomen bij Grondzaken, waar een vacature voor een specialistische functie twee jaar lang niet was vervuld. „Dus dat kan wel.”

Je kunt wel wegens krapte wanhopig allerlei mensen binnenhalen, maar er wordt hier wel wat van je verwacht

Betty Jacobi manager ‘poolers’

Wethouder Van de Geijn vertelt dat Arnhem te maken heeft met een normaal verloop van 100-200 fte per jaar op ongeveer 1.600 ambtenaren. Vacatures worden voor 98 procent vervuld, dus voor welk probleem is dit eigenlijk een oplossing? „Het gaat niet alleen om invullen. We zien dat dit leidt tot verjonging en grotere diversiteit. En het bevalt heel goed in de organisatie zelf, bij het management, bij collega’s die zeggen: kunnen we niet weer een gemeentepooler krijgen? Of: kan deze niet blijven?”

Jacobi bestrijdt dat deze wervingsmethode een knieval is. „Je kunt wel wegens krapte wanhopig allerlei mensen binnenhalen, maar er wordt wel wat van je verwacht. Je opdrachten worden geëvalueerd, je hebt een ontwikkelplan en we blijven je competenties toetsen.”

Ze hoopt dat de gemeentepoolers een eigenzinnige club blijven, ongeacht waar ze terechtkomen. Maar het blijft wel een gemeentelijke ambtenarenorganisatie. „Je moet je afvragen of het wijs is om hier te werken als je voortdurende de barricades op wil. Maar vrij moeten ook uitkijken dat je mensen niet twee jaar door een slang heen duwt en dat daar allerlei brave ambtenaren uit komen.”

FOTO GETTY IMAGES

In 2024 werden er twee miljoen minder boeken verkocht, maar de markt voor luisterboeken groeit.

Thomas de Veen

AMSTERDAM

Een echte, verse bestseller, die boven alle andere uitsteeg, had de Nederlandse boekenmarkt in de eerste acht maanden van 2025 nog niet gezien. Maar toen verscheen op dinsdag 9 september de nieuwe thriller van Dan Brown, *Het ultieme geheim*. Die staat sindsdien permanent bovenin de bestsellerlijst en groeide uit tot het best verkochte boek van het jaar, zo bleek donderdagmiddag uit de CPNB Top-100 van 2025. Van Browns boek gingen 235.000 exemplaren over de toonbank, aanzienlijk meer dan de grootste bestseller van een jaar eerder, *De Camino* van Anya Niewierr (167.000 exemplaren). Maar het was minder dan de aanvoerder van 2023, *De zeven zussen* - *Atlas* van Lucinda Riley, dat toen 362.000 maal werd verkocht.

Tot de nieuwe Brown de winkels bestormde, was de grootste bestseller een boek dat al een jaar eerder was verschenen: *Al het blauw van de hemel* van de Franse feelgood-schrijfster Mélissa Da Costa, in 2025 én in 2024 de nummer twee van de CPNB Top-100. De nummer drie van afgelopen jaar was ook al in 2024 populair: de succesroman *Als de wolven huilen* van de Amerikaanse Kristin Hannah (121.000 keer verkocht in 2025, zo’n 30.000 keer in 2024).

De best verkochte titel uit Nederland is *Wisselwachter* van Geert Mak, dat bijna 80.000 keer werd

verkocht (plek 4). Non-fictie van eigen bodem leverde meer bestsellers op: ook *Beladen huis* van Christien Brinkgreve (zo’n 70.000 exemplaren verkocht, plek 9) en *De zwerende wereld* van Annejet van der Zijl (bijna 50.000, plek 19).

Het winnen van de Libris Literatuur Prijs leverde net als een jaar eerder het grootste verkoopssucces onder de Nederlandse literaire romans op: Safae El Khannoussi’s *Oroppa* verkocht zo’n 60.000 exemplaren (plek 11). Verder was het wat betreft literaire romans in de bestsellercategorie mager. In een jaar zonder veel geheide kannonen waren slechts acht Nederlandstalige romans goed voor meer dan 20.000 verkochte exemplaren en haalden daarmee

De daling is bij non-fictie het grootst, fictie en kinderboeken laten een (lichte) stijging zien

de top-100. Al komen daar wel nog kinderboeken bij, waaronder het hooggewaardeerde *Krekel* van Annet Schaap (bijna 45.000 verkochte exemplaren). Spannende boeken van eigen bodem deden het ook goed: Anya Niewierr staat met vijf boeken in de lijst, Suzanne Vermeer drie keer.

Over de gehele linie had de boekverkoop in 2025 een „duidelijke dip”, bleek donderdag ook uit de jaarcijfers van CPNB en kennisplatform KVB Boekwerk. Het aantal verkochte boeken lag 3 procent lager dan een jaar eerder: in 2025 werden 44 miljoen boeken verkocht, tegenover bijna 46 miljoen in 2024, waarmee dat een „uitzonderlijk goed jaar” was. De totale

omzet in de boekverkoop bleef nagenoeg gelijk (op 697 miljoen euro), de gemiddelde verkoopprijs van een boek steeg dus. Het aandeel Engelstalige boeken blijft groeien, maar vorig jaar met een minder grote sprong dan voorheen; 22 procent van de verkochte boeken in Nederland was Engelstalig, in 2024 nog 21 procent.

Boeken via streaming

Een stijging was te zien in het aantal abonnementen op streamingdiensten die toegang geven tot luisterboeken en e-books: de omzet van die markt groeide met 36 procent. Om wat voor abonneeaantallen het gaat is niet bekendgemaakt. Naast bestaande luisterboekdiensten als Storytel en Bookbeat ging ook Spotify luisterboeken aanbieden en boekenstreamer Fluister lanceerde een grote wervingscampagne onder abonnees van DPG-kranten. Volgens de CPNB is niet te zeggen of de dip in de boekverkoop dan ook te wijten is aan de luisterboekabonnementen; het zou ook kunnen dat de luisterboeken nieuwe gebruikers bereiken.

En hoewel de Nederlandse non-fictie in de Top-100 hoog scoort, zeggen die bestsellers nog niet alles over de onderliggende trends. De daling is juist in het genre non-fictie het grootst, terwijl de verkoop van fictie en kinderboeken een (lichte) stijging vertoont. Fictie blijft onder boekenkopers het populairst: van het totaal aantal verkochte boeken is 40 procent fictie, tegenover 28 procent non-fictie en 32 procent kinderboeken.

Donderdag maakte de directeur van de CPNB, Eveline Aendekerk, ook bekend haar functie neer te leggen. Ze leidde de organisatie voor boekpromotie sinds 2018.

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres?
Bel of mail ons.

Bij ons geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen

038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

Zwembad, zwembaden en waterpartijen

Natuurgezuiverd water

ginkelgroep.nl

Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675- ex btw 2e persoon half geld

Risicooloos leren

Op de cursus halen we live 500 tot 1000 euro uit de markt

Rob Wessels Robbin Fokker Adam Demirkol

Originele reacties cursisten

Strak plan

Het is een geweldig systeem. Belangrijk is om een doel te hebben en vandaar uit aan je plan te houden! Je emoties (angst en hebzucht) onder controle hebben is geheel aan jezelf.

Twee adjudanten

Enkele maanden geleden de cursus gevolgd en deze overtrof mijn verwachting. De heer Wessels deelt zijn scherpe handelsgeest met een streetwise attitude en slaat de nagel regelmatig op de kop. Bijgestaan door zijn twee adjudanten Robbin en Adam vormen zij een prima team.

Extra inbegrepen Na de cursus nog acht weken live meekijken via Zoom. Gratis handelsrobot en onbeperkte ondersteuning met onze veelgeprezen service.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 30 jan, vrijdag 6 feb en vrijdag 6 mrt
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken en kom rechtstreeks in contact met andere lezers.

Ga naar ZADKINEMEDIA.NL, geef je oproep vóór de deadline van desbetreffende editie op!

Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

GEWELD TEGEN HULPVERLENERS

Kamer eist actie tegen relschoppers - ‘we staan hier ieder jaar weer’

Vrijwel unaniem klonk in een Kamerdebat de eis om een strengere aanpak van relschoppers. De reactie van de minister was mat.

Marcel Haenen

DEN HAAG

De regering moet alles op alles zetten om in Nederland voortaan een nieuwe, vrolijke en vreedzame jaarwisseling mogelijk te maken. Een strengere aanpak van raddraaiers is volgens de meeste partijen in de Tweede Kamer in ieder geval een vereiste om dit te realiseren, zo bleek woensdag in een plenair parlementair debat.

Ingrid Michon-Derkzen (VVD) zei in de Kamer het onacceptabel te vinden dat de rechterlijke macht mensen die geweld plegen tegen agenten en hulpverleners niet strenger aanpakt. Aggressie tegen personen die een publieke taak vervullen, kunnen volgens de huidige beleidsregels van het OM drie keer zo zwaar bestraft worden als vergelijkbare delicten tegen personen zonder publieke taak. In de praktijk worden die hogere straffen zelden gegeven, bleek in 2024 uit onderzoek van het Wetenschappelijk onderzoek- en datacentrum (WODC) van het ministerie van Justitie. „We moeten unaniem een grens trekken: je blijft met je handen van onze mensen af anders word je keihard aangepakt.”

Het Kamerdebat over ‘geweld en hufterigheid in de samenleving’ werd vorig jaar aangevraagd door Michon-Derkzen. Aanleiding waren de stijgingen in geweldsincidenten als gevolg van onder meer de oplopende „spanningen in onze polariserende samenleving”, zoals toenmalig minister van Justitie David van Weel (VVD) het verwoordde in een brief aan de Kamer in mei 2025. Vooral „het toene-

De politie botst met demonstranten tijdens een **anti-immigratieprotest**. FOTO HEDAYATULLAH AMID

mende aantal aanslagen met explosieven en online bedreigingen, is reden tot zorg”.

Het aantal overvallen is volgens de bewindsman in tien jaar tijd wel fors gedaald, van 1.982 in 2012 naar 531 in 2024. Ook de hoeveelheid ram- en plofkraken is sterk afgenomen, van 144 in 2012 naar 18 in 2024. „Ramkraken op geldautomaten komen inmiddels helemaal niet meer voor. Nederlandse ouders zetten hun activiteiten thans buiten onze landsgrenzen voort”, aldus Van Weel.

15.000 incidenten

De laatste jaarwisseling werden volgens cijfers van de politie, OM

en brandweer ruim 15.000 incidenten geregistreerd. Het geweld tegen politie en hulpverleners steeg met 16 procent. Ook het aantal brand- en ontploffingsincidenten (omhoog met 8 procent) en vuurwerkindidenten (plus 7 procent) nam toe. In totaal werden 406 politiemensen en 122 andere hulpverleners slachtoffer van geweld.

Volgens korpschef van de Nationale Politie Janny Knol was er opvallend vaak sprake van „opzettelijk en gezamenlijk handelen” door daders die zich onherkenbaar maakten met bivakmutsen. „Er zijn meldingen gedaan en branden gesticht om hulpdiensten uit te laten rukken. En vervolgens zijn

hulpverleners onder vuur genomen met vuurwerk dat speciaal hiervoor lijkt te zijn aangeschaft. Het gaat om crimineel gedrag in georganiseerd verband.”

Volgens Ingrid Coenradie (JA21) is er geen sprake van jaarlijks toenemende incidenten, maar van structureel falend gezag. Agenten vragen om ons vertrouwen bij de aanpak van relschoppers maar wij, zegt ze, „behandelen ze als kleuters”. Coenradie wil dat de minister de politie het vertrouwen geeft dat ze zelfstandig kunnen beslissen over inzet van zaken als traangas of rubberen kogels „zonder bestuurlijke vertraging”, veroorzaakt omdat de burgemeester toestemming

moet geven. Jan Struijs, fractievoorzitter van 50Plus en voormalig polittieman, pleitte voor betere handhaving en strenger straffen. Hij vindt dat de politie niet alleen de openbare orde moet handhaven maar voortaan ook relschoppers vaker op heterdaad zou moeten arresteren. Naast de ME moet de politie volgens hem ook aanhoudings-eenheden inzetten. „De pakkans moet omhoog.”

Demissionair minister Foort van Oosten (Justitie en Veiligheid, VVD) reageerde afhoudend op alle verlangens van Kamerleden. „We moeten aan de bal blijven en wellicht hier en daar wat aansporingen doen.”

We moeten aan de bal blijven en hier en daar wat aansporingen doen

Foort van Oosten demissionair minister van Justitie en Veiligheid

Songül Mutluer (GroenLinks-PvdA) noemde die reactie „heel teleurstellend. Als het de minister menens is dat geweld tegen hulpverleners onacceptabel is, dan verwacht ik meer maatregelen.” Ze vroeg om „meer ambitie”. Ook Sarah Dobbe (SP) noemde het teleurstellend dat de bewindsman „zelfs niet lijkt te willen weten waar het geweld vandaan komt. Zo staan we hier ieder jaar weer”.

Zijn partijgenote Michon-Derkzen was eveneens niet onder de indruk van de minister. Ze zei „behoorlijk teleurgesteld” te zijn over de toezeggingen van Van Oosten. Een strengere aanpak komt er op deze manier volgens haar niet. De minister verklaarde aan het slot de afwikkeling „te blijven volgen” maar hij wil niet worden gedwongen om het OM aanwijzingen te geven over de aanpak van relschoppers.

TOEKOMST VAN GAZA

Trump presenteert zijn ‘Vredesraad’, met onder meer Orbán en Milei in Davos

Volgens de Amerikaanse president Donald Trump hebben zich nu 59 landen bij zijn zogenoemde Vredesraad aangesloten.

Boris Bouwman

AMSTERDAM

De Amerikaanse president Donald Trump pleitte donderdag voor een „gedemilitariseerd” en „prachtig heropgebouwd” Gaza, tijdens de presentatie van zijn zelfbenoemde ‘Vredesraad’ op het World Economic Forum in het Zwitserse Davos.

Trump’s ‘Vredesraad’ werd in het leven geroepen om toezicht te houden op het overgangsbestuur van de Gazastrook, een tijdelijk, onpartijdig Palestijns comité van 15 technocraten. De voorzitter van het comité, Ali Shaath, moet de eerste fase van de wederopbouw in het platgebombardeerde Gaza aansturen. Hij stelde donderdag in een videoboodschap dat de grensovergang bij Rafah, die sinds mei 2024 gesloten is, volgende week wordt heropend. Maar er is nog veel meer werk te doen, voegde hij toe.

Trump’s schoonzoon Jared Kushner gaf vervolgens een presentatie over de toekomst van Gaza en toonde plaatjes van een hypermoderne stad. Dat geschetste beeld vormt een schril contrast met de huidige situatie in Gaza. Vorige week meldde OCHA, de organisatie van de Verenigde Naties voor noodhulp, dat de humanitaire crisis in Gaza „verre van voorbij” is.

Wederopbouw Gaza

De VN steunden het plan voor een Vredesraad voor de wederopbouw in Gaza. Maar inmiddels wil Trump meerdere internationale conflicten oplossen. Landen moeten volgens Trump 1 miljard dollar (zo’n 860 miljoen euro) neertellen voor een permanent lidmaatschap.

Donald Trump bij de presentatie van zijn **Vredesraad** met vertegenwoordigers van onder andere Paraguay, Pakistan, Argentinië, Hongarije, Turkije, Armenië, Kosovo en Azerbeidzjan. FOTO FABRICE COFFRINI/AFP

Eerder deze week zei Trump nog dat zijn raad „misschien wel” de Verenigde Naties zal vervangen. Donderdag leek hij dat enigszins af te zwakken door te stellen dat zijn Vredesraad „in samenspraak” met de VN zal handelen.

De door het Internationaal Strafhof gezochte Russische president Vladimir Poetin, die niet aanwezig was in Davos, stelde eveneens op donderdag tegenover staatspersbureau TASS dat hij bereid is om 1 miljard dollar aan Russische tegoeden, die momenteel zijn bevroren door de Verenigde Staten, te investeren in de Vredesraad van Trump en zo de Palestijnen „te steunen”. Dan moeten de Amerikanen dat geld wel vrijgeven, stelt de Russi-

sche leider. Hij zegt het plan al met de VS besproken te hebben.

Volgens Trump hebben inmiddels 59 landen zich aangesloten bij zijn zogenoemde Vredesraad. In de zaal was een kleinere groep participerende presidenten, premiers en ministers aanwezig die om beurten verklaringen ondertekenden.

Onder hen bevonden zich de Hongaarse premier Viktor Orbán, president Aleksandr Loekasjenko van Wit-Rusland, de Argentijnse president Javier Milei en de Indonesische president Prabowo Subianto. Over het algemeen „zeer populaire leiders”, aldus Trump. „In sommige gevallen niet zo populair, maar zo gaat dat nu eenmaal”, nuanceerde hij. West-Europese leiders waren de

duidelijke afwezigen.

„We hebben vrede in het Midden-Oosten”, beweerde hij tijdens een toespraak. „Niemand achtte dat mogelijk.” Hij liet buiten beschouwing dat er in onder meer Syrië de afgelopen dagen werd gevochten en Israël bombardeerten op Gaza blijft uitvoeren, waarbij burgerslachtoffers vallen.

Acht oorlogen

Onder leiding van de Amerikanen zijn acht oorlogen beëindigd, herhaalde Trump. Hij doelt op de conflicten tussen India en Pakistan; Congo en Rwanda; Iran en Israël; Thailand en Cambodja; Armenië en Azerbeidzjan; Servië en Kosovo; Egypte en Ethiopië en de genocide

van Israël in Gaza. Die zelffelicitatie valt te betwisten. In het voormalige Joegoslavië werd de voorbije periode bijvoorbeeld geen oorlog gevoerd.

Ook het beëindigen van de oorlog in Oekraïne zal niet lang meer duren, denkt Trump. „Ik dacht dat [het stoppen van die oorlog] een makkie zou worden, maar het lijkt erop dat het waarschijnlijk de lastigste kluitf wordt.” Maar, meende hij, er wordt veel progressie geboekt. Trump heeft de Oekraïense president Volodymyr Zelensky, die veiligheidsgaranties eist om te voorkomen dat Rusland in de toekomst nogmaals Oekraïens grondgebied bezet, meermaals neergezet als dwarsligger.

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 56,95
44,95

DE RADIATOR VENTILATOR

SPEEDCOMFORT

Verwarm je ruimte 2x zo snel en bespaar tot 22% energie

- › Fluisterstil
- › Geen gereedschap nodig
- › 10 jaar garantie
- › Verbruik: slechts 32 cent stroom per jaar

De SpeedComfort radiatorventilator plaats je in een handomdraai. Je voelt direct meer en sneller warmtecomfort. Dat betekent dat de thermostaat lager kan en je dus tot wel 22% energie bespaart.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/speedcomfort

TALIBAN

Afghaanse taekwondocoach uit documentaire vrij

De 22-jarige Khadija Ahmadzadav uit de serie *Hila voorbij de Taliban* die onlangs werd opgepakt, is volgens AvroTros inmiddels weer vrij.

Bobby Uilen

AMSTERDAM

De Afghaanse taekwondocoach Khadija Ahmadzada is bijna twee weken nadat ze door de moraliteitspolitie van de Taliban werd opgepakt weer vrijgelaten. Dat liet

omroep AvroTros donderdag weten op Instagram. De arrestatie van de 22-jarige vrouw was nieuws in Nederland omdat ze herkenbaar in beeld was in de NPO-documentaireserie *Hila voorbij de Taliban* van journalist Hila Noorzai.

Voor de serie reisde Noorzai naar haar geboorteland Afghanistan om vier jaar na de machtsovername van de Taliban verhalen van vrouwen vast te leggen „die anders ongehoord en ongezien blijven”. Ahmadzada kwam in de serie voor omdat zij in het geheim taekwondotraining gaf in een verborgen sportschool in de stad Herat — in een land waar vrouwen niet mogen

Straatbeeld in **Afghanistan**. FOTO EBRAHIM NOROOZI/AP PHOTO

sporten. AvroTros haalde de documentairereeks dit weekend „uit voorzorg” offline, hoewel er volgens de omroep geen aanleiding was om te veronderstellen dat er een direct verband bestond tussen de arrestatie van Ahmadzada en de documentairereeks. Afghaanse media suggereren dat de jonge vrouw werd gearresteerd voor het beoefenen van een sport.

Rukshana Media, een Afghaanse nieuwsorganisatie die zich richt op verhalen van en over vrouwen, meldt dat naast Ahmadzada zelf op 10 januari ook haar vader en de eigenaar van het gebouw waarin ze getoenaar van het gebouw waarin ze trainde opgepakt werden. Het is

niet duidelijk of zij ook zijn vrijgelaten. De taekwondoleerlingen die op dat moment aanwezig waren, konden ontsnappen. AvroTros kreeg veel kritiek. Zo zou er geen toestemming voor uitzending van betrokkenen zijn geweest. Deze suggesties weersprak de omroep in een verklaring. Ook Hila Noorzai noemde de beschuldigingen „pertinent onwaar”. „Van alle geïnterviewden was er toestemming”, schreef ze op Instagram. De regie over hoe zij in beeld wilden komen, lag volgens Noorzai bij de vrouwen zelf. „Suggereren dat zonder toestemming is gefilmd, is het onderschatten van de Afghaanse vrouw.”

Naïm Derbali

CASABLANCA

Het staat er in zwarte, haastige letters op een zandkleurige gevel nog dof van het regen-vocht. FREE LA JEU-NESSE, bevrijd de jeugd. #FREE KOULCHI, laat iedereen vrij, in het Darija, de alledaagse spreektaal in Marokko. De woorden duiken op in wijken waar sinds de protestgolf van eind september jongeren zijn opgepakt en niet meer terugkeerden. Zoals in Sidi Maârouf, aan de rand van Casablanca, een woonwijk met flats, smalle straten en marktjes, waar de lage en middenklasse door elkaar leven. Even verderop staat nog een naam: #FREE ANASS, de letters langzaam opgenomen door het pleisterwerk van de muur. Ook Anass El Moustaid (22), een jonge filmmaker uit Casablanca, werd in de nasleep van de Gen-Z-protesten eind september opgepakt. Sindsdien zit hij vast.

Yassine El Moustaid, de vier jaar oudere broer van Anass, kan niet lang blijven. Het is donderdag, dus gaat hij zijn broertje opzoeken in het politiedetentiecomplex van Ain Sebaâ aan de andere kant van de stad. Sinds zijn arrestatie beweegt Yassine, een van acht broers, zich tussen advocaten, gevangenispoorten en wachtruimtes. Alles wat hij doet, staat in het teken van één doel: zijn broer vrij krijgen. Het is een strijd die hem en de rest van het gezin volledig heeft opgeslokt. „Want het is niet alleen Anass die in de gevangenis zit. De familie buiten zit net zo goed gevangen. We gaan nauwelijks het huis uit. Als je broer vastzit, voelt je hele leven benauwd.”

Eind september, in aanloop naar de Afrika Cup, sloeg in Marokko de stemming om. Een zeldzame protestgolf, geleid door jongeren onder het label Gen Z 212 naar de landcode van Marokko, brak afgelopen herfst het openbare leven open. Het overlijden van acht vrouwen in het Hassan II-ziekenhuis in Agadir na complicaties bij een keizersnede, werd als symptoom gezien van het uitgeholde zorgsysteem. Jongeren brachten wat al langer sluimerde samen in een meervoudige eis: zorg, onderwijs en bestaanszekerheid. Het werd samengevat in een leus die in meerdere steden weerklonk: wij willen geen stadions, maar ziekenhuizen. De reactie van de staat volgde snel. De protesten werden ingedamd met hard politieoptreden, jongeren werden opgepakt en voor de rechter gebracht.

Duizenden mensen kwamen na de protesten in aanraking met politie en justitie. Volgens mensenrechtenorganisatie Association Marocaine de Droits de l’Homme (AMDH) zijn meer dan tweeduizend mensen gearresteerd. Velen van hen zijn jongeren zonder uitgesproken politieke achtergrond, die zijn opgepakt na een avond op straat, een bericht op sociale media of omdat ze op de verkeerde plek waren.

Identiteitscontrole

Ook Anass El Moustaid kwam zo in het justitiële systeem terecht. Eind september liep hij na een demonstratie met vrienden door Casablanca, toen ze werden aangesproken voor een identiteitscontrole en meegenomen naar het politiebureau. Twee dagen later stonden ze voor de procureur: in het proces-verbaal staat dat ze zich op de snelweg bevonden, terwijl zij volgens zijn broer op de Boulevard Bouchaïb Toukelti liepen, een gewone stadsboulevard. Ondanks video’s, locatiegegevens en getuigenverklaringen zit het dossier nog

Begin oktober wordt een jongen gearresteerd tijdens protesten in Salé. FOTO MOSAAB ELSHAMY/AP

REPORTAGE PROTESTEN MAROKKO

‘Dit gaat over macht. Het systeem wil geen nuance’

De Gen Z-212-protesten in Marokko gingen over zorg, ongelijkheid en bestaansonzekerheid. Door harde repressie bleef het na de eerste protestgolf zelfs onder de schijnwerpers van de Afrika Cup stil op straat.

steeds in de onderzoeksfase, die nog maanden kan duren. „Dit gaat niet over schuld,” zegt Yassine. „Dit gaat over macht. Het Marokkaanse systeem is niet geïnteresseerd in nuance.”

De verstikkende reactie van de staat laat zien hoe beperkt de ruimte voor protest in Marokko is. Voor Ghizlane Mamouni, jurist en mensenrechtenonderzoeker gespecialiseerd in sociale bewegingen in Marokko, zijn alle vastzittende Gen Z-demonstranten politieke gevangenen. „Een democratie bouw je niet in stilte of via opgelegde consensus. Burgers moeten zich kunnen uiten, ideeën moeten met elkaar botsen. Alleen zo kan een samenleving vooruit.”

De Marokkaanse justitie behandelt demonstranten niet als burgers die een grondrecht uitoefenen, maar als verdachten in strafzaken, zegt advocaat Oumaima Boujaera, die de familie El Moustaid juridisch bijstaat. Die aanpak botst met de belofte van de grondwet van 2011, die tot stand kwam na de 20 februari-protesten in het kielzog van de Arabische Lente, waarin brede sociale en politieke hervormingen werden geëist.

Volgens Boujaera heeft de repressiegolf de beweging van binnenuit verzwakt. „Het is de grootste arrestatiegolf die Marokko ooit heeft gekend. En bij confrontaties tussen politie en jongeren zijn doden gevallen. Tot op heden heeft de staat daar geen verantwoording over afgelegd.”

Daarnaast zijn er de rechtsprocedu-

res zelf: arrestaties zonder duidelijke grond, verhoren onder druk, minderjarigen die processen-verbaal ondertekenen zonder hun rechten te kennen. Boujaera ziet hoe levens worden stilgezet: scholieren die hun diploma missen, families die wekenlang zittingen bijwonen, en loodzware celstraffen voor jongeren omdat ze oproepen tot protest hadden gedeeld op Facebook. „We zien geconstrueerde aanklachten en straffen die buiten verhouding zijn: vijf, zeven, soms tien jaar gevangenis. De mensen die ik in de gevangenis spreek, stellen telkens opnieuw dezelfde vraag: wat doen wij hier? We zijn geen criminelen. We hebben alleen onze rechten opgeëist.”

Intimidatie

Volgens mensenrechtenorganisaties worden ook families gevolgd en geïntimideerd, terwijl mishandeling en excessief geweld bij arrestaties en in detentie zijn gedocumenteerd door AMDH. Het Marokkaanse OM ontkent politieke vervolging: alle arrestaties en processen verlopen „volgens de wet”. Premier Aziz Akhannouch verdedigde het optreden van de veiligheidsdiensten en sprak van „verstoring van de openbare orde”.

In de wijk waar de broertjes El Moustaid opgroeiden, hangt wasgoed vanaf de balkons. Een satellietshotel helt scheef naar de hemel. Op een gevel staat Handala getekend, het jongetje op blote voeten, handen op de rug, uit de Palestijnse tekenkunst, dat de

wereld de rug toekeert zolang het onrecht voortduurt. Handala verbeeldt ook de houding van de Marokkaanse jongeren: geen deelname aan een systeem dat geweld normaliseert. De onvrede is niet plots in september begonnen, zegt Yassine. Hij onderbreekt zichzelf om een brommer voorbij te laten razen. „Het hing al langer in de lucht. De jeugd is boos. September was een uitbarsting van een lang ingehouden razernij.”

De familie El Moustaid kreeg van nabij te maken met de grenzen van het zorgsysteem. In 2013 werd bij hun moeder kanker vastgesteld. Eerst gingen ze naar privéklinieken. Alles betaalden ze zelf, van consulten tot chemotherapie, tot wel 10.000 dirham (zo’n 930 euro) per sessie. Toen het geld op was, wendden ze zich tot de publieke zorg. Scans en analyses lieten maanden op zich wachten, soms een jaar. Terwijl de gezondheid van hun moeder zichtbaar achteruitging, bleef het systeem steken in inefficiëntie. „Kanker is geen ziekte die wacht,” zegt Yassine. „Wij zagen haar elke dag achteruitgaan en konden niets doen. Dat laat sporen na.”

Volgens WHO-gegevens heeft Marokko ongeveer 7,7 arts per tienduizend inwoners, ver onder de aanbevolen norm van 25 per tienduizend. Hun moeder overleed uiteindelijk in 2016. Het oordeel van de arts was hard: de kanker zat overal. „Het is verschrikkelijk om je moeder zo te zien,” zegt Yassine. „Maar vooral om te merken dat

Het Marokkaanse systeem is niet geïnteresseerd in nuance

Yassine El Moustaid
broer opgepakte jongere

het zorgsysteem haar niet vooruit hielp. Dat is geen uitzondering, dat is de realiteit hier in Marokko.”

Enkele jaren later belandde het gezin opnieuw in een frustrerend zorgtraject, toen hun vader diabetes en ernstige hartproblemen kreeg. De operatie liet maanden op zich wachten. „Mijn vader is niet gestorven aan zijn ziekte,” zegt Yassine. „Maar bijna aan de talmende procedures. Wij zijn geen activisten. We hoopten op zorg, maar kregen een hindernisbaan.”

Privatisering

Zorg wordt in Marokko steeds vaker een privézaak: in 2021 werkte ruim de helft van de Marokkaanse artsen in de private sector, terwijl het publieke systeem ondergefinancierd bleef. De zorgcrisis heeft de situatie doen overkoken omdat gezondheidsproblemen niet één regio of sociale groep treffen, zegt Samira Mizbar, een socioloog die sociale ongelijkheid en jongerenprotest onderzoekt. „Stijgende lasten, falend onderwijs en jeugdwerkloosheid spelen mee, maar doorslaggevend is dat zorg is geprivatiseerd en kosten op gezinnen zijn afgewenteld. Ik denk niet dat er één Marokkaan is die geen problemen heeft ondervonden met het zorgsysteem.”

De woede over de toestand van de zorg wortelt in een oudere beleidskeuze. Na de 20 februari-protesten van 2011 kwam er geen handreiking van de staat, kregen Marokkanen niet het gevoel dat er naar ze werd geluisterd. In

Demonstranten protesteren voor hervormingen in de publieke gezondheidszorg en het onderwijs op het Mohamed V-plein in Casablanca op 6 oktober. FOTO ABDEL MAJID BZIOUAT/AFP

Een arrestatie tijdens een protest in Casablanca op 29 september. FOTO MOSAAB ELSHAMY/AP

plaats daarvan kreeg een economisch denken de overhand, waarin de publieke sector werd afgeschilderd als log en inefficiënt. De sociale sectoren zijn verpletterd door privatisering, zegt Mizbar. „Onderwijs, gezondheidszorg, alles verloor aan kwaliteit door het agressieve liberale beleid van de regering. Pure armoede blijft bestaan en de middenklasse raakt steeds verder verstikt. Er is geen publiek vangnet wanneer het misgaat.”

Volgens Mizbar legden de jongeren een al langer bestaande politieke leegte bloot en namen zij die tijdelijk in. „In een politiek landschap waarin partijen hun koers en inhoud zijn kwijtgeraakt, liet het verzet van afgelopen najaar zien dat een andere vorm van politiek denken mogelijk is.” Behalve een korte opleving vlak voor de Afrika Cup bleef het stil op straat. Ook tijdens het toernooi, toen de blik van de buitenwereld op Marokko gericht was, bleef openlijk protest uit.

Boujaera beschrijft hoe jongeren via socialemediaplatforms als Discord blijven discussiëren en podcasts blijven maken. De energie is niet weg, maar het protest is ingekapseld. „De autoriteiten zijn erin geslaagd de beweging enigszins weg te leiden van haar oorspronkelijke strijd”, zegt Boujaera. „Die draait vandaag vooral om één eis: de vrijlating van andere jongeren. De boodschap aan alle Marokkanen was helder: wie nou durft, zal hetzelfde lot ondergaan.”

Overvolle cel

Na het gevangenisbezoek blijft Yassine nog even hangen bij een koffiebusje een paar straten verder. Hij bestelt een espresso en leunt met zijn schouder tegen de zijkant van het voertuig. Het is een vast moment geworden aan het einde van het wekelijkse bezoek. Daar na begint het wachten weer. Op het volgende telefoontje. Op de volgende afspraak. Dat inmiddels al drie maanden lang.

De lange krullen die Annas vroeger in een knot droeg, zijn afgeschoren, vertelt zijn broer. Lang haar, zo rede-neert hij, wordt in de gevangenis gezien als iets vrouwelijks. Dat maakt je kwetsbaar. Tijdens de bezoeken vertelt hij over de mannen om hem heen, over hun verhalen, over wat hen hier heeft gebracht. „Hij is niet alleen. Zonder er bewust naar te zoeken vormde zich een kleine kring om hem heen. Hij heeft zijn plek gevonden, hoe vreemd dat ook klinkt.”

De omstandigheden in de gevangenis zijn rampzalig. Een cel voor tien mensen, wordt gevuld met veertig. Yassine vertelt hoe hij tijdens elk bezoek de moed erin probeert te houden. „We praten over wat hij wil, over gewone dingen, alsof we gewoon vrienden zijn. Niet over Gen Z-212, niet over de zaak. We proberen hem een beetje overeind te houden, daarbinnen. Positief blijven is moeilijk, maar we zijn er aan gewend geraakt. Je past je aan, gek genoeg”

Soms vraagt Yassine zich af of het moeilijkste gevecht in Marokko niet al lang is verloren: dat van het collectieve besef dat vrijheid alleen bestaat als ze gedeeld wordt. Dit is een mentale oorlog, zegt hij. „Maar er is geen solidariteit meer. Onschuldige landgenoten in de gevangenis? Dat is niet mijn probleem. Marokkanen zijn niet bereid iets op te offeren voor elkaar. Drie dagen na de grote arrestatiegolf won ons belofteteam het WK voetbal [onder 20] en stroomden de straten vol. Maar waren toen de demonstraties om die jongeren vrij te krijgen? Waar waren de mensen voor Anass? Het is ieder voor zich. Wij dragen dit alleen. Anass draagt dit alleen.”

Demonstranten in Berlijn betuigen op 9 januari met afbeeldingen van Reza Pahlavi, zoon van de voormalige sjah van Iran, hun steun aan de protesten in Iran. FOTO EBRAHIM NOROOZI / AP

Suzan Yücel

ISTANBUL

Begeleid door bombastische, opzweepende muziek kijkt Reza Pahlavi, zoon van de voormalige sjah van Iran, recht in de camera in een video die hij op donderdag 8 januari deelde op het socialemediaplatform X. De 65-jarige Pahlavi, die al 47 jaar in ballingschap in de Verenigde Staten woont, roept daarin demonstranten in het Farsi op om vrijdag om acht uur 's avonds massaal de straat op te gaan.

In Iran waren op dat moment al bijna twee weken protesten gaande. Die begonnen als kleinschalige demonstraties uit onvrede over de economische situatie, vooral in kleinere steden - en groeiden na die donderdag uit tot een massabeweging. Al snel verschenen online video's van demonstranten die een foto van Pahlavi omhooghielden en opriepen tot een terugkeer van de monarchie onder de Pahlavi-dynastie.

Boodschap gretig verspreid

Of deze demonstranten gehoor hebben gegeven aan Pahlavi's oproep, is lastig te verifiëren, omdat het regime kort daarna het internet af sloot. Maar sindsdien duikt Pahlavi, die bijna twee miljoen volgers heeft op X en ruim negen miljoen op Instagram, voortdurend op in internationale media en wordt zijn boodschap gretig verspreid door Iraanse nieuwswebplatforms in ballingschap, zoals Iran International en Manoto TV.

Is dat vooral een media-fenomeen, of is Pahlavi echt populair onder de demonstranten in Iran?

De Iraans-Amerikaanse journalist en antropoloog Alex Shams is

REZA PAHLAVI

Of de zoon van de voormalige sjah in Iran populair is, is nog maar de vraag

Toen Iraniërs massaal demonstreerden, kreeg Reza Pahlavi veel aandacht als opponent. De zoon van de sjah verblijft in de VS.

niet verbaasd dat Pahlavi in de schijnwerpers staat. Shams werkte tussen 2018 en 2021 in Iran, waar hij onderzoek deed naar de Iraanse politiek. Vorig jaar publiceerde hij in *The Boston Review* een kritische analyse over digitale beïnvloeding door Pahlavi. Ook nu waarschuwt hij voor gemanipuleerde video's waarin het lijkt alsof wordt gescandeerd voor de terugkeer van Pahlavi, terwijl de oorspronkelijke beelden andere audio bevatten.

Volgens Shams loopt Pahlavi's opkomst parallel aan die van Donald Trump tijdens diens eerste presidentscampagne in 2016. „Al vanaf het begin was het Trumps doel om het nucleaire akkoord met Iran te beeïndigen dat was gesloten onder zijn voorganger Barack Obama”, zegt Shams aan de telefoon vanuit Mexico-Stad. „Trump

zette in op maximale druk door middel van sancties om uiteinde-

lijk het Iraanse regime ten val te brengen. Daarom begonnen mensen in Trumps omgeving te zoeken naar iemand die zij naar voren konden schuiven als toekomstige leider van Iran om een politieke omwenteling in het land geloofwaardiger te maken.”

Reza Pahlavi werd geboren in Teheran als oudste zoon van de toenmalige sjah Mohammad Reza Pahlavi. Zijn vader presenteerde zich als een pro-westerse en seculiere modernisator, maar voerde tegelijk een autoritair regime waarin marteling en machtsmisbruik voorkwamen. In 1979 kwam hij ten val bij de Islamitische Revolutie, waarbij ayatollah Ruhollah Khomeini de macht greep.

Het gezin vluchtte eerst naar Egypte en vestigde zich na de dood van de sjah in 1980 in de VS. Na een studie politicologie probeerde Pahlavi een regering in ballingschap op

te zetten en sprak hij zich in interviews uit tegen het ayatollah-regime.

Militaire interventie

Ook tijdens deze protesten wist Pahlavi weer het grote publiek te bereiken. Hij mocht zelfs langsgaan bij Trump en vroeg openlijk steun om het Iraanse regime weg te krijgen via een militaire interventie. Trump zei later dat Pahlavi „heel sympathiek overkomt”, maar dat hij twijfelt of Pahlavi binnen Iran voldoende steun zou kunnen vergaren om uiteindelijk de macht over te nemen.

Iran-analist Ali Vaez van denktank International Crisis Group zegt dat Pahlavi zich presenteert als potentiële vereniger die de gefragmenteerde Iraanse diaspora onder één paraplu zou kunnen samenbrengen in een front tegen het regime. „Maar dat leidt vrijwel elke

keer tot teleurstelling”, zegt Vaez. „Hij mist cruciale eigenschappen, zoals charisma en een overtuigende politieke visie.”

Shams deelt die analyse. „Hij heeft 47 jaar de tijd gehad om een politieke organisatie op te bouwen en Iraniërs in de diaspora te verenigen. Dat is hem niet gelukt. Een van de belangrijkste redenen is dat hij nooit expliciet afstand heeft genomen van de misdaden van het regime van zijn vader.”

Volgens Vaez is er deze keer iets veranderd. „Allereerst is er een wijdverbreid gevoel van wanhoop, zowel binnen als buiten Iran. Het land bevindt zich op een doodlopende weg, en zulke omstandigheden roepen vaak het verlangen op naar een verlosser. Daardoor richten steeds meer mensen hun blik op Pahlavi.”

Daarnaast is er volgens Vaez voor het eerst sprake van een belangrijke buitenlandse bondgenoot in de regio: Israël. Hij verwijst naar de Twaalfdaagse Oorlog van afgelopen juni, waarbij Israël en de Verenigde Staten nucleaire installaties in Iran bombardeerden. „Pahlavi heeft zich duidelijk aan de zijde van Israël geschaard.” Dat concludeerde ook de Israelische krant *Haaretz*. Die onthulde in oktober dat Israël een grootschalige digitale beïnvloedingscampagne heeft uitgevoerd om het imago van Reza Pahlavi te versterken.

Afgelopen weekend lukte het hackers om minutenlang in te breken op de Iraanse staatstelevisie. „Ik heb een speciale boodschap voor het leger”, zegt Pahlavi in de clip. „Jullie zijn het nationale leger van Iran, niet het leger van de Islamitische Republiek. Bescherm je eigen leven. De klok tikt, schaar je zo snel mogelijk achter het volk.”

OORLOG IN OEKRAÏNE

Met video's getrainde AI-modellen pareert Oekraïne Russische drones

Oekraïne gaat miljoenen uren aan dronevideo's delen met databedrijf Palantir, om AI-modellen te kunnen trainen.

Rob Schoof

AMSTERDAM

Om het land beter te kunnen verdedigen tegen Russische aanvallen wil Oekraïne zijn luchtafweer de komende jaren automatiseren met de inzet van de nieuwste generaties drones, aangedreven door kunstmatige intelligentie (AI). De revolutionaire vernieuwing van de Oekraïense defensie moet ervoor zorgen dat autonoom opererende wapensystemen het luchtruim in de nabije toekomst gaan beschermen tegen Russische kamikaze-drones.

Om dat mogelijk te maken sloot de nieuwe minister van Defensie, Mychajlo Fedorov, deze week in Kyiv een samenwerkingsverband met Palantir, het Amerikaanse databedrijf dat zich specialiseert in onder meer defensiesoftware en AI-technologie.

Met de grootschalige inzet van AI hoopt Oekraïne een kentering te kunnen forceren in de asymmetrische oorlog die het land voert tegen de Russische agressor. Moskou beschikt over veel meer wapens, munities en mankracht dan Oekraïne. Kyiv probeert die numerieke achterstand teniet te doen met allereerste technologische innovaties. Daarbij speelt de ontwikkeling van relatief goedkope, onbemande systemen een sleutelrol: drones.

Verscheidende grote wapenfabrikanten in Oekraïne zijn al enkele jaren bezig met de ontwikkeling van 'zwermen' drones, die autonoom

”

Maak de kosten voor Rusland zo hoog dat ze dit niet kunnen volhouden

Mychajlo Fedorov

Defensie-minister

op zoek gaan naar Russische kamikazedrones als de Shahed en ze zonder menselijke besturing onderscheppen.

Opvallend is dat Oekraïne nu data uit de oorlog beschikbaar gaat stellen aan westerse bondgenoten waarmee AI-modellen kunnen worden getraind, zei Fedorov tegen journalisten in Kyiv. „Partners willen onze gegevens”, aldus Fedorov. „Wij zullen een systeem bouwen waarin zij met onze data hun software kunnen ontwikkelen.” Dat moet uiteindelijk leiden tot betere autonoom opererende wapensystemen waarmee Oekraïne zich kan weren tegen Russische drones.

De Oekraïense strijdkrachten hebben sinds de grootschalige Russische invasie in 2022 een zee aan statistieken en andere gegevens verzameld. Zo hebben drones vanuit de lucht miljoenen uren aan beeldmateriaal vastgelegd van gevechtshandelingen, wapens, mili-

Een Oekraïense drone-eenheid in de Zuid-Oekraïense stad Cherson aan het werk. FOTO'S KOSTYANTYN CHERNICHKIN

taire installaties, voertuigen en andere doelen in de buurt van de lange frontlijnen.

Patronen herkennen

Die gegevens zijn van doorslaggevend belang bij het trainen van AI-modellen; die worden beter naarmate ze meer gegevens krijgen van 'echte' gevechtssituaties, zodat de modellen patronen gaan herkennen en reacties van mensen en objecten beter leren voorspellen. Voor AI-toepassingen in die wapensystemen krijgen de Oekraïense defensiebedrijven hulp van gespecialiseerde bedrijven in het

buitenland, waaronder de VS, maar ook uit Nederland. De overdracht van de uiterst waardevolle oorlogsdata aan het Amerikaanse Palantir roept ook vragen op over een potentiële Oekraïense afhankelijkheid van de Amerikanen, nu het beleid van Washington onder president Trump vaak indruist tegen de belangen van Kyiv.

Maar Oekraïne maakt al sinds de grootschalige Russische invasie gebruik van de diensten van Palantir. De Amerikanen stelden onder meer een programma beschikbaar - MetaConstellation - waarmee de Oekraïners met satellietbeelden

live het slagveld in beeld kunnen brengen. Gecombineerd met militaire inlichtingen die bondgenoten leverden, kregen de Oekraïense strijdkrachten een beeld van de plekken waar zij de Russen het beste konden aanvallen.

Oekraïne is een 'ontwikkellab'

Palantir maakte tegelijkertijd dankbaar gebruik van het „ontwikkellab” dat Oekraïne is geworden voor Palantir's AI-technologie, zei Louis Mosley, baas van de Europese tak, enkele maanden geleden tegen NRC. Met de nieuwe overeenkomst over de levering van

Oekraïense oorlogsdata zal die kennis de komende tijd alleen maar worden uitgebreid.

Mychajlo Fedorov (35) werd vorige week benoemd tot minister van Defensie door president Volodymyr Zelensky, eerder was hij onder meer vice-premier en minister voor Digitalisering. Fedorov heeft naar eigen zeggen verschillende opdrachten meegekregen van Zelensky: enerzijds een defensiesysteem opbouwen dat de Russische aanvallen kan tegenhouden, zowel in de lucht als op de grond, dat daarnaast ook zorgt voor een uitbreiding van de Oekraïense aanvalscampagne tegen de oorlogsmachine van Moskou, en de Russische economie. „Maak de kosten voor Rusland zo hoog dat ze dit niet kunnen volhouden: dus vrede afdwingen uit kracht.”

Een concrete doelstelling die Fedorov voor zichzelf heeft gesteld in de oorlog met Rusland springt het meest in het oog: het „eliminieren” van 50.000 Russen per maand. In december vorig jaar lag het aantal Russische oorlogsslachtoffers - doden en gewonden - volgens de Oekraïense autoriteiten op 35.000. „Als we daar 50.000 van maken zullen we zien wat er met de vijand gebeurt”, aldus Fedorov.

Een zeer aanzienlijk deel van de Russische oorlogsslachtoffers wordt gemaakt door de inzet van drones: die zijn verantwoordelijk voor ongeveer 80 procent van alle Russische doden en gewonden, melden commandanten afgelopen najaar aan *The New York Times*.

VIER VRAGEN OVER **HYPOTHEKEN**

Toezichthouders: nog altijd te veel aflossingsvrije hypotheeken

Voor de mogelijke negatieve financiële gevolgen van aflossingsvrije hypotheeken wordt al jarenlang gewaarschuwd. Vanwege het risico op restschulden en de stabiliteit van de financiële instellingen.

Eva Smal

AMSTERDAM

Voor het algemene publiek vrij geruisloos werd vorige week een standje uitgedeeld aan hypotheekfinanciers in Nederland. Op hun sites schreven De Nederlandsche Bank, mede namens de Europese Centrale Bank, en de Autoriteit Financiële Markten dat het aandeel aflossingsvrije hypotheeken in Nederland naar hun oordeel nog te hoog is. Dat levert risico's op voor de stabiliteit van de hypotheekverstrekkers - vooral banken en verzekeraars - en is ook een gevaar voor huiseigenaren met zo'n product, schrijven de financiële waakhonden.

Direct na het bericht liet bankenkoppel NVB, ook zonder veel tamtam, weten dat hypotheekverstrekkers onderzoeken „welke extra maatregelen nodig zijn om de risico's te beperken”. Rabobank, marktleider in hypotheeken, kondigt deze donderdag met een persbericht aan, „op basis van gesprekken” met DNB en AFM, de verstrekking van aflossingsvrije hypotheeken te beperken.

1 Wat is er aan de hand, volgens de toezichthouders?

Aflossingsvrije hypotheekleningen zijn leningen voor de aankoop van een huis, waarop gedurende de looptijd alleen rente wordt betaald. Als de lening afloopt - vaak na dertig jaar - moet die in één keer worden afgelost - met spaargeld of door een nieuwe lening af te sluiten.

Voor de mogelijke negatieve financiële gevolgen van aflossingsvrije hypotheeken wordt al jarenlang gewaarschuwd. Een belangrijk probleem: als er niet genoeg spaargeld is voor aflossing, of als herfinanciering niet mogelijk is door een lager inkomen - bijvoorbeeld door pensionering of werkloosheid - kan een huiseigenaar gedwongen worden zijn pand te verkopen. Dat is geen theorie: een groot deel van de huishoudens denkt zelf dat ze, als hun aflossingsvrije hypotheek afloopt, een verkoopbord op het raam moeten plakken, zegt Rabobank.

Als de woning dan bij verkoop minder waard is dan de lening - door achterstallig onderhoud van het huis of een zwakke markt - kan iemand met een restschuld bij de financier komen

Restschuld na een al dan niet gedwongen verkoop kan tot grote stress en financiële problemen leiden

te zitten. Dat kan tot grote stress en financiële problemen leiden.

Een tweede probleem is dat aflossingsvrije schulden vaak heel lang hoog blijven. Klanten mogen weliswaar tussentijds (een deel) aflossen, maar in de praktijk doen ze dat weinig, schrijft DNB. „Dit creëert het risico dat klanten de hypotheeklasten niet meer kunnen dragen als het inkomen bij pensioenering, werkloosheid of arbeidsongeschiktheid terugvalt of als de (netto) lasten toenemen na een rentestijging.”

Als de schuld bij verkoop van het pand niet (volledig) inbaar blijkt of de klant de lasten niet meer kan betalen, moet de financier verlies nemen op de lening. Dat gaat ten koste van het kapitaal van banken of verzekeraars, en heeft dus impact op hun stabiliteit.

2 Hoe lang speelt dit al en hoe groot is het probleem?

In 2026 is circa 45 procent van de hypotheekschuld in Nederland aflossingsvrij. Dat was ooit twee derde: omdat de hypotheekrenteaftrek vrijwel onbeperkt was, was het financieel gunstig niet af te lossen en zoveel mogelijk te profiteren van de renteaftrek.

Als gevolg van de kredietcrisis in 2008 zijn maatregelen genomen om aflossingsvrije hypotheeken te beperken. Dat gebeurde omdat in de crisisjaren erna veel huizen „onder water” kwamen te staan: de waarde van het huis was lager dan de lening waar niet op was afgelost. De angst om met een restschuld te blijven zitten, zette een enorme rem op de consumptie en daardoor op de economische groei.

In 2011 spraken de financiers met het ministerie van Financiën af dat een aflossingsvrije hypotheek voortaan maximaal 50 procent van de waarde van een huis mocht beslaan. In 2013 werd bovendien de renteaftrek voor aflossingsvrije hypotheeken geschrapt: sindsdien kan op de belastingaangifte alleen nog rente worden afgetrokken van het leningsdeel waarop wel tijdens de looptijd wordt afgelost.

Het aandeel aflossingsvrije hypotheeken in de totale hypotheekportefeuille nam na de maatregelen 2013 jarenlang af, maar in de periode 2021-2023 stokte de daling. Dat kwam mede doordat meer huizenkopers die hun aankoop financieren met een lening, kozen voor een combinatie van wel aflossen (annuïtair of lineair) en aflossingsvrij. Reden was dat de hypotheekrente een aantal jaar zeer laag was,

waardoor renteaftrek niet meer zo veel 'opleverde'. Ook de hoogte van het aftrekpercentage is vanaf 2014 beperkt.

Door een deel van de hypotheek aflossingsvrij te houden - ook al had je dan geen renteaftrek - konden maandlasten voor deze huishoudens lager uitvallen. Dit zorgt overigens niet voor hogere leningen: banken berekenen het maximale leenbedrag op basis van een annuïtaire hypotheek.

Nu de rente weer hoger is, is de populariteit van (deels) aflossingsvrije hypotheeken afgenomen. Dat 45 procent van de hypotheekschulden aflossingsvrij is, vinden de toezichthouders echter nog steeds te veel.

3 Wat zijn de gevaren voor klanten en financiers?

De AFM ziet erop toe dat financiers hun klanten „passende” producten aanbieden, die ook de toekomst betaalbaar zijn „voor zover dit redelijkerwijs te voorzien is”. Vanwege de gevaren van aflossingsvrije hypotheeken voor consumenten besteedt de AFM hier al sinds 2016 veel aandacht aan. Van aanbieders verwacht de waakhond al een paar jaar dat ze hun klanten met

een hypotheek zonder maandelijke aflossing periodiek actief benaderen, testen of die klanten de uiteindelijke aflossing in één keer wel kunnen betalen - en indien nodig passende oplossingen bieden.

DNB en ECB kijken naar aflossingsvrije hypotheeken vanuit hun zogenoemde prudentiële functie: het toezicht op de financiële stabiliteit van de financiële instellingen. Voor het eerst erkennen zij, net als de AFM, dat „het product in een behoefte van sommige klanten kan voorzien”. Vooral de ECB is in haar toezicht op de grote Nederlandse banken altijd kritisch geweest op het hoge aandeel aflossingsvrije huizenleningen; Nederland is daarmee uniek binnen de eurozone.

De repeliek van de Nederlandse financiers daarop was altijd dat tegenover die aflossingsvrije hypotheeken heel veel pensioenvermogen staat. Daardoor blijft, anders dan veel landen waar pensioenen magerder zijn, een hypotheekschuld voor veel klanten ook na pensionering betaalbaar. In de toezichts-update van vorige week erkennen DNB en ECB dat nu ook.

Toch waarschuwen de toezichthou-

ders dat de financiële instellingen die deze producten verkopen, geacht worden de risico's ervan „adequaat te beheersen”. Ze maken zich zorgen omdat er vanaf 2035 een golf aan niet-afgeloste aflossingsvrije hypotheekleningen afloopt, ook nog eens afgesloten onder de leennorm die gold voor 2013: toen mocht je nog 100 procent van de koopsom aflossingsvrij lenen. Bij de banken is ongeveer de helft van de huidige aflossingsvrije schuld voor 2013 verstrekt.

De toezichthouders zien bovendien dat financiële instellingen niet altijd genoeg weten over de financiële situatie van hun klanten met deze leningen - bijvoorbeeld of die wel pensioen opbouwen. Evenmin hebben ze voldoende informatie over de staat en de waarde van het onderpand het huis dat ze hebben gefinancierd. De instellingen moeten hun informatie daarover daarom verbeteren.

DNB en ECB willen verder dat de hypotheekverstrekkers goed voor ogen krijgen of de omvang van hun portefeuille aflossingsvrije hypotheeken past bij hun financiële sterkte. De waarde van de hypotheekportefeuille op

de balans moet „adequaat” zijn. Daarnaast vinden ze dat de rente de hogere risico's van een aflossingsvrije lening moet weerspiegelen. In andere woorden: de rente op aflossingsvrij moet hoger zijn dan op een annuïtaire of lineaire hypotheek.

De AFM kondigde in haar bericht aan er scherp op letten dat hypotheekaanbieders, nu ze van de prudentiële toezichthouders hun aandeel aflossingsvrije hypotheeken moeten verlagen, „het klantbelang centraal blijven stellen.” Het mag niet zo zijn dat klanten die prima een aflossingsvrije hypotheek kunnen dragen, de dupe worden van banken die hun portefeuille hierin verkleinen.

4 Wat gaan de hypotheekverstrekkers eraan doen?

Hypotheekverstrekkers zijn, mede onder aansporing van het toezicht, al een paar jaar druk met het dossier aflossingsvrije hypotheek. In 2017 lanceerden ze de campagne ‘Word ook aflossingsblij’, om klanten ertoe aan te zetten met hun adviseur of financier na te denken over de hypotheek en het vermogen om af te lossen. In de jaren

Klanten die het kunnen dragen, moeten niet de dupe worden, zegt de AFM

daarna spoorden financiële instellingen klanten rechtstreeks aan tot extra aflossing, omzetting naar een deels aflossende hypotheekvorm of extra sparen of beleggen.

Kennelijk vinden de waakhonden nu dat die acties niet genoeg zoden aan de dijk hebben gezet en verlangen ze extra maatregelen. Marktleider Rabobank, die vorige maand een kwart van de nieuwe hypotheeken verstrekke, is nu de eerste die hierop actie aankondigt.

„Aflossingsvrije hypotheeken zijn en blijven een waardevolle toevoeging aan ons assortiment”, zegt Michael van der Zant, directeur particulieren van de bank, in het persbericht hierover. „Ze kunnen bijdragen aan betaalbare financiering. Tegelijkertijd hebben wij geconcludeerd dat het nodig is om ons beleid aan te scherpen.” Rabobank zegt de afgelopen jaren de portefeuille aan aflossingsvrij al jaarlijks met gemiddeld 3 procent te hebben verkleind, maar ziet ook dat de daling afvlakt.

Vanaf 11 mei kunnen klanten die een hypotheek afsluiten of oversluiten, daarom nog maar hooguit 30 procent van de woningwaarde aflossingsvrij lenen. Bovendien geldt een maximum

van 150.000 euro. De nieuwe normen gelden voor Rabobank en hypotheekdochter Obvion. Voor aflossingsvrije hypotheeken vroeg de bank al een hogere rente: 0,25 procentpunt meer dan op een lening waarop wel regelmatig wordt afgelost.

In een telefonische toelichting zegt de Rabobank dat de maatregel vooral bedoeld is voor bestaande klanten met een aflossingsvrij deel. Door de hogere rente is deels met aflossing lenen en deels aflossingsvrij bij starters toch al niet meer populair.

De bank hoopt dat bestaande klanten, wier hypotheeklening over tien jaar of later afloopt, gaan berekenen wat voor hen draagbaar is als het zover is. „Je wilt je huis niet uit moeten”, zegt een woordvoerder. „Je moet ergens wonen, en dat is in de huidige huizenmarkt niet gemakkelijk. Dus denk er nu over na - en als je er niet uitkomt of ervan in de stress schiet, neem dan vooral contact met ons op. Voor veel mensen zal gelden dat deels of geheel oversluiten naar een hypotheek waarop je wel aflost en waarover je wel rente mag aftrekken, een betere rekening oplevert.”

Marktleider **Rabobank** is de eerste hypotheekfinancier die na de waarschuwing van de toezichthouders extra maatregelen aankondigt. FOTO GETTY

RUIMTELIJKE ORDENING

Planbureau wil dat kabinet scherper kiest

Het ontbreekt nog aan een visie op wonen, werken, landbouw en natuur, zegt het Planbureau voor de Leefomgeving

Sjoerd Klumpenaar

AMSTERDAM

Het kabinet moet scherpere keuzes maken bij het benutten van ruimte, wil het in de toekomst genoeg plek hebben voor wonen, werken, landbouw en natuur. Dat stelt het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in een donderdag gepresenteerd advies over de Ontwerpnota Ruimte, op verzoek van het kabinet.

De Ontwerpnota moet uiteindelijk leiden tot de definitieve Nota Ruimte, een groot en belangrijk beleidsdocument waarin staat hoe Nederland er de komende decennia uit moet gaan zien. Volgens het PBL is de Ontwerpnota zoals die er nu ligt een goed begin, maar moet het plan op een aantal punten flink worden aangescherpt.

Zo stelt de Ontwerpnota dat de ruimte in Nederland schaars en waardevol is, maar wordt er voor alle sectoren (bijvoorbeeld wonen, defensie en bedrijvigheid) en daarbovenop uitbreiding van het energienetwerk samen nog altijd meer ruimte geclaimd dan er in Nederland te vergeven valt.

Het kabinet moet volgens het PBL „prioriteit aanbrengen”, pijnlijke keuzes niet uit de weg gaan en duidelijk aangeven dat het een soms ten koste moet gaan van het ander. „Het is essentieel de bestaande ruimte efficiënter te gebruiken en beter te onderbouwen waar meer nodig is.”

Ook ontbreekt er in de Ontwerpnota op sommige punten volgens het PBL samenhang. Zo staat er bij-

De Keukenhof en omgeving FOTO ERIC BRINKHORST

voorbeeld woningbouw geschikt op plekken waar nu juist weinig mensen wonen. Dat is riskant, zo stelt PBL-programmaleider David Hamers in een toelichting: „Woningbouw moet aansluiten bij de vraag. Mensen hebben woningen nodig met werk, recreatiemogelijkheden en voorzieningen.”

De onderzoekers missen ook een „samenhangende visie” tussen energie-infrastructuur en zaken als wonen, bedrijvigheid en de natuur. Kort gezegd: als je een nieuwe woonwijk wilt aanleggen, moet daar ook energievoorziening naar-

toe - en andersom heeft grootschalige infrastructuur op zichzelf weinig zin als er in de buurt geen doel voor is.

Het PBL is verder kritisch op de uitzonderingspositie voor de landbouw, die onder demissionair minister Keijzer (Ruimtelijke Ordening, BBB) werd toegevoegd aan een eerdere versie van de Ontwerpnota. Keijzer vindt dat het behalen van Europese natuurdoelen niet ten koste mag gaan van landbouwgrond.

De aanname dat er op bestaande landbouwgrond ook al veel gedaan

kan worden om die natuurdoelen te behalen, trekt het PBL in twijfel: dit zal „niet voldoende” zijn om aan de Europese richtlijn te voldoen. Uitbreiding van natuurgebieden blijft volgens de onderzoekers nodig. „Om de natuurdoelen te bereiken is het noodzakelijk dat agrarisch grondgebruik wordt aangepast.”

Om de strenge Europese doelen voor bodem- en waterkwaliteit te halen, moet het kabinet concreter maken wat het daaraan wil doen, zo stelt het PBL. In de huidige Ontwerpnota blijft verbetering van de

waterkwaliteit onderbelicht. Het idee dat er bij ruimtelijke ordeningskwesties als eerste wordt gekeken naar de bodem- en waterkwaliteit, moet volgens de onderzoekers sterker terugkomen. Die conclusie is opmerkelijk omdat het uitgangspunt ‘op water en bodem sturend’ onder het huidige demissionaire kabinet juist werd losgelaten.

Minister Keijzer, die erg begaan is met het versoepelen en afschaffen van regels, liet daarnaast ook lokale regels los die gemeenten dwingen om eerst binnen de bebouwde grenzen te bouwen.

INSPECTIE LEEFOMGEVING

Goederentreinen lekken vaker gevaarlijke stoffen

Joep de Groot

AMSTERDAM

De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) heeft vorig jaar fors meer lekkages van gevaarlijke stoffen uit goederentreinen geconstateerd dan in het jaar ervoor. Het aantal ‘druppellekages’ steeg van 26 in 2023 en 52 in 2024 naar meer dan 400 in 2025. Overigens voerde de ILT ook meer controles uit; vorig jaar ging het project ‘Laden en Lossen’ van start, waarmee de ILT druppellekages wil voorkomen.

Een verklaring voor de grote stijging heeft de ILT niet. Toch lijkt meer aan de hand dan enkel de doorwerking van een scherpere controle. Naast het extra aantal inspecties steeg namelijk ook het aantal meldingen van

lekkages bij tankwagons fors, van 57 in 2023 naar 506 in 2025.

Stookolie lekte het vaakst (in 146 gevallen). Daarnaast kwamen ethanol, methanol en brandstof voor straaltvliegtuigen vrij. Hoeveel gevaarlijke stof er bij een gemiddeld lek vrijkwam is niet duidelijk, maar ook een kleine hoeveelheid gelekte vloeistof kan problemen veroorzaken, stelt Arjan Grob, coördinator gevaarlijke stoffen spoor bij de ILT. „Wat begint met een paar druppels, kan eindigen in een kostbaar saneringsproject of langdurige milieu-impact.”

De ILT heeft gesprekken gevoerd met „veiligheidsdiensten, de branchevereniging van tankopslagbedrijven en de chemische industrie”. Ook is het aantal controles bij het laden en lossen opgevoerd.

WORLD ECONOMIC FORUM

Oogprobleem Emmanuel Macron jaagt koers van zonnebrillenfabrikant omhoog

Sjoerd Klumpenaar

AMSTERDAM

Het zal weinigen in Davos en daarbuiten zijn ontgaan: de Franse president Emmanuel Macron, die dinsdag op het World Economic Forum alle wereldleiders toesprak, deed dat met een grote reflecterende zonnebril op.

Macron had een gesprongen bloedvat in zijn oog, en de pilotenbril beschermde het aangedane oog tegen het felle licht op het podium. Zelfs de Amerikaanse president Trump begon erover: „Prachtige bril, *but what the hell happened?*”

Hoewel het Élysée niet officieel bevestigd heeft om welk merk en type bril het ging, wist topman Stefano Fulchir van het Italiaanse iVision Tech het zeker:

Macron met zonnebril in Davos FOTO DENIS BALIBOUSE/REUTERS

Macron droeg een bril van het Franse luxemerkt Henry Jullien, dat onder moederbedrijf iVision valt - zo zei Fulchir tegenover Reuters. Hij zou de bril in 2024 als cadeau aan Macron hebben opgestuurd.

Het aandeel iVision schoot woensdag in eerste instantie met 6 procent omhoog en werd al snel uit de handel gehaald: een standaardprocedure als er in korte tijd heel veel handel in één aandeel is. Inmiddels is het aandeel iVision weer vrijgegeven en staat het liefst 28 procent hoger dan dinsdagochtend. Het bedrijf heeft zo’n 3,5 miljoen euro aan beurswaarde erbij gekregen.

Fabrikant Henry Jullien maakte een aparte website voor de bril met een foto van Macron. De prijs: 659 euro.

Advertentie

nrcwebwinkel

Weekdeals

GELDIG T/M 25 JANUARI 2026

Bekijk alles

LUCCA BALDI & PIA SASSI

Stijlvolle leren tassen

- › Gemaakt in Italië van 100% koeienleer
- › Verstelbare schouderband en meerdere vakken
- › Verkrijgbaar in verschillende kleuren
- › Bekijk meer leren tassen online

ADVIESPRIJS
~~229,00~~
49,95

ADVIESPRIJS
~~259,00~~
59,95

ADVIESPRIJS
~~249,00~~
59,95

BEKIJK ALLE LEREN TASSEN ONLINE

Tot
78%
korting

FLINQ

Luchtcompressor

Tot
73%
korting

ADVIESPRIJS
~~149,95~~
39,95

ALTJD DE JUISTE BANDENSPIANNING

- › Geschikt voor o.a. auto's, motoren, fietsen en ballen
- › Vooraf ingestelde presets voor extra gemak
- › LCD-scherm met weergave van de bandenspanning

TEN CATE

Dekbedovertrek

Tot
56%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~39,95~~
19,95

GEMAAKT VAN PERKALINE KATOEN

- › Heerlijk zacht, ademend en goed vochtregulerend
- › Verkrijgbaar in vele kleuren en dessins
- › Bekijk meer bedtextiel van Ten Cate online

MILL

Convectorkachel

Tot
30%
korting

ADVIESPRIJS
~~99,95~~
69,95

VERWARMT RUIMTES TOT 20 M²

- › Krachtig vermogen van 2000 Watt
- › 3 warmtestanden en mechanische thermostaat
- › Bekijk meer Mill verwarming online

C&JO

Damestrui

Tot
62%
korting

ADVIESPRIJS
~~119,00~~
44,95

GEMAAKT VAN O.A. KASJMIER EN VISCOSE

- › Voelt heerlijk zacht, soepel en warm aan
- › Met warmte-isolerende eigenschappen
- › Bekijk meer dames- en herenkleding van C&JO online

NEDIS

Noodradio

Tot
46%
korting

ADVIESPRIJS
~~129,95~~
69,95

DRAAGBAAR MODEL MET DAB+ EN FM

- › Opladen via handslinger, zonnepaneel of USB-C
- › Kan ook als powerbank gebruikt worden
- › LED-zaklamp met 3 lichtstanden en SOS-functie

SHINE

Waterborstel

Tot
56%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~89,00~~
39,99

VEGEN EN NAT REINIGEN IN ÉÉN KEER

- › Ideaal voor hoge schoonmaakwerkzaamheden
- › Zeepdispenser met doseerknop
- › Bekijk meer Shine telescopische borstels online

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

De mooiste wijnen voor de winter

2023 | FRANKRIJK, PAYS D'O'C

Vieilles Vignes de la Jasse 'Bruno Le Breton'

Extra Grandeur, intensiteit en rijkdom in de bekende romige Pauillac-stijl. Speciale Jubileum Cuvée waarmee Bruno Le Breton zijn 30 jaar op La Jasse markeert. Gemaakt van de oudste stokken. Luxeuzes barriques-opvoeding. Breed, krachtig en complex van smaak, waarin alle aroma's van het bouquet op weelderige en smeltende wijze acte de présence geven. Fluweelzachte, minutenlange afronk.

- Past bij lamsbout, fijn rood vlees en Boeuf Bourguignon
- Breed, krachtig en complex van smaak
- Cabernet sauvignon, merlot

6e fles cadeau

Speciale Jubileum Cuvée

Adviesprijs 11,90
9,92

85

Adviesprijs 11,90
9,92

2024 | FRANKRIJK, LOIRE

Witte Loire met een knipoog naar Pouilly-Fumé

La Perle Sauvignon Blanc Val de Loire

We proefden 50 Sauvignon Blanc-wijnen uit de Loirestreek, waaronder de beroemde appellaties Sancerre en Pouilly-Fumé. Een wijn sprong eruit door zijn verleidelijk stuivende smaak met krijtachtige mineraliteit à la Pouilly-Fumé. Maar wat bleek, het ging om een 'gewone' Sauvignon Blanc uit de Val de Loire. Een geluk voor jou, want hij is aanzienlijk minder kostbaar.

- Lekker bij oesters, witvis en asperges
- Licht, fris en strak van smaak
- Sauvignon blanc

6e fles cadeau

92

Adviesprijs 12,00
10,00

2023 | ITALIË, PIEMONTE DOCG

Sappige Barbera Superiore vol romig kersenfruit

Miliasso Barbera d'Asti Superiore DOCG

Een authentieke Italiaanse wijn uit Piemonte, dé streek van de kostbare witte truffel en van 's werelds grootste wijnen. Bekroond met goud door Gilbert & Gaillard.

- Lekker bij gegrild rood vlees, lamsvlees, risotto met bietjes
- Stevig, zacht en romig
- 100% Barbera

6e fles cadeau

Médaille d'Or

Adviesprijs 14,50
12,08

2023 | FRANKRIJK, RHONE

Rijke met Goud bekroonde Rhône Villages uit topjaar 2023

'Plan de Dieu' Cuvée Aurelie Côtes du Rhône Villages

'Plan de Dieu' betekent 'Plateau van God' en heeft zijn naam te danken aan een bijzonder terroir. Gelegen middenin de bekende Grand Cru's Châteauneuf-du-Pape en Gigondas, waardoor deze wijn behoort tot één van de beste van de streek.

- Lekker bij gegrild vlees en kruidige stoofpotjes
- Breed, rijk en zacht van smaak
- Mourvèdre, Syrah, Grenache

6e fles cadeau

85

Adviesprijs 10,00
8,33

2024 | FRANKRIJK, PAYS D'O'C

Charme van Viognier & klasse van Chardonnay

Rêve du Monde Chardonnay Viognier

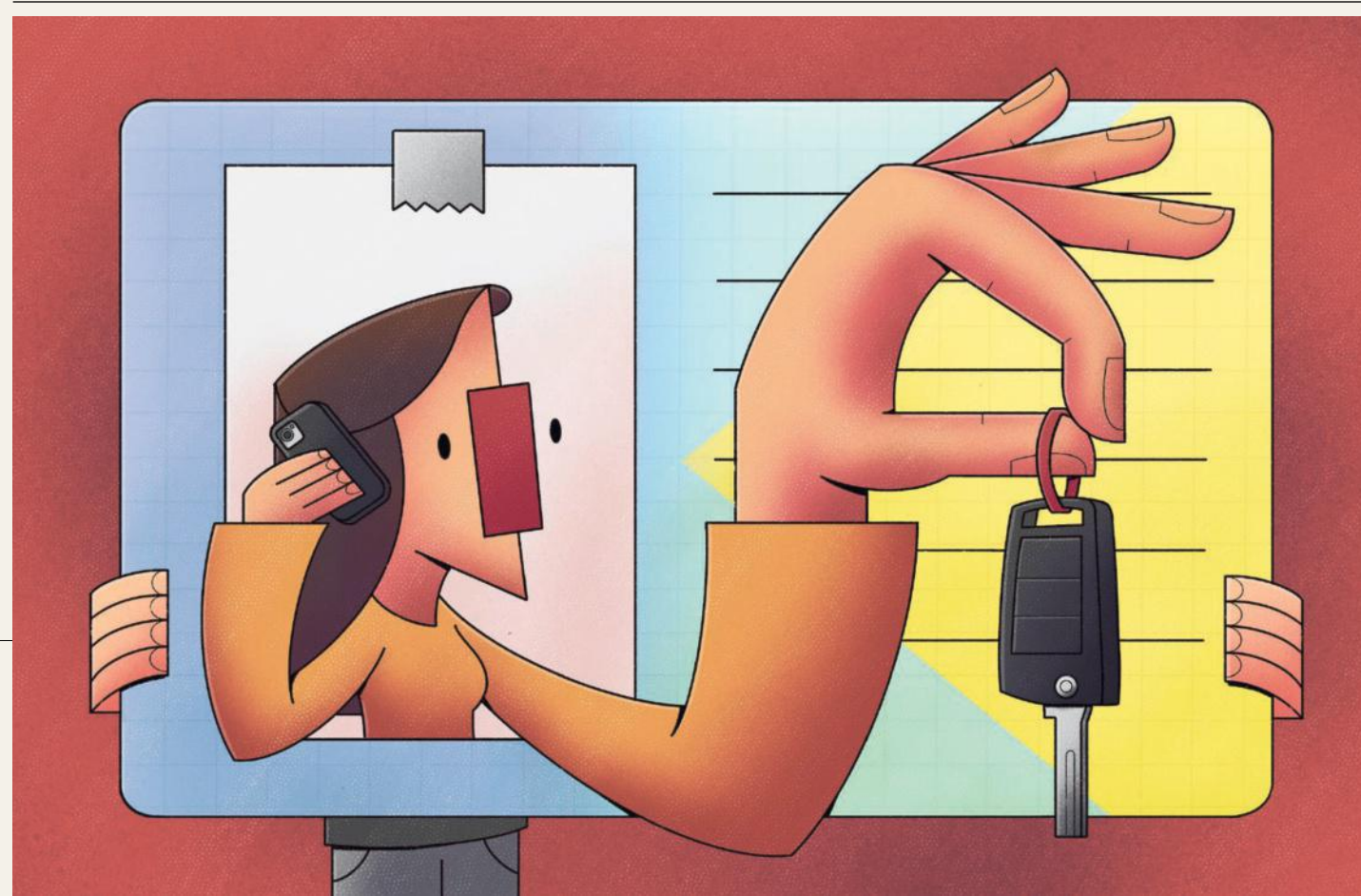
Ontdek de nieuwe Rêve du Monde Chardonnay-Viognier: een spannende Zuid-Franse blend die kracht, fruit en frisheid feilloos combineert. Dankzij het koelere oogstjaar schittert deze wijn met een levendige balans tussen rijp geel fruit en verfijnde spanning.

- Lekker bij geroosterde kip, kabeljauw met beurre blanc, romige risotto's
- Breed, zuiver en verfrissend
- Chardonnay, viognier

6e fles cadeau

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven.

Slachtoffer identiteitsfraude moet deelauto-abonnement toch betalen

De zaak

Een verhuurbedrijf van deelauto's claimt bijna 2.500 euro van een vrouw voor abonnements- en kilometerkosten. De vrouw zegt dat ze nooit een overeenkomst met het bedrijf heeft gesloten en dat er sprake is van identiteitsfraude.

Volgens de vrouw had ze een zekere B. haar paspoort en DigiD-inlogcode gegeven om voor haar een bankrekening te openen. Vervolgens werd ze geconfronteerd met allerlei overeenkomsten, waaronder telefoonabonnementen en het online deelauto-abonnement. Ze had indertijd niet eens een rijbewijs. In de overeenkomsten stonden adressen waar de vrouw nooit had gewoond. Ze deed aangifte van identiteitsfraude.

De uitspraak:

De kantonrechter ziet sterke aanwijzingen dat er inderdaad sprake is van identiteitsfraude, maar oordeelt dat het bedrijf er in dit geval op mocht vertrouwen dat de vrouw daadwerkelijk een overeenkomst wilde aangaan.

Omdat bij een online overeenkomst identificatie lastiger is, kent het bedrijf extra verificatiestappen, en die voldeden volgens de rechter. Zo schrijft het bedrijf ter controle een bedrag af van de opgegeven bankrekening. Verder moet de klant zijn rijbewijs uploaden en tegelijk een filmpje maken waarop zijn gezicht te zien is. Een speciaal softwareprogramma verifieert of het dezelfde persoon is. Bij die controles waren geen onregelmatigheden naar boven gekomen. Mogelijk had de frau-

Het wordt steeds moeilijker om te controleren of degene met wie je online zaken doet, zich niet uitgeeft voor een ander persoon. Wie is er de klos bij identiteitsfraude?

Door **Trudeke Sillevius Smitt** Illustratie **Chris Bosch**

deur een vals rijbewijs gemaakt, met een foto erop van degene die ook het filmpje maakte.

Al met al had het bedrijf zich volgens de kantonrechter voldoende ingespannen om de identiteit van de aanmelder te verifiëren. Het bedrijf mocht er daarom op vertrouwen dat het de vrouw was die de overeenkomst sloot.

Dat de vrouw slachtoffer was van identiteitsfraude, maakte dat niet anders, omdat ze zelf, op eigen initiatief, vertrouwelijke gegevens had gegeven aan iemand die zij nota bene pas kort kende. Daarmee had ze zelf de mogelijkheid geschapen dat haar gegevens zouden worden misbruikt, en daarvoor is zij verantwoordelijk.

De vrouw is dus aansprakelijk en moet ook rente betalen en de proceskosten van het bedrijf, die worden begroot op 1.230 euro. Wel verlaagt de kantonrechter de hoofdsom met een kwart tot 1.850 euro, omdat het bedrijf bij het aangaan van de overeenkomst niet actief alle informatie had verstrekt die wettelijk verplicht is. De rechter moet elke consumentenovereenkomst waarover wordt geprocedeerd daarop controleren.

Het commentaar

„Deze uitspraak doet me denken aan de criteria die banken hanteren als klanten worden opgelicht door een nep-bankmedewerker”, zegt Charlotte Pavillon, hoogleraar privaatrecht, met name consumentenrecht, aan de Rijksuniversiteit Groningen. „Als je zelf onhandig bent geweest met het prijsgeven van bankgegevens en je rekening wordt leeggehaald, dan acht de bank zich niet aansprakelijk. Er is wel een coulanceregeling, maar die is niet onbeperkt.”

Het verschil is alleen: bij het leeghalen van een bankrekening staat niet ter discussie of er wel een contract is tussen bank en rekeninghouder. Wat betreft is de onderhavige zaak van een andere orde. Is het denkbaar dat je, terwijl je van niets weet, via een fraudeur een contract aangaat met een onbekende?

Pavillon: „Volgens ons burgerlijk procesrecht moet degene die stelt dat hij een overeenkomst met iemand heeft dat ook bewijzen. Je ziet dat terug in jurisprudentie over identiteitsfraude. En in 2023 zijn er Kamervragen gesteld naar aanleiding van een Radar-uitzending over identiteitsfraude bij het afsluiten van energiecontracten. Het toenmalige kabinet bevestigde dat ook bij identiteitsfraude de bewijslast bij degene ligt die zich op het bestaan van dat contract beroept.”

Dat zou dus betekenen dat het bedrijf moet bewijzen dat de vrouw daadwerkelijk deze overeenkomst heeft gesloten. Pavillon: „Nu de rechter de fraude aannemelijk acht, lijkt dat bewijs er niet te zijn. De rechter lijkt het over een andere boeg te gooien: het bedrijf mocht er in dit geval gerechtvaardigd op vertrouwen dat de consument een contract wilde sluiten. Wat niet uit de uitspraak blijkt, is dat volgens vaste rechtspraak degene die vertrouwd heeft op een valse verklaring in beginsel pech heeft; hij wordt niet beschermd. Wel geldt een uitzondering, en die lijkt zich hier ook voor te doen: als het de schuld van de vrouw is dat het bedrijf erop vertrouwde dat zij het contract wilde sluiten, wordt het bedrijf beschermd. Dat sprake is van een uitzondering, werkt de rechter helaas niet uit.”

Volgens Pavillon laat de zaak zien dat de huidige bewijslastverdeling – wie zich beroept op het contract, moet bewijzen dat de ander (zelf) akkoord is gegaan – bij online contracten problematisch is. „En dat zal alleen maar erger worden. Hoe ver moet je gaan om te bewijzen dat iemand zelf aan de knoppen zat? Met alle mogelijkheden die AI biedt, is dat vrijwel onmogelijk. Dat het bedrijf in de onderhavige situatie niet voor de schade opdraait, past bij de vaste rechtspraak. Maar zonder fouten van de consument is het bedrijf in principe de klos. Hoe dan ook: als je de consument vraagt om het contract op kantoor te komen tekenen, biedt dat natuurlijk de meeste zekerheid.”

Uitspraak: Kantonrechter rechtbank Rotterdam, 21 november 2025, gepubliceerd 12 januari 2026, ECLI:NL:RBROT:2025:14952

ONTCIJFERS

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Van alle instituties vertrouwen Nederlanders de wetenschap 't meest

De coronapandemie deed het vertrouwen in de wetenschap goed. Daarna nam het vertrouwen over de hele linie af, behalve in de wetenschap. Die scoort nog steeds een 7,5.

Door **Karel Berkhout** en **Erik van Gameren**

Het vertrouwen in de wetenschap is afgelopen jaren toegenomen in Nederland, terwijl dat in onder meer de rechtspraak, bedrijfsleven, media en politiek is gedaald. Gemiddeld gaven Nederlanders dat vertrouwen in 2025 een cijfer van 7,5 - iets hoger dan in 2021. In dat jaar, op het hoogtepunt van de coronapandemie, lag het vertrouwen in de wetenschap duidelijk hoger dan in eerdere jaren. Dit blijkt uit een afgelopen zomer gepubliceerd rapport van het Rathenau Instituut over het vertrouwen in de wetenschap. Voor de enquête, die sinds 2012 ongeveer elke drie jaar wordt gedaan, zijn deze keer achttuizend mensen ondervraagd.

„Over de hele linie valt het best mee met het vertrouwen in de wetenschap”, zegt Jelle Slief, auteur van het Rathenau-rapport „Alleen is dat wel steeds ongelijker verspreid over de samenleving.” Zo is de groep met weinig of geen vertrouwen nu de helft groter dan in 2021. De groep met juist enorm veel vertrouwen groeide nog sterker, met tweederde.

„Een verklaring voor de groei van beide kampen ligt mogelijk in het feit dat bepaalde onderwerpen sterk gepolitiseerd zijn geraakt, zoals klimaatverandering, discriminatie en ongelijkheid”, vermoedt Slief. De uitgesproken opvattingen daarover beïnvloeden mogelijk hoe mensen kijken naar instituties zoals de wetenschap.

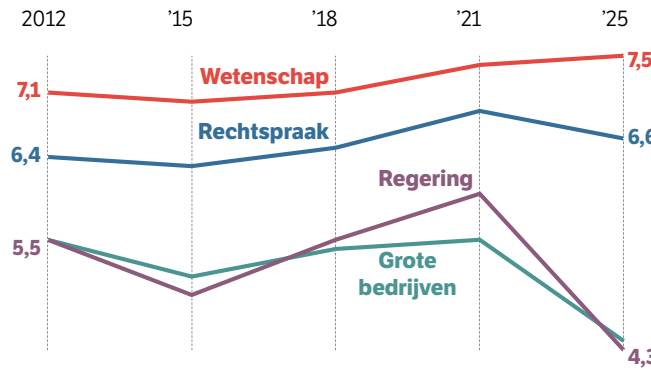
Mensen die bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 conservatief stemden hebben weinig vertrouwen, progressieve stemmers juist veel. Zo zijn er nogal wat FVD-aanhangers die drieën uitdelen. Met een gemiddelde van 4,5 is deze kiezersgroep de enige die eigen vertrouwen een onvoldoende geeft.

Aan de andere kant van het politieke spectrum geven veel Volt-stemmers hun vertrouwen een 10. Dat verbaast Margriet van der Heijden, hoogleraar wetenschapscommunicatie aan de TU Eindhoven: „Wetenschappelijke resultaten zijn nooit absoluut, maar de beste die we nu denken te hebben. Met 100 procent vertrouwen wordt wetenschap bijna een geloof.”

Eerder onderzoek vond een lager vertrouwen in wetenschap vaak bij mensen met een sterke zogeheten Social Dominance Orientation, zegt Van der Heijden: „Zij steunen het idee dat de ene groep boven de an-

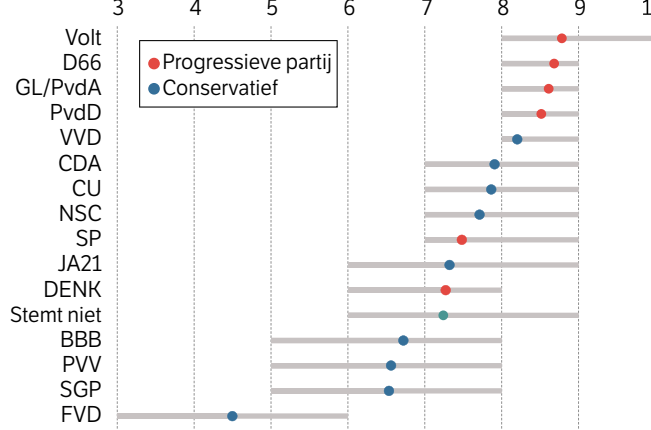
Sinds corona flink minder vertrouwen in regering, dat in wetenschap juist stabiel

Gemiddeld vertrouwen Nederlanders in instituties, op een schaal van 0 tot 10. Hoogst en laagst beoordeelde instituties weergegeven.

Linkse kiezers hebben meeste vertrouwen in wetenschap

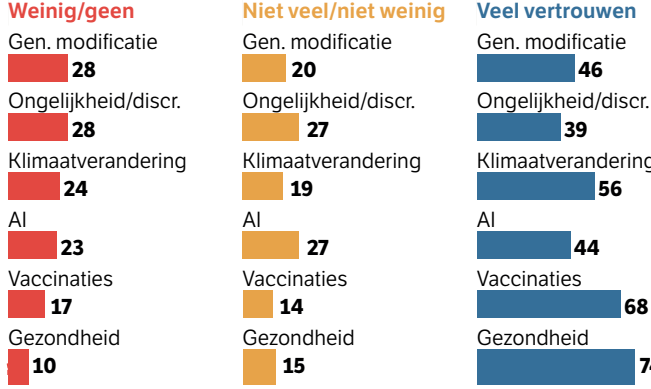
Gemiddeld vertrouwen Nederlanders in de wetenschap, op een schaal van 0 tot 10*, per politieke voorkeur, 2025

Minste vertrouwen in onderzoek dat botst met ideologie

„In hoeverre heeft u vertrouwen in wetenschap die zich bezighoudt met de volgende thema's?”

Uitsplitsing van de antwoorden, in procenten, 2025

NRC 230126 / EvG / Bron: Rathenau Instituut, het onderzoek is door ruim 8.000 mensen ingevuld / *De helft van de antwoorden valt binnen de grijze lijn

dere staat, bijvoorbeeld mannen boven vrouwen.” De boodschap van veel wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld naar gender(on)gelijkheid is volgens haar „mensen met zo'n oriëntatie vaak onwelgevallig” - dat maakt hen wantrouwiger over de wetenschap.

In totaal geeft 14,6 procent van de Nederlanders het eigen vertrouwen een onvoldoende. „Dat lijkt misschien niet veel, maar het is toch zorgelijk”, vindt Van der Heijden. „Want ook een kleine groep kan de

stemming laten omslaan.” Nu al heeft nog maar 10 procent vertrouwen in de wijze waarop politici wetenschappelijke inzichten gebruiken, signaleert ze.

In de VS ligt de wetenschap al langer en heftiger onder vuur. Dat heeft daar volgens Van der Heijden geleid tot de afbraak van wetenschappelijk onderzoek. „Het lijkt zo langzamerhand tijd om na te denken hoe we wetenschap actiever kunnen verdedigen”, zegt Van der Heijden. „Tegen het demoniseren en het wegzetten als 'woke’.”

ARCHEOLOGIE

De bodem van een plein in Heerlen geeft een zeldzame Romeinse vervloeking prijs

Archeologen vonden eind 2024 in Heerlen een metalen plaatje. Er bleek een vervloeking op te staan. „Een topvondst.”

Paul van der Steen

HEERLEN

Roderick Geerts vond eind 2024 een metalen plaatje bij een grote opgraving op het Raadhuisplein in Heerlen. „Ik had nog niet door dat het iets bijzonders was. Het plaatje was vuil. Ik bracht het naar het kantoor bij de opgraving. Na schoonmaak zouden ze daar kunnen zien wat het was: een voorwerp van enig belang of een stukje schroot. Toen werd ik op een gegeven moment naar binnen geroepen en volgde de mededeling dat het ging om een loden plaatje met een tekst daarop. Dan weet je met onze achtergrond: dat moet wel haast een vervloekingstablet zijn.”

Zo'n voorwerp werd destijds gebruikt om mensen via magische rituelen te beïnvloeden of om ongeluk af te roepen over vijanden. Geerts: „Ze worden in Nederland maar zelden gevonden, ongeveer één keer per tien jaar. Nog bijzonderder is dat het in dit geval voor de eerste keer om een tekst in het Grieks gaat.”

Geerts, archeoloog en projectleider bij ADC ArcheoProjecten, haalt de herinneringen op in Egypte, waar hij elk jaar een paar weken helpt bij het opgraven van een oude Romeinse havenstad. In Heerlen bood de reconstructie van het Raadhuisplein destijds de mogelijkheid om meer duidelijkheid te krijgen over de voorganger van de stad, de Romeinse nederzetting Coriovallum.

„Zo'n mogelijkheid, in een nog betrekkelijk onverstoorde bodem, krijgen we hier waarschijnlijk nooit meer”, zegt de Heerlense stadsar-

Het in Heerlen gevonden Romeinse **vervloekingstablet** met Griekse tekst en mogelijk een tekening van een copulerend paartje. FOTO RESTAURA

cheoloog Hilde Vanneste. Vanuit haar kantoor aan het Raadhuisplein keek ze uit op de graafwerkzaamheden. Zo'n tienduizend voorwerpen kwamen naar boven.

In dit geval mochten Rodney Ast en Julia Lougovaya-Ast van het Instituut voor Papyrologie van de Universiteit van Heidelberg het object (9,3 centimeter breed, 4,8 centimeter hoog en 2 millimeter dik) nader bestuderen. Ze concluderen ook op basis van aardewerk uit dezelfde kuil dat het uit de tweede eeuw stamt en dat een vaste, geofende hand de teksten in het Grieks heeft geschreven. Vanneste: „Vaste magische aanroepingen en een lijst

namen. De precieze tekst wordt later bekendgemaakt. Daarnaast zijn stokpoppetjes te zien, waaronder mogelijk een copulerend paartje.”

Inmiddels is het Raadhuisplein weer gedicht. De nieuwe bestrating markeert de plekken waar een groot stenen gebouw heeft gestaan en waar belangwekkende zaken als het vervloekingstablet zijn gevonden. Bezoekers kunnen er in de nabije toekomst waarschijnlijk met een speciale QR-code tekst en uitleg bij krijgen.

Heerlen, het bekendst vanwege de mijngeschiedenis, draagt zijn Romeinse verleden met trots uit. Niet ver van het Raadhuisplein ligt het badhuis, het oudste stenen gebouw van Nederland. Het daar omheen gebouwde Thermenmuseum

wordt vervangen door het Romeins Museum, dat in 2028 zijn deuren zal openen. Het vervloekingstablet zal daar onderdeel van de collectie worden.

Tot en met vrijdag is het te zien in de publiekshal van het Stadskantoor aan de Geleenstraat in Heerlen. Daarna volgt verder onderzoek naar het object. Het gaat daarbij onder meer om de herkomst van het lood. Bij een in 2016 in Tongeren (op zo'n 45 kilometer van Heerlen) gevonden plaatje bleek dat bijvoorbeeld afkomstig uit het oosten van België of de aangrenzende Eifel. Vanneste: „Mogelijk is de herkomst hier dezelfde of een andere? Ook naar tabletten met (vrijwel) identieke spreuken en de namen wordt verder gekeken. Zijn het Grieken of

zijn die namen te herleiden tot andere mensen?”

Een vondst als die in Heerlen verbreedt in elk geval de kijk op samenlevingen van zo'n 1.800 jaar geleden, zegt Jasper de Bruin, conservator van de collectie Nederland in de Romeinse tijd bij het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden. Hij geeft het voorbeeld van de vondst van een reeks vervloekingstabletten bij een badhuis in het Britse Bath. „Die richtten zich vooral op de dieven. Je verwacht dan dat mensen zich boos maakten over het verdwijnen van sieraden en geld, maar het woedendst bleken te zijn over de buitgemaakte kleren. Dat vertelt iets over hoe mensen destijds tegen zaken en hun waarde aankeken.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs vanaf 259,-
189,-

FDB MØBLER

Holmen stoel

Tijdloos Scandinavisch design

- › Elegante combinatie van strakke lijnen en zachte rondingen
- › Gemaakt van eikenhoutfineer
- › Met of zonder armleuningen

Breng rust, stijl en comfort in je huis met de Holmen stoel, ontworpen door Jakob Thau. Deze elegante stoel is geïnspireerd op de Deense eilanden, waar natuur, water en eenvoud centraal staan. Holmen betekent letterlijk “eilandje” en dat gevoel van vrijheid en harmonie ervaar je in elk detail van het ontwerp.

De Holmen stoel combineert moderne, strakke lijnen met zachte rondingen voor een verrijnde en uitnodigende uitstraling. De subtiele maritieme invloeden geven de stoel een tijdloos karakter, waardoor hij moeiteloos past in zowel moderne als klassieke interieurs. Perfect voor de eetkamer, werkkamer of als blikvanger in de woonkamer.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/fdbmobler

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET ARJEN LUBACH

Over satire in een absurde tijd

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

Het Uur — elke vrijdag
nrc.nl/hetuur

Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij
NRC en in alle podcast-apps

nrc

FOTO ANP / OLAF KRAAK

Bij 'wederombouw' van Nederland komt de lange termijn er bekaaid vanaf

Nederland gaat de komende decennia flink op de schop. Het is belangrijk dat we daarbij niet kijken naar de belangen van nú, vindt *Peter Pelzer*, maar die van de toekomst.

Stel, het is 2040. We zijn begonnen met de bouw van IJstad maar door toenemende droogte moet het waterpeil van het Markermeer omhoog. De dijken en het maaiveld zullen flink verhoogd moeten worden, daar is zand en geld voor nodig. Had-den we die stad toch maar drijvend gemaakt, in plaats van terug te vallen op het bekende ontpolderen. Netbeheerders hebben inmiddels ruim 200 miljard euro uitgegeven, zoals PwC al in 2024 voorspelde, maar een flink deel van al die kabels en leidingen ligt niet op de goede plek. Aardgas is weliswaar verdwenen, maar de onderliggende ruimtelijke logica niet. En het is gelukt om buffers aan te leggen rondom natuurgebieden en zo het stikstofslot wat open te morrelen, maar de landbouw dient nog steeds vooral economische belangen, niet het landschap.

Bovenstaande is een gedachteoefening, maar niet uit de lucht gegrepen. De ruimtelijke inrichting van Nederland gaat de komende decennia op de schop. Er zal ruimte gemaakt moeten worden voor bijvoorbeeld defensie en woningbouw en, pijnlijker, er zullen ruimtedaclaims opgegeven moeten worden, zoals een deel van het traditionele landbouwareaal. Met deze 'wederombouw' proberen we het land zo goed

mogelijk na te laten aan onze kleinkinderen.

Juist in de ruimtelijke ordening weegt die verantwoordelijkheid naar de toekomst zwaar, want ruimtelijke ingrepen zijn in belangrijke mate onomkeerbaar. Een polder die een woonwijk wordt kun je niet zomaar terugveranderen. De Afsluitdijk of Zeesluis IJmuiden weghalen zou een miljarden kostende herinrichting van het landschap betekenen. Die onomkeerbaarheid betekent niet dat we de ruimte altijd maar moeten laten zoals die nu is, wél dat we onze keuzes in het nu moeten zien in het licht van de toekomst. Bijvoorbeeld door bij de locatiekeuze van woningbouw honderd jaar vooruit te kijken.

Onomkeerbaar verlies

In het politieke debat komt dit lange-termijnperspectief er bekaaid vanaf. Het heden dringt vaak voor. Ook in het tussenverslag uit de formatie dat Rob Jetten en Henri Bontenbal begin december publiceerden, ging het vooral over snel woningen realiseren, veel minder over de ruimtelijke toekomst van Nederland. Begrijpelijk is het wel: het nu is veel tastbaarder dan de lange termijn, de wooncrisis ervaren we in het heden, de gevolgen van bouwen op ongeschikte locaties pas over een paar decennia.

Hoe kan het anders? Drie uitgangs-

punten kunnen helpen om verantwoordelijkheid voor de toekomst te nemen.

Ten eerste: probeer onomkeerbaar verlies te voorkomen. Bij ingrepen in de ruimte is iets van verlies voor toekomstige generaties niet te voorkomen. De vraag daarbij is of er sprake is van *problematisch, onomkeerbaar* verlies.

Engels raagras is in onze weilanden alomtegenwoordig ('grasfalt'), toekomstige generaties kunnen best toe met wat minder raagras en wat meer biodiversiteit. Of gevoeliger: bouwen op de voor wonen geschikte zandgronden van de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug is ecologisch helemaal niet zo gek, de dennen- en sparrenbossen die daar staan, zijn er in Scandinavië genoeg. Maar voor iemand die iedere dag van zo'n bos geniet, zal deze verandering wel degelijk als een onomkeerbaar verlies ervaren worden. Er zou meer debat zou moeten zijn over wat we echt willen behouden en welk verlies we accepteren.

Het tweede principe is dat een ruimtelijke verandering op meerdere gebieden logisch moet zijn. Verstedelijking rondom Driebergen-Zeist: die vindt plaats in de buurt van stedelijke kernen, op zandgrond, en nabij een intercystation en een oprit van de A12.

Wat dit betreft is er een belangrijke rol weggelegd voor netbeheerders en waterschappen. Traditioneel hebben zij een terughoudende en reactieve houding. Maar behalve waarschuwen, moeten ze voortaan ook scherper aangeven waar functies wél passen, met het oog op het water-, bodem en energiesysteem van de toekomst.

Grote onzekerheid

De perfecte keuze is niet altijd mogelijk. Dus het is ten derde verstandig omkeerbare keuzes te maken in situaties waarin de onzekerheid groot is. We weten niet wat de precieze gevolgen van klimaatverandering zullen zijn, hoe onze bevolkingssamenstelling zich gaat ontwikkelen en wat AI zal betekenen met het woon-werkverkeer. Omkeerbare ruimtelijke ordening houdt dan in dat we bijvoorbeeld vaker kiezen voor drijvend of modulair bouwen, of vaker tijdelijke bestemmingen aan gebouwen geven.

Het demissionaire kabinet presenteerde afgelopen september een ontwerpnota over de toekomstige ruimtelijke ordening van Nederland. Het is goed dat het document er is, maar deze goed idee. Datzelfde geldt voor verstedelijking rondom Driebergen-Zeist: die vindt plaats in de buurt van stedelijke kernen, op zandgrond, en nabij een intercystation en een oprit van de A12.

Peter Pelzer is hoogleraar Ruimtelijke Planning en Strategie aan de TU Delft. Deze bijdrage is gebaseerd op de intreerede die hij op 12 december uitsprak.

Commentaar

AFSPLOTSING

Ook de PVV zal leden moeten gaan accepteren

Het kwam voor de buitenwereld én voor PVV-leider Geert Wilders zelf dinsdag totaál onverwachts: 7 van de 26 Kamerleden, nog maar drie maanden geleden gekozen, stappen uit de PVV-fractie en nemen hun zetels mee. De afspitters zijn verbolgen over de houding van Wilders sinds de verloren verkiezingen. Er was geen ruimte voor serieuze evaluatie van de campagne, zagen ze. Wilders straalde uit dat hij „er geen zin meer in had”. De PVV is volgens de uit-treders te weinig constructief als het om mogelijke samenwerking met het aanstaande minderheidskabinet gaat, en zou intern moeten democratiseren. Wilders sprak van „een zwarte dag” maar beloofde ijzerenheining door te gaan, zonder iets aan het karakter van de PVV en zijn almachtige leiderschapsrol te veranderen.

Het is een constante in de twintigjarige geschiedenis van de partij. Wilders had eerder te maken met vertrek-kende Kamerleden, bijvoorbeeld in 2012, toen de partij na het weglopen als gedoogpartner van Rutte-1 ook een forse nederlaag leed. Wie de redenen van vertrek van de PVV'ers van destijds terugleest - geen serieus intern debat, geen democratische structuur - weet dat er in die veertien jaar helemaal niets veranderde. Terecht zien de huidige afspitters dat de PVV een eenmansproject zonder serieuze ontwikkeling is. Maar die situatie weerhiel den er eerder niet van zich bij de partij aan te sluiten. En ook nu, na hun vertrek, hebben ze geen afstand genomen van de ronduit anti-rechtsstatelijke standpunten van Wilders en de partij die ze aan een Kamerzetel hielp.

Interessant aan de huidige breuk is dat de afspitters, in een discussiestuk van hun voorman Gidi Markuszower, intern voor het omvormen van de PVV tot ledenpartij hebben gepleit. „We moeten niet onder dwang van anderen ons laten definiëren maar uit eigen kracht vooruit”, schrijft hij, waarbij hij refereert aan een voorstel van D66 dat politieke partijen wil verplichten om leden te accepteren. Dit voorstel, waar-over de Tweede Kamer mogelijk later dit jaar beslist, kan tot gevolg hebben dat de PVV in de huidige vorm niet meer kan bestaan, of dus leden moet accepteren om nog aan verkiezingen te mogen meedoen.

Afspitters zien PVV als eenmansproject, wat hen er eerder niet van weerhiel zich bij de partij aan te sluiten

En ledenplicht kan als zwaar middel worden gezien, omdat het diep ingrijpt op de grondwettelijke vrijheid van vereniging. Het demissionaire kabinet koos er vorig jaar niet voor om zo'n plicht op te nemen in de Wet op de politieke partijen, met het argument dat partijen al transparant moeten zijn over hun financiën en hoe zij bijvoorbeeld hun partijbestuur kiezen. Ook bestaat er volgens het kabinet „geen breed gedeelde opvatting [...] over wat exact bepaalt of een politieke partij intern democratisch georganiseerd is”.

Nu is het zeker waar dat het toelaten van leden niet automatisch betekent dat een partij democratisch wordt. Dat bewijst de structuur van Forum voor Democratie, waar het partijbestuur praktisch alle macht heeft. Toch is het kabinet wel erg voorzichtig als het om de toegevoegde waarde van leden gaat, de Raad van State be-togde eerder dat een democratische structuur op zichzelf al nuttig is voor „het bevorderen van een weerbare democratie”. In veel Europese landen zijn leden een wettelijke vereiste.

Politieke partijen leven zo zelf het voorbeeld voor van de democratie, met inspraak en open debat. Dit maakt het parlementair stelsel minder kwetsbaar voor de grillen van eenmanspartijen met autocratische trekken. In het D66-voorstel zit de juiste balans: maak leden verplicht, maar laat de inrichting van een politieke partij verder zo veel mogelijk vrij.

COLUMN
ROSANNE HERTZBERGER

NSC en de staatsrechtelijke modderpoel

In de VS rijden anonieme witte busjes rond met gemaskerde ICE-agenten die mensen intimideren, opjagen en met geweld afvoeren. Bestemming onbekend. Zonder toegang tot gezondheidszorg of juridische bijstand, alleen omdat ze illegaal verblijven in de VS.

Vanuit Nederland lijkt het een ver-van-je-bedshow, toch zetten we stappen in die richting. Straks plegen tienduizenden mensen, wanneer zij hun kind van school halen, naar het ziekenhuis gaan, gewoon naast je wonen, een strafbaar feit. Dat zijn mensen die hier illegaal verblijven. Ze begaan geen overtreding, maar een misdrijf.

Strafbaarstelling van illegaliteit lijkt een tautologie, maar als de wet straks definitief is, betekent dat in de praktijk dat tienduizenden zo goed als vogelvrij zijn verklaard. Nu is het ook onwenselijk dat mensen hier zonder verblijfsrecht wonen, ze horen hier niet thuis. Maar die soepele menswaardige procedure waarmee we hen kunnen uitzetten, functioneert niet. Je wil ze ook niet opjagen, mishandelen, en in razzia's uit hun huis wegslepen. Je wil dat illegale sekswerkers zich veilig genoeg achten om aangifte te doen tegen hun pooier. Je wilt dat mensen zorg blijven zoeken. Beschaving betekent minimale leefbaarheid en rechten voor je kwetsbaarsten.

had gestemd, nooit in deze vorm in werking zou laten treden en dat was voor ons voldoende.

Het was de zoveelste keer dat we ernstig in de knel kwamen vanwege de populistische reflexen van de partijen met wie we zelf een samenwerking waren aangaan. Een „staatsrechtelijke modderpoel”, zoals Mirjam Bikker (CU) het mooi verwoordde. Het tegenovergestelde van het goede bestuur dat NSC wilde bereiken. Regeren met ducttapeoplossingen.

Hoe kon dat gebeuren? Hoe kon een partij met ogenschijnlijk nobele doelen en goede mensen zo mislukken? NSC kwam voort uit grote woede over de gevestigde orde, de Rutte-kabinetten. In de toeslagenaffaire werden onschuldige burgers gecriminaliseerd, hun kinderen uit huis geplaatst. Wanhoopt in de ogen van redelijke mensen. Maar in dat afzetten tegen die gevestigde orde zat er in de partij niet dezelfde aversie tegen het gevaar aan de overkant. Bij sommigen was er meer weerstand tegen samenwerking met de VVD dan met de PVV.

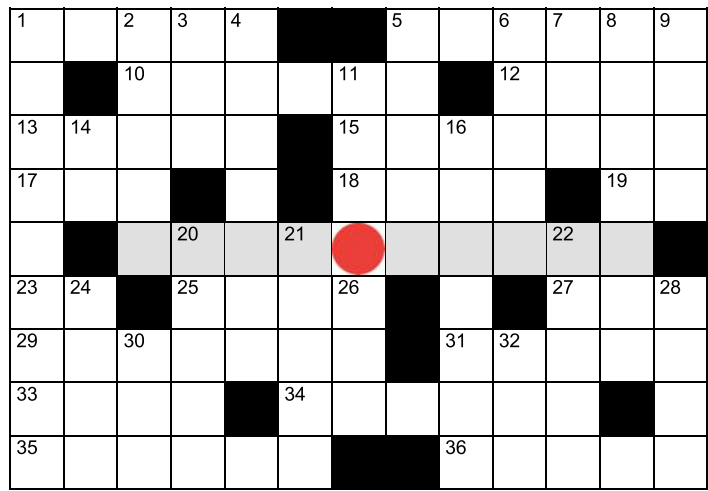
Het was het tegenovergestelde van het goede bestuur dat NSC wilde bereiken

NSC begaf zich in het woestijnland-schap tussen technocratie en autocratie. De breuken in de samenleving liepen dwars door de partij. Het ene deel van de achterban was boos over samenwerking met de PVV. Een groter deel boos omdat we 'zand in de motor' van de samenwerking gooiden. En onze leider was mentaal niet in staat om ons hierdoorheen te trekken. Het ontbrak aan het leiderschap om de ultieme beslissing te nemen: uit deze roekeloze regering stappen. Het was reden voor mij om uiteindelijk mijn zetel op te zeggen. Laat. Té laat. Ik keerde terug toen de PVV uit de regering stapte en dus mijn grootste bezwaar wegviel.

Nederland keert terug naar normaal, de oude machtspartijen zijn weer aan het roer - opluchting alom. Tegelijkertijd wordt snel vergeten welke staatsrechtelijke modderpoel er ontstond onder eerder bestuur van reguliere partijen. Wat hebben zij precies geleerd? En letten de nieuwe machthebbers, ambtenarij, rechtelijke macht, wetenschap, media, organisaties nu wél op nieuwe misstanden? Zijn zij zelf in hun aversie tegen de autocraten alert genoeg op het gevaar aan de overkant? Ik ben niet meer actief voor NSC, wel lid. Maar ik verblijf immer in dat woestijnlandschap, alert op gevaar, van beide kanten.

Rosanne Hertzberger is microbioloog en oud-Kamerlid voor NSC.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Verhaal met een moraal 5. 'Vorig jaar kleinste aantal __ verkocht sinds 2021' 10. __ voor __ verven 12. Zou bij de Beckhams spelen 13. *The Wonder* __, coming of age-serie 15. Woon-werkvervoer 17. Amerikaanse natuurbeschermingswet 18. Reclame-element 19. Rang 23. Russisch water 25. ' __! __! __!', zei Van Duin met een omgekeerd vel 27. Melkwei 29. In weerwil van 31. Arabische royalty's 33. Zuiver 34. Luide ontvangst 35. *A Head Full of* __, Coldplay 36. Fraaie ruimte

Verticaal: 1. Met vader op de bank en zoon in de spits 2. Smet 3. It Grutte __, grondstation voor satellieten 4. Biedt een oplossing voor ongewenste tattoo's 5. Past na gif of wedstrijd 6. Gebeuren 7. Rhian of Dick 8. Kraamt allerlei dingen uit 9. Takkezooi 11. Hoort bij John en Giannis 14. *www.casabatllo.* __ 16. Zitten soms biljartballen achter verscholen 20. Yogapose 21. Bountyhunters zijn er dol op? 22. Techmiljardair die Palantir oprichtte 24. Mogelijk rod-delsubject 26. Heeft het in Europa nog zelf in de hand 28. Vind je in 5 horizontaal 30. __ zit 32. Hit van Gorki

Oplossing puzzel 22 januari. Horizontaal: 1. FILEHOOFDSTAD 9. ORB 10. THOR 12. PLUME AUS 14. AA 15. OSLO 17. INK 21. KEI 22. BORA 23. W.-A. 25. RIOOLRAT 26. GRAP 28. KOE 29. LUISTERVINKEN **Verticaal:** 1. FÊTA 2. LOO 3. ERROR 4. HB 5. OPLOSBAAR 6. DOMOOR 7. TAAIE 8. DESK 11. HAMEI 12. PLU 13. UNRWA 16. SKELET 18. AIOLI 19. ZOT 20. WAGON 21. KRUL 24. APEN 27. REK 28. KI **In het midden:** MARKUSZOWER

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

IKJE

Recent verbleef ik een nacht op de verpleegafdeling van een ziekenhuis. Ze stelde zich voor: „Ik ben Ilse, uw verpleegkundige vandaag.” Ze droeg een fraai soort klompen: lichtblauw/roze Airmeds. Het oog van mijn kamergenoot viel op de houten achterzijde. Met zwarte viltstift was het woordje 'IK' kapitaal aangebracht. Hij vroeg haar of het niet lastig was om de klompen dagelijks terug te vinden in de kleedruimte. Ze antwoordde: „Nee hoor, want mijn achternaam is Kestra.”

Eduard Haaksman

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Een voorbarige petitie

Voetballen of niet? Petitie ondertekenen of niet? Dat is opeens weer de vraag nu er in Nederland een actie is begonnen om het WK-toernooi van komende zomer te boycotten. „Nu deelnemen aan een sportevenement net alsof er niets aan de hand is, legitimeert Trumps expansieve politiek”, aldus de bijbehorende petitie. „Laat ons land en onze voetballers aan de goede kant van de geschiedenis staan. Hou onze jongens thuis.”

Hoe graag ik ook aan die goede kant van de geschiedenis sta, in dit geval wil ik er toch nog even mee wachten. Om redenen die nogal van elkaar verschillen.

Deze actie, gestart door de columnist Teun van de Keuken in *Vrij Nederland*, doet onmiddellijk denken aan de protestactie van de cabaretiers Bram Vermeulen en Freek de Jonge tegen deelname van het Nederlands elftal aan het WK voetbal in Argentinië in 1978. Ik was destijds overtuigd voorstander van die actie, sterker nog, ik was al voorstander van een boycot nog voor ze die actie begonnen.

Enkele maanden voor het WK voetbal begon, had ik als verslaggever van *de Volkskrant* het WK hockey in Argentinië bezocht. Ik zou daar zowel over sport als over de politieke situatie schrijven - dit met het oog op het naderende WK voetbal. Argentinië bleek een onvervalste politiestaat. Ik sprak er met dodelijk beangste leden van de Joodse gemeenschap, radeloze journalisten en schrijvers. De schrijver Ernesto Sábato, die zowel het geweld van rechts als van links veroordeelde, voelde zich zo bedreigd dat hij mijn vragen liever niet beantwoordde.

Het stond voor mij vast: het WK voetbal mocht in dat land niet doorgaan. De krant vroeg me om ook dit WK te verslaan, maar had er begrip voor toen ik weigerde.

Waarom dan nu (nog) geen petitie ondertekend? Omdat Amerika nog geen Argentinië is. Amerika is geen politiestaat, al beweegt het zich wel in die richting. In een politiestaat bestaat geen vrij politiek leven, in Amerika is dat nog wel het geval. In het Argentinië van president Videla werd in opdracht van de regering op grote schaal gemarteld en vermoord - tot het uit vliegtuigen gooien van dissidenten toe.

Trump is geen Videla en ook geen Hitler. Trump is voorlopig nog alleen Trump - een narcistische idioot die in zijn grootheidswaan veel onheil veroorzaakt, maar nog kan worden gecorrigeerd door tegenkrachten.

*Trump is geen Videla
en ook geen Hitler,
Trump is Trump*

Die petitie is voor mij ook om een andere reden voorbarig - en hiermee kom ik, toegegeven, op een zwakker deel van mijn betoog. Ik ben een voetballiefhebber van bijna tachtig jaar. Je hoeft geen geboren pessimist te zijn om dan te beseffen dat het weleens je laatste WK zou kunnen zijn.

Natuurlijk worden „onze jongens” ook dit jaar geen wereldkampioen. Toch wil ik hun wedstrijden liever niet missen, al houd ik er ernstig rekening mee dat die ijdele Memphis Depay in de laatste minuut van de finale tegen Duitsland de wereldtitel verspeelt met een zelfde mislukte panenka als waarmee die Marokkaanse jongen deze week zijn land naar de afgrond schopte. Het lijkt me een ideaal moment om ook zelf te sterven.

FOKKE & SUKKE
ZETTEN TRUMP ONDER DRUK

HIJ HEEFT NOG MAAR EEN
PAAR MAANDEN OM VAN DE VS
EEN VOLWAARDIGE DICTATUUR
TE MAKEN

ANDERS:
GEËN WK,
HÈ?

RGvT

nrc > puzzels

Crux: kleine
kruiswoordpuzzel
voor grote denkers

Speel alle puzzels op
nrc.nl/puzzels

SUDOKU

			1		5			
				7				8
2		7					3	
			8	6		5		
		4			7			
	7					6		
	4			8				
	3	5	9				8	
					4			

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter RitmeesterPZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

2	6	1	9	8	4	3	5	7
8	5	7	2	1	3	6	4	9
3	9	4	6	7	5	1	8	2
5	1	8	3	4	9	7	2	6
9	4	3	7	6	2	8	1	5
7	2	6	8	5	1	4	9	3
6	3	5	1	9	8	2	7	4
1	7	9	4	2	6	5	3	8
4	8	2	5	3	7	9	6	1

Wat geheimen onthullen

STINE JENSEN OVER
GEHEIMEN IN
VROUWENLEVENS

PAGINA C4-5

Cultuur

BOEKEN

ZAP

Ben uit 'Winter vol liefde' kijkt toe hoe Claudia nieuwkomer Raoul zijn kamer laat zien. BEELD RTL

'Make a friend every day'

Ik noem het even naïviteit”, zei presentator Frank van Leeuwen - „excuseer me voor dat woord.” Zijn gast knipperde onwennig in het licht van de studiolampen. Tot een dag geleden was René Claassen nog PVV’er geweest en mocht hij van Geert Wilders niet aanschuiven bij talk-shows. Nu zat hij in *Goedemorgen Nederland* met een balkje onder zijn naam: „Stapt per direct uit de PVV-fractie”. Zo snel kan het gaan.

Een beetje té snel. Claassen had zijn periode bij de PVV beschreven als een tegenvallend huwelijk. Nu heeft de gemiddelde ex na een relatiebreuk wat tijd voor reflectie nodig; wat tijd om uit te vogelen wie je ook alweer bent zonder Ingrid, of om een verhaal te structureren dat verklaart waarom je zo lang bij Henk bent gebleven. Claassen had die tijd niet genomen. Waarom hij Wilders had verlaten voor Groep Markuszower wist hij wel: de sfeer bij de PVV was niet constructief, ze kregen niks gedaan en Geert wilde de optie van een ledenpartij niet eens in overweging nemen. „Maar u wist toch waar u lid van werd”, had Van Leeuwen gezegd. Waarop Claassen had gereageerd dat je van de PVV dus geen lid kunt wordt worden.

Misschien kwam het door die afwezigheid van een bevredigend verhaal dat Claassen het woordje „naïviteit” zo gretig omarmde. Hij had al instemmend „ja” gezegd vóór Van Leeuwen bij de laatste lettergreep van „excuseer” was aanbeland. Ja: noem het maar naïviteit. Dat is ook de sympathiekst denkbare verklaring.

’s Avonds, toen hij zijn talkshowtour voortzette bij *Eva* (AVROTROS), bleek die vermeende goedgelovigheid al een onmisbare bouwsteen te zijn geworden van zijn narratief. „Noem me naïef”, zei hij twee keer. Wie weet duikt het woord over een jaar weer op als Claassen in een andere talkshow zijn scheiding van Markuszower komt uitleggen, en hem wordt gevraagd waarom hij eigenlijk had vertrouwd op een leider die niet door de veiligheidscreening van de AVD wist te komen. De beste man is nou eenmaal een beetje naïef.

In *Winter vol liefde* (RTL4) arriveerde die avond een man die al een veel rijker palet aan woorden had gevonden om zichzelf mee te omschrijven. Vrijgezel Raoul leefde met het motto „*Make a friend every day*” en reed met zijn camper in hoge snelheid het leven van B&B-houder Claudia binnen, aan wie hij meteen de binnenkant van zijn busje liet zien. „Het is liefdevol ingericht”, lichtte hij toe. „Dat zegt iets over mezelf.” Raoul was het type man dat zijn persoonlijkheid kon samenvatten in één helder, samenhangend verhaal: energiek, liefdevol, op anderen gericht. En zijn rivaal Ben was het type man dat in de kou bleef staan toekijken hoe Claudia in Raouls busje verdween. Gaf niks, zei Ben. Echt he-le-maal niks.

In de scènes die volgden tekende zich steeds hetzelfde patroon af. Claudia, huppelend van enthousiasme over haar nieuwste aanwinst, liet Raoul zijn kamer zien. Ben keek toe vanuit de deuropening. Raoul, vanaf het eerste moment volledig in zijn element, gaf Claudia complimentjes. Ben luisterde vanuit de keuken. Tijdens het avondeten gaf Raoul Claudia een handgemaakt gordijntje. Ben staarde ernaar vanaf zijn kant van de tafel.

Pas aan het eind van de aflevering begon het beeld dat hij in stand had proberen te houden - het beeld van zelfverzekerde, onbezorgde man - onmiskenbaar te wankelen. „Hij praat heel veel”, zei hij over Raoul. „Een beetje té veel, zou ik zeggen. Je komt er ook niet tussen. Hij lult aan een stuk door. Echt aan één. Stuk. Door.” Maar Ben was nog niet bereid zijn zelfbeeld bij te stellen. Zoiets kost tijd. Hij haalde diep adem: „Nou ja”, zei hij. „Prima.” Geeft niet.

Amber Wijnitzer

M/V/X IN HET NIEUWS **SIENNA ROSE** AI-ZANGERES?

Sienna Rose brengt de luisteraar in verwarring

Muziek gegenereerd door AI? Veel mensen halen hun neus ervoor op, al staan de streamingdiensten er vol mee. De muziek van Sienna Rose brengt de luisteraar in verwarring.

Ömer Tuzkapan

AMSTERDAM

Sienna Rose kwam op uit het niets: in de laatste maanden van 2025 werden er 45 nummers op streamingdiensten uitgebracht. De vermeende AI-artiest is sindsdien miljoenen keren gestreamd en een aantal nummers haalde de hitlijsten. Maar Sienna Rose bestaat waarschijnlijk niet. Althans, niet in de menselijke zin van het woord. De Franse streamingdienst Deezer plakte, op basis van detectie-software, een AI-label op het werk van de artiest.

De populairste track 'Into the Blue' is op Spotify meer dan 6,5 miljoen keer beluisterd en staat in de Spotify-hitlijst 'Viral 50 - Netherlands', net als 'Safe With You'. Het Amerikaanse tijdschrift *The Rolling Stone* schreef vorige week dat de discussie omtrent Rose al langer speelt, maar dat de discussie weer is opgelaaid sinds zangeres Selena Gomez vorige week de muziek van Rose gebruikte in een bericht op sociale media.

Selena Gomez is niet de enige die erin trapt. Uit onderzoek blijkt dat verreweg de meeste mensen het verschil tussen AI en 'mensenmuziek' niet kunnen horen. Een kritische luisteraar zal de muziek

van Sienna Rose misschien vlak en saai vinden, maar zij zingt zo goed als echt. Maar er zijn wel aanwijzingen voor AI: de *BBC* schrijft dat in sommige nummers een ruis op de achtergrond te horen is, die typisch is voor AI-muziek. Daarnaast valt het hallucinant hoge productietempo op. Ook zingt Let Babylon Burn mee op een aantal nummers. De anonieme reggae-act vertoont net zo veel AI-kenmerken als Sienna Rose. In een artikel van *Reggae Vibes*, een online magazine over reggaemuziek, wordt Let Babylon Burn 'reggae without roots' genoemd. Maar roots of niet, ook deze AI-creatie wordt door miljoenen beluisterd.

De Franse streamingdienst Deezer maakte vorig jaar bekend dat er dagelijks ongeveer 50.000 num-

Uit onderzoek blijkt dat verreweg de meeste mensen het verschil tussen AI en 'mensenmuziek' niet kunnen horen

mers aan hen worden aangeboden die volledig door AI zijn gemaakt. Het bedrijf plaatst daarom nu een label bij AI-muziek, voor de detectie daarvan gebruikt het bedrijf eigen software. Deezer heeft ook toegezegd dat de AI-muziek niet wordt meegenomen in de algoritmische aanbevelingen die abonnees helpen bij het kiezen van muziek. Op sociale media is in reacties op de geruchten over Sienna Rose te lezen dat veel gebruikers met de muziek in aanraking zijn gekomen door dit soort afspeellij-

ten op streamingdiensten als Spotify en Apple Music.

AI maakt gebruik van bestaande data om een product te creëren, maar er wordt (meestal) niet voor betaald. In een eerder interview met *NRC* zei Deezer-CEO Alexis Lanternier daarover: „Het is niet eerlijk om waarde te creëren met iets dat iemand anders heeft gemaakt, zonder daar compensatie tegenover te stellen.” In het geval van Sienna Rose geloven veel mensen dat de muziek is gebaseerd op artiesten als Olivia Dean en Alicia Keys. De algoritmes van streamingdiensten lijken het eens te zijn met de vergelijking tussen de wereldster Dean en Sienna Rose. Wie via Sienna Rose een afspeellijst aanklikt met 'soortgelijke artiesten' krijgt veel nummers van Olivia Dean te zien.

Overigens dragen niet alleen algoritmes bij aan de populariteit van AI-artiesten, wie erover schrijft of wie na het lezen van dit artikel wil horen hoe zo'n AI-nummer klinkt, draagt daar ook aan bij. Sinds de geruchten over Sienna Rose de kop op staken, heeft de muziek van dit fenomeen miljoenen luisteraars erbij gekregen. Ook in data van Google is een groei te zien in zoekopdrachten.

Nadat een eerder account was verwijderd, heeft zich op Instagram inmiddels een nieuwe Sienna Rose (of een avatar onder de naam Sienna Rose) gemeld. In een van de video's op het account reageert de avatar en/of zangeres op de AI-geruchten. Sienna Rose ontkent niet door AI gegenereerd te zijn, maar zegt: „*I feel real*.” Onbedoeld werpt die opmerking een existentiële vraag op. Moet iets echt zijn, of hoeft het alleen maar echt te voelen?

DONDERDAG 15 JANUARI

Lunch met vier gangen

De sommelier van toprestaurant Il Gattopardo op Katendrecht staat met een fles witte wijn aan onze tafel. Hij wacht tot ons gesprek stopt en draait dan pas het etiket onze kant op. Mijn redacteur Harminke Medendorp en uitgever Sladjana Labovic luisteren. „Kris-talkleurige wijn, niet te hoog in de zuren, groene appel, witte bloemen, mineralen. Heb ik zelf opgehaald, in de buurt van Napels. Het komt van Tenuta Iripinia Falanghina.’

We krijgen een scheutje. Onze neuzen verdwijnen in de wijnglazen en we proeven. „Hij is heerlijk”, zeg ik.

Nog nooit heb ik een wijn geweigerd. Ik heb een fors, krom reukorgaan dat het verschil tussen wijnen niet goed kan beoordelen. De sommelier schenkt de glazen vol: „Voordat ik de eigenaar spreek, loop ik zelf altijd eerst naar de wijngaard. Even kijken of de ranken er netjes bij staan.”

Harminke en Sladjana krijgen deze lunch met vier gangen vanwege hun harde werk rond mijn eerste roman *Mist*. Sladjana pakt twee enveloppen uit haar tas. Het boek komt net van de drukker en is zorgvuldig verpakt in bubbeltjesplastic. Ik aai ik over de buik, de rug en de achterkant. Hardcover, een gedurfde foto van Stephan Vanfleteren op het omslag, *off-white* papier binnen. Zo geef je een boek uit.

Het eten landt vanuit de Siciliaanse hemel op ons bord. En zo smaakt het ook.

ZONDAG 18 JANUARI

Stilte voor de mediastorm

Stilte voor de mediastorm. Ik kan nu nog even op de racefiets stappen en een rondje Rotte rijden. Ter hoogte van de roeibaan scheur ik op mijn stalen Pegoretti langs een elektrisch aangedreven sukkel.

Na het douchen ga ik naar mijn werkkamer. Tussen wanden vol boeken en elpees pak ik mijn contrabas. Bij de boekpresentatie morgenavond ga ik kort optreden met Cok van Vuuren op elektrische gitaar.

Ik zet een heruitgave van jazzpianist Bill Evans op, *Live at Kongsberg, Norway 1973*. Virtuoso Eddie Gomez speelt contrabas in het trio. Ik probeer mee te spelen op 'Come rain or come shine'. Sinds mijn zestiende verslingerd aan het lage geluid uit de klankkast dat zo lekker zoemt tegen mijn buik. Het indrukken van de dikke snaren is pure topsport.

Morgen moeten mijn vingers soepel zijn.

MAANDAG 19 JANUARI

Aandachtsgeile muze

Op Katendrecht is Kantine Walhal-

CULTUURDAGBOEK WILFRIED DE JONG

Wilfried de Jong voorafgaand aan de boekpresentatie in Kantine Walhalla. FOTO'S ANDREAS TERLAAK

De Jong krijgt tijdens de presentatie van zijn roman *Mist* een toespraak en een kus van goede vriend en fotograaf Stephan Vanfleteren.

‘Ik word met een hilarische roast weggezet als zijn aandachtsgeile muze’

Wilfried de Jong presenteert zijn eerste roman 'Mist'. Bij de boekpresentatie treedt hij op: „Cok en ik spelen best lekker. Mijn vingers glijden zelfs losjes naar het hoogste register op de G-snaar.”

la volgestroomd. Op de toneelvloer staan een net aangeschafte waterkoker en een gammel stoomstrijkijzer. In de hoek blaast een rookmachine. Ik wilde zo veel mogelijk mist in de zaal.

Het publiek kijkt door de glazen pui uit over de Wilhelminapier. Vroeger was Hotel New York daar het hoogste gebouw, nu staan de wolkenkrabbers in het gelid. Eind jaren tachtig woonde en werkte ik in het vooroorlogse Oude Noorden. In die tijd werd er nog gemopperd op hoogbouw. Een PvdA-wethouder van stadhuisvesting noemde de Shelltoeren aan het Hofplein „de erectie van het grootkapitaal”. Nu pronkt de gemeente met de v-

riële, architectonische uitspattingen.

Als jongen reed ik met mijn vadersoms mee naar zijn diepvriesgroot-handel aan de Coolhaven. Door de voorruit zag ik hoe het centrum in razend tempo veranderde. Overal kranen, betonmolens, ritmisch gedreun van heismachines. Daar komt mijn liefde voor grote steden, abstracte kunst en moderne jazz vandaan, vermoed ik.

Cok en ik spelen best lekker. Mijn vingers glijden zelfs losjes naar het hoogste register op de G-snaar. Daarna krijgt Sladjana het eerste exemplaar. Ze windt de zaal om haar vinger. Mijn boezemvriend en fotograaf Stephan Vanfleteren

neemt de microfoon over. Ik word met een hilarische *roast* weggezet als zijn aandachtsgeile muze.

We omhelzen elkaar langdurig. Boekhandel Donner heeft beneden stapels boeken klaarstaan. Mijn rechterpols maakt overuren tijdens het signeren. Na sluitings-tijd schuift het Walhalla-personeel tafels tegen elkaar voor mijn vrouw Anneloek en mijn twee kinderen, vrienden en collega's. Laatste ronde.

Martin van Waardenberg zit tegenover me. We halen verhalen op uit onze theatertijd. Hoe we na een voorstelling in Maastricht teruggedren in een dikke mist. Mar-

tin: „Iedereen reed heel voorzichtig op de rechterbaan. Kon ik lekker op de linker scheuren. Met een uur en kwartier waren we thuis.”

DINSdag 20 JANUARI

Houten kop

Als ik met een houten kop uit bed stap, lees ik op mijn telefoon dat Willem de Vrielen (78) is overleden. Een legendarische kerel. Zijn echte naam was Willem Koopman. Nadat hij in 1967 Nederlands kampioen op de baan werd, raakte hij verslingerd aan de dope. Willem waakte over Rotterdam. Op skates of racefiets raasde hij over straat en naar eigen zeggen 's nachts via ondergrondse tunnels naar Oostende. Hij sliep buiten in de bosjes tegen een stadsverwarmingsbuis.

Ik vroeg hem ooit hoe hard hij reed. Hij was even stil en riep toen keihard: „Taki! Taki! Is dat snel?”

WOENSdag 21 JANUARI

Interview met de koning

Omdat ik al decennia hetzelfde lichaamsgewicht heb, kan ik als 'pakkenman' mijn oude kostuums nog aan. Hoeveel hangen er aan de verchromde stang? Misschien wel vijftig.

Vanavond ben ik op televisie bij *Tijd voor MAX*. Ik kies een pak van Dries van Noten: chocoladebruin met een mosterdkleurige *turtleneck* eronder.

Nadat mijn kale hoofd met poeder is ontspiegeld ga ik in de studio zitten. Vlak voor aanvang zie ik een vlek op mijn manchet. Alsof de mouw in de soep heeft gehangen. Er zit niets anders op dan de plek onder de tafel te lijf te gaan met een beetje spug uit eigen keuken.

Live beginnen ze even over mijn interview met de koning, bijna tien jaar geleden. Of ik hem daarna nog wel eens ontmoet heb. „Ja, twee weken na de uitzending, bij hem thuis op de bank in de ... eh...Adelaarshorst.”

„De Eikenhorst”, verbeter presentatrice Martine van Os. De Adelaarshorst is mijn voetbalstadion van Go Ahead Eagles, bedenk ik me.

Had nog best willen vertellen dat ik als zoetekauw - heb ik van mijn moeder - bij de koning alle pralines uit een schaalje op at en niets voor hem overliet.

Een halfuur later praat ik over de hoofdfiguur uit mijn roman. De man gaat na een leven op de begane grond op 150 hoog in een wolkenkrabber wonen. Voor het uitzicht, maar ja: het mist. Hij blijft binnen en ontmoet allerlei mensen in hun appartementen.

Achteraf hoor ik niemand over mijn vlek.

Net als ik Rotterdam binnenrijd, bel Sladjana. „Ik heb gekeken. Ging goed. Maar ik heb nog iets mooiers: je gaat één dag na verschijning naar een tweede druk.” Ik geef een harde ram op de claxon.

MICHEL KRIELAARS

Bijbelse tijden, dankzij Trump en Poetin

W e leven in Bijbelse tijden, gezien de ramspoed om ons heen. Op zoek naar troost besloot ik daarom in de oude geschriften te duiken die de bakermat van onze ‘beschaving’ vormen. Een eerste stap zette ik met *Buig niet*. *Bijbels tegengif voor nu* van de erudiete Haagse predikant Ad van Nieuwpoort. Beter dan in dit lange essay kun je de eeuwigheidswaarde van de Bijbel niet transponeren naar het heden.

Terecht haalt Van Nieuwpoort historicus Johan Huizinga aan, die in 1935 schreef dat we in een bezeten wereld leefden, waarin de waanzin ineens in razernij zou kunnen uitbreken. Negentig jaar later verkeren we in een vergelijkbare situatie, nu de Amerikaanse president op ramkoers ligt met zijn Europese bondgenoten, die hierdoor uitgeleverd worden aan de imperialistische vraatzucht van een schaterlachende Vladimir Poetin.

Van Nieuwpoort is allerminst een vergeestelijkte dominee. Hij volgt de actualiteit op de voet en koppelt die aan scherpzinnige uitspraken van de Amerikaanse historicus Timothy Snyder, de Russische dissident Aleksej Navalny of de Tsjechische schrijver Václav Havel. Maar bovenal wijst hij je erop dat de Bijbel je in het huidige bezeten tijdperk voorziet van een instrumentarium „om stand te houden in tirannieke tijden waarin de menselijkheid onder de voet wordt gelopen.”

Trump levert Europa uit aan de imperialistische vraatzucht van Poetin

V an Nieuwpoort richt zich in *Buig niet* met name op het boek Daniël. Het levert een inspirerende levensles op met als boodschap dat je je kop dezer dagen niet in het zand mag steken. Neutraliteit is geen optie, je moet verzet bieden. De tijd van het compromis is voorbij. Een beter advies kun je stroopsmerende EU-politici niet geven. De Bijbel is bij uitstek verzetsliteratuur, schrijft Van Nieuwpoort. Dat bewijst hij aan de hand van de lotgevallen van de jonge Jood Daniël, die ondanks zijn hoge functie in Babel niet buigt voor tiran Nebukadnezar en trouw blijft aan waar hij voor staat. Alleen op die manier kan hij zijn integriteit behouden en in waarheid leven. Václav Havel, die in 1978 hetzelfde beweerde in het door de Sovjet-Unie bezette Tsjechoslowakije, is in dat opzicht Daniëls trouwste volgeling.

Van Nieuwpoort haalt ook *LTI. Lingua Tertii Imperii* van de Duits-Joodse dagboekancier Victor Klemperer aan om te laten zien hoe in nazi-Duitsland de taal werd gemanipuleerd. Woorden werden verboden, begrippen omgekeerd, net zoals nu in de westerse wereld en in Babel. *Zo wil Nebukadnezar* dat Daniël afstand doet van zijn joodse identiteit en zijn naam, die ‘bij God is redding’ betekent, verandert in Beltsezar, naar de god van de Babyloniërs. Maar Daniël geeft wederom niet toe en wint het uiteindelijk door zijn standvastigheid.

Een hoogtepunt in *Buig niet* is Van Nieuwpoorts behandeling van het tweede verhaal uit het boek Daniël, waarin deze een boze droom van koning Nebukadnezar moet verklaren. Lukt dat niet, dan wordt hij gedood. Daniël vraagt respijt om na te denken - de boodschap van het verhaal is dat we nergens de tijd voor nemen - en krijgt dan een visioen. Hij gaat naar de koning toe en legt hem subtiel uit dat die droom over een reus op leren voeten gaat. Op die manier laat hij de tiran zien dat het fundament van zijn ‘goddelijke’ macht zo wankel is als het maar kan. Het dwingt Nebukadnezar tot nederigheid en doet hem bovendien zijn sterfelijkheid beseffen. Helaas kun je je zoiets bij Trump en Poetin nog niet voorstellen. Maar wat niet is kan nog komen. De hoop sterft tenslotte bijna altijd als laatste.

ILLUSTRATIONS GETTY IMAGES

De geheimen van vrouwen zijn altijd beladen

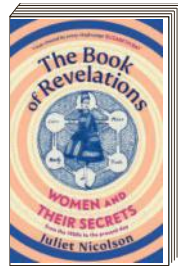
ESSAY Juliet Nicolson beschrijft in haar boek de geschiedenis van geheimen aan de hand van drie generaties vrouwen. Zo nodigt ze de lezer uit tot overdenken van vrouwenlevens in iemands eigen familie aan de hand van hun geheimen.

Door **Stine Jensen**

E en aantal jaar geleden, tijdens een spelletje rummikub met een glas port erbij, onthulde mijn inmiddels overleden oma onverwachts twee geheimen. Het eerste verklaarde waarom een deel van de familie in Duitsland woont. De zus van mijn oma werd in de Tweede Wereldoorlog verliefd op een Duitse soldaat en raakte zwanger; ze verhuisde onder druk naar Duitsland. Er werd nooit over gesproken, het was een schandvlek. Het tweede geheim kwam van haarzelf: als jonge vrouw reisde ze stiekem naar Parijs om de man te verrassen op wie ze verliefd was geworden.

Ze had hem ontmoet in Kopenhagen tijdens haar werkzaamheden als secretaresse. Ze hadden geflirt, misschien wel meer dan dat, en hij had haar beloofd dat ze elkaar in Parijs, zijn woonplaats, zouden treffen. Hij bleek getrouwd. Mogelijk had ze het uit schaamte verzwegen of wilde ze de pijnlijke herinnering wegdrukken. Voor een vrouw was het in die tijd - de jaren dertig van de vorige eeuw - waarschijnlijk ook taboe om alleen op zo’n missie te gaan.

Precies hiertoe nodigt *The Book of Revelations* van de Britse schrijfster Juliet Nicolson (1954) uit: het overdenken van vrouwenlevens in je eigen familie aan de hand van hun geheimen. Nicolsons boek is een mengeling van memoir, persoonlijke verhalen van vrouwen en sociale geschiedenis. Als kleindochter van het beroemde schrijverspaar Vita Sackville-West en Harold Nicolson, en als dochter van schrijver Nigel Nicolson, groeide ze op in een gezin vol onuitgesproken zaken. Ze beschrijft de geschiedenis van vrouwengeheimen aan de

Juliet Nicolson: *The Book of Revelations*. Women and Their Secrets from the 1950s to the Present Day. Chatto & Windus, 352 blz. €34,99

hand van drie generaties: die van haar moeder (volwassen in de jaren 1950-1970), haar zelf (1970-2000) en haar dochters (2000-2025).

Stille generatie

Deze generationele aanpak is de sterkste vondst van het boek. De eerste generatie - vlak na de Tweede Wereldoorlog - kenmerkt zich door geheimen over vooral seksualiteit en oorlogstrauma. Ze wordt ook wel getypeerd als de ‘stille generatie’. Haar eigen generatie kent meer openhartigheid over intieme kwesties en moederschap, dankzij de Tweede Feministische Golf en de psychologisering van de samenleving: de toegesloten mate waarin mensen hun eigen gevoelens onder woorden gingen brengen en daarbij therapeutisch jargon zich eigen maakten om over gevoelens na te denken en te spreken.

Haar dochters’ generatie profiteert van waarheidsbewegingen als #MeToo, maar worstelt met de paradox van de online ‘transparantie’: enerzijds kun je steeds meer en vrijer delen wat je bezighoudt, anderzijds is er ook sprake van een vorm van zichtbaarheidsdwang om hieraan mee te doen en blijft het ‘ware’ innerlijke leven vaak verborgen omdat het perfect ogende leven op sociale media vaak prevaleert.

Geheimen zijn altijd beladen, stelt Nicolson. Ze leggen de taboes en mores bloot van een tijd, land, cultuur en gezin. Over het algemeen houden vrouwen, ongeacht hun generatie, meer lichamelijke informatie en aan seksualiteit gerelateerde zaken geheim (denk aan ervaringen met abortus, ziekte of moederschap); mannen verzwijgen vaker

hun economische perikelen en affaires. Een ander genderverschil: vrouwen zijn vaker de hoedster van familiegeheimen. Zij besluiten wanneer de geheimen geopenbaard worden.

Hierin ziet Nicolson emancipatoir potentieel: wanneer vrouwen hun geheimen publiek maken, verandert de samenleving. Denk aan de slogan van de Tweede Feministische Golf: het persoonlijke is politiek. De scheiding tussen privé en publiek werd omver geworpen: wat binnenshuis gebeurde - in bed, in de keuken - was een politieke kwestie. Doordat vrouwen er openlijk over spraken en schreven ging niet alleen het taboe eraf, het openbaren van ‘geheimen’ was ook een kwestie van macht: niet langer kwamen mannen weg met wangedrag. Dat was natuurlijk ook onderdeel van #MeToo: het ongezegde publiekelijk openbaren en zo de schaamte omdraaien: die ligt niet bij de slachtoffers, maar bij de dader.

Celebritycultuur

Ze lijkt er dan ook van overtuigd dat het delen van geheimen vooral iets goeds is, al constateert ze bij de jongste generatie ook een neiging tot ‘oversharing’: het delen van persoonlijke informatie in een context die daarvoor niet geschikt is, denk aan het delen van intieme details over je gezondheid of seksuele leven op online platformen. Dit kan kwetsbaar maken omdat privacy allesbehalve gewaarborgd is en biedt ook vaak geen werkelijke steun. Nicolson veroordeelt ook de celebritycultuur waarin de jacht op het geheim commerciële handelswaar is geworden.

Maar ze schaaft zich achter dichteres en queer feminist Audre Lorde die in 1977 zei dat de „transformatie van stilte in taal en actie er een is van zelfonthulling en dat gaat altijd gepaard met angst.” Deel ze maar, die geheimen, spoorde Lorde je aan, want je wordt nooit een heel persoon als je delen van jezelf stilhoudt die eigenlijk uitgesproken willen worden: „Als je het niet uitspreekt, op een dag komt het gewoon boven en beukt het tegen de binnenkant van je mond.”

Wat weten we eigenlijk over geheimen? Nicolson geeft nergens een definitie van wat een geheim is, of wanneer iets ophoudt een geheim te zijn. Zelf zou ik zeggen dat het altijd iets is wat je bewust verborgen houdt voor anderen. Een geheim kan je alleen heb-

ben, maar ook samen. In dat laatste geval bestaat er een (stilzwijgende) afspraak ergens niet over te spreken.

Nicolson bakent de reikwijdte van geheimen niet af, waardoor het spectrum nogal breed wordt: van verslavingen tot schulden, van geheime relaties tot incest, van ‘ware’ gevoelens over moederschap of je partner tot abortus. Nicolson geeft de voorkeur aan lichamelijke en intieme geheimen in vrouwenlevens; andere geheimen, zoals een crimineel verleden of het verhullen van je afkomst vanwege schaamte, blijven achterwege.

Geheimen in de familie

Juliet Nicolson was zich als kind al sterk bewust dat volwassenen zaken voor je achterhouden. Stemmen die verstommen als je binnenkomt, gesprekken achter gesloten deuren. Lastiger was het toen dit gevoel aanhield naarmate ze ouder werd en ze het gevoel had dat er nog steeds allerlei geheimen waren in de familie. Nicolson zocht haar toevlucht in lezen en schrijven. Al fanaserend kun je de gaten in je familiegeschiedenis met je verbeelding dichten.

Toch heeft haar familie zich bepaald niet onbetuigd gelaten, als het gaat om het publiek ontrafelen van gevoelige zaken. Zowel haar vader als haar grootouders zouden wereldberoemd worden met hun boeken waarin familiegeheimen werden onthuld. Haar vader Nigel Nicolson vond in 1962 het dagboek van zijn moeder Vita Sackville-West die getrouwd was met Harold Nicolson, maar over haar buitenechtelijke verliefdheid op een vrouw schrijft. Het resulteerde tien jaar later in het boek *Portrait of a Marriage* over het huwelijk van zijn ouders die er beiden andere relaties op na hielden (onder anderen met Virginia Woolf). Het boek werd iconisch als pleidooi voor vrije biseksuele liefde. Zijn eigen vader, Harold, had er overigens zelf ook over geschreven.

Juliet Nicolson schrijft op haar beurt over het huwelijk van haar moeder met Nigel. Ze vertelt hoe haar moeder bepaalde zaken juist niét geheimhield, en haar daarmee belastte. Zo vertelde haar moeder haar op een dag dat ze een affaire had, maar dat moet ze vervolgens geheimhouden voor haar vader. Hetzelfde gold voor de scheiding die volgde. Dat werd op een tamelijk zakelijke toon medegedeeld aan Juliet, maar haar werd wel gevraagd niet met de buitenwereld over de

oorzaken van de scheiding te spreken. Precies dit fenomeen, waarbij geheimen overgaan van moeder op dochters, maakt vrouwen tot de ‘secret keepers’ binnen gezinnen.

Maar hoe weet je welke geheimen mensen écht hebben? Hoe krijg je ze als socioloog, schrijver of historicus te pakken? Ethisch dubieus is dat Nicolson via een familielid heimelijk gemaakte opnamen in handen krijgt van therapeutische gesprekken die begin jaren zestig zijn gevoerd. Ze luistert toch: de gedeelde geheimen blijken even alledaags en herkenbaar als persoonlijk en intiem: ze gaan over seksuele beleving (een teveel of te weinig aan plezier), over verliefd zijn op een ander, of bijvoorbeeld over het taboe op het opgelucht zijn dat een van je ouders dood is.

Geheimen leggen altijd de taboes en de mores bloot van een tijdperk, een land, een cultuur en een gezin

De tweede generatie die Nicolson spreekt, valt samen met haar eigen volwassen periode, en is doordrenkt van de feministische ontsluiting van het geheim. Ze spreekt bekende publicaties: van Betty Friedan die een boekje opendeelde over het mentale vage gevoel van ongeluk dat veel huisvrouwen ervoeren (*The Feminine Mystique*), tot de seksuele revolutie met Erica Jong (*Fear of Flying*). Het is de periode dat Nicolson voor het eerst zwanger wordt en de geadviseerde geheimhouding van drie maanden wat langer aanhoudt - want vanaf dan verandert haar status als vrouw.

Bekenteniscultuur

In het laatste deel richt Nicolson haar aandacht op de opmars van de bekenteniscultuur op televisie. Vanaf de jaren negentig worden geheimen en publieke bekentenissen het fundament van een nieuw entertainmentgenre. De aanwezigheid van camera’s maakt het mogelijk dag en nacht naar elkaar te kijken. Publieke bekentenissen doen en stiekem meeloeren worden mediasuccesformules, met als blauwdruk het programma *Big Brother*. Ook talkshows als die van Oprah Winfrey en Jerry Springer drijven op het schandaal: geheimen onthullen wordt de sleutel van de entertainmentindustrie.

Jammer genoeg zijn Nicolsons eigen dochters de grote afwezige in dit deel. Dat is een gemis, omdat ze hiermee een belofte niet inlost. Want wat zijn de gevolgen van internet voor de relatie tot geheimen? Nu zijn we zélf de handelaren van ons intieme kapitaal geworden. BN’ers brengen zelf het nieuws over hun zwangerschap of echtscheiding naar buiten. Het persoonlijke leven is een verdienmodel: zo houd je de aandacht vast als je buzz creëert rondom je persoon, en je ontleent ook anderen de kans om ermee aan de haal te gaan. Geheimen zijn verhandelbare privacy.

Jonge vrouwen lijken enerzijds de hele dag door aan publieke zelfonthulling te doen - van babbelvriendinnenpodcasts over mentaal welzijn tot opnames voor de badkamerspiegel. Tegelijkertijd wordt hun tanende mentale gezondheid voortdurend zorgelijk aangekaart. Het mogelijke verband tussen deze twee zaken laat zich raden: iemands zelfbeeld kan omhoog gaan, als je jezelf op sociale media steeds vergelijkert met anderen.

The Book of Revelations schiet als systematische analyse tekort, daarvoor is het geheel te willekeurig. Maar als persoonlijke verkenning van een fascinerend thema opent het deuren naar het onderzoeken van je eigen relatie tot geheimen en die van je oma, moeder of dochter. Bij mij kwam ook de vraag op naar de functie en waarde van het geheim. Als kind heb je een zeker recht op geheimen, meen ik. De (badkamer)deur die op een dag dichtgaat bij de tiener is onderdeel van een gezonde ontwikkeling van een eigen ik. Een levensfase waarbij het hebben van een geheim (innerlijk) leven onderdeel uitmaakt van je vrijheid en autonomie.

Vooruit, nog eentje dan, om af te sluiten. Na de dood van mijn moeder stuitte ik tijdens het opruimen op een sierlijk uitgevoerd dagboek. Ik wist niet dat ze een dagboek bijhield. Het voelde intiem (té?) om in haar handschrift de spaarzame korte notities van haar laatste maanden te zien. Op een bladzijde zag ik ineens mijn naam staan. Ze schreef in telegramstijl dat mijn dochter en ik die dag waren langs geweest in het verzorgingstehuis. Dat had ze fijn gevonden. Het stond daar zomaar, toevertrouwd aan haar dagboek. Dat lijkt geen ‘groot’ geheim, maar ze had het nooit hardop gezegd, en de woorden waren niet voor mijn ogen bedoeld. Nu had iets van haar innerlijke leven me toch bereikt.

De best verkochte boeken

1

Adriaan van Dis:
Alles voor de reis.
Atlas Contact,
201 blz. € 22,99 (-)

2

Dirk De Wachter:
Wachten, een levenshouding.
Lannoo,
168 blz. € 24,99 (2)

3

Chloe Dalton:
Een haas in ons huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (1)

4

Charlotte Mutsaers:
Moet dwalen.
Prometheus,
286 blz. € 24,99 (4)

5

Julian Barnes:
Vertrek (punt).
Atlas Contact,
192 blz. € 22,99 (-)

6

Annejet van der Zijl:
De zwevende wereld.
Hollands Diep,
352 blz. € 26,99 (3)

7

David Szalay:
Het vlees.
Nijgh & Van Ditmar,
296 blz. € 23,99 (9)

8

Francesca Giannone:
De brievenbezorgster van Puglia.
Wereldbibliotheek,
448 blz. € 24,99 (-)

9

Mensje van Keulen:
Omgelagen dagen.
Dagboek 1983-1987
Atlas Contact,
224 blz. € 24,99 (-)

10

Ester Naomi Perquin:
Tot alles in beweging komt.
Van Oorschot,
304 blz. € 23,50 (7)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BRED), PAAGMAN (DEN HAAG), SPIJKERMAN (EINDHOVEN), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEP (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

Adriaan van Dis, 2008. FOTO ULF ANDERSEN / GETTY IMAGES

De pijn is er alleen als ondertoon

LITERATUUR Adriaan van Dis schreef een roman over de liefdesrelatie die hij decennialang verzweege. Zijn zinnen tillen de werkelijkheid op in een spel met verbeelding en werkelijkheid, waarbij ook tragiek niet helemaal kan worden buitengesloten.

Door **Thomas de Veen**

Kijk, een idylle. Een duin, meeuwen, licht in schemerige kleuren en daar kleden twee mensen zich uit. „We rennen naar beneden, springen over wier en door badgasten achtergelaten rommel, spoelen onze voeten in lauwe plassen, lopen op onze tenen over de schelpenrand - scheermessen en gebroken mossels - en dan over de zilveren ribbels de branding in.” Nog vóór de titelpagina, op die bladzijden die in boeken nooit iets betekenen, zelfs geen nummer hebben, begint Adriaan van Dis (1946) al met vertellen, met haast dus, en met gusto, het gaat niet om feiten maar om gevoel, om taferelen die tonen hoe de verteller opgetild wordt door de liefde, de romantiek: „De zon krijgt zinkend vleugels.” Tot de scène van tegenwoordige tijd naar verleden tijd schakelt en

Adriaan van Dis:
Alles voor de reis.
Augustus/Atlas Contact,
197 blz. €22,99
●●●●○

de verteller er zo voor uitkomt dat dit een herinnering is („Zoals jij wegdreef, zo diep als de zee en raadselachtig mooi”) of misschien een fantasme, uitlopend op een rouwklacht: „Laten we zwemmen, liefste. Laten we spelen dat je leeft.” Het is meteen een uitstekend antwoord voor wie zich op voorhand afvroeg waarom je *Alles voor de reis* eigenlijk zou willen lezen - de roman die Adriaan van Dis schreef over de liefdesrelatie die hij decennialang had, maar moest verzwijgen. Je kunt als lezer denken: *what’s in it for me?* Nou, dat dus: zinnen die de werkelijkheid optillen, want Van Dis’ autofictie biedt altijd meer dan een verhaaltje. Literatuur namelijk, want zoals je in die begincène al kunt lezen: in dat optillen zit iets dubbelzinnigs. Je ziet de verteller zijn best doen om een idylle te scheppen, je ziet de han-

deling van het vertellen in het oog springen. Je ziet de kleur die hij eraan geeft. Het barst van het geluk, maar we kunnen niet buiten beschouwing laten dat er over rommel en scherven van schelpen heen gesprongen moet worden, dat de mossels misschien wel liggen te rotten, dat de zon ‘zinkt’. Dat kun je moeilijk niét symbolisch lezen. Een bladzijde verder heet *Alles voor de reis* dan ook een „roman over liefde en leugens”. Dat voelt meteen tragisch.

Verzwegen relatie
Het is dus zowel literair (want dubbelzinnig, beladen) als handig wat Van Dis doet, waarmee hij bovendien de aandacht weet af te leiden van de sleutelroman-moelijk kant van dit boek. Want dit verhaal wortelt in de werkelijkheid. Van Dis had zo’n verzwegen relatie, jarenlang, met een vrouw die ook nog een ander had. Ze leidde gescheiden

levens met haar twee mannen, die dat wisten maar verder zo weinig mogelijk van de andere kant mochten weten. Waarbij Van Dis het anderspit dolf, want hij was de geheime minnaar, de ander de publieke. Over de driehoeksverhouding werd niet gesproken, al was het een publiek geheim en zou je kunnen zeggen dat bij haar overlijden het embargo verbroken werd. „Ik ga je met wildvreemden delen”, zegt de verteller dan ook voortvarend, rechtstreeks tot ‘Eefje’, aan het begin van de roman. Aan het einde vraagt hij haar nog: „Ben je nu boos? Verklap ik geheimen?” Desalniettemin heeft Van Dis dus besloten dat het tijd is voor zijn verhaal, geen geheimzinnigheid meer. Al lispelt de verteller in het nawoord: „Alles is waar behalve wat ik heb verzonnen.” Het ligt het meest voor de hand om de structuur van *Alles voor de reis*

als een verzonnen constructie te zien, het beschrevene als waarheid - met dien verstande dat het wellicht ook een eenzijdige, subjectieve waarheid is, want waarheid volgens een verteller die zelf *skin in the game* heeft.

Onbespied de wereld over

De structuur is die van een reeks terugblikken: Eefje is ziek, ligt in een hospice, want daar kan de verteller onbeperkt in haar gezelschap verkeren en halen ze herinneringen op aan hun gezamenlijke avonturen. Aan reisesjes, om interviewkandidaten te scouten voor het tv-programma waar ze samen aan werkten, de hele wereld over, van Québec („Onze chauffeur was een oude jager. Hij mengde zijn gin met sneeuw”) tot Beijing („op de stoep bij Ai Weiwei - die niet thuis was”). Aan de vele dagen in haar strandhuisje aan de Noordzeekust, aan de rand van de wereld waar er genoeg privacy was om zich te laten gaan. Om naakt te zwemmen en elkaar onder het wateroppervlak te beminnen („De algen zalfden ons duet”), maar ook eenvoudigweg om onbespied samen te kunnen zijn.

Gloedvolle evocaties zijn het, een rijkdom. En soms vooral leuk. Vermakelijke, sterke verhalen waarin het stel in de bosjes plast op een grand cru-wijndomein of door de lokale Senegalese bevolking richting een strand met een aangespoelde *requin* (haai) getrokken wordt. Die anekdotes geven de indruk dat ze verteld worden omdat ze nu eenmaal waargebeurd zijn, want binnen de roman hebben ze niet per se iets betekenisvol of inzichtelijks toe te voegen.

Daardoor zou je *Alles voor de reis* ook ietwat rommelig kunnen vinden, wat willekeurig soms, ongepolijst, losjes. De werkelijkheid werd hier inderdaad niet strakgetrokken en van redundancies ontdaan omdat de romankunst nu eenmaal eenheid zou eisen. Maar: dat is niet echt een bezwaar. Het zet je namelijk op het spoor van een interessantere interpretatie - ga er iets verder boven hangen en neem aan dat de verteller wel degelijk vindt dat dit allemaal betekenisvol is. Dan geeft de daad van het vertellen op zich al betekenis, meer nog dan de inhoud van wat er verteld wordt. Zo wordt de verteller een personage en kun je zijn keuzes aan interpretatie onderwerpen.

Wat dan bijvoorbeeld te denken van hoe goedmoedig hij vertelt over de zuinigheid van Eefje, die in hotels „in een handomdraai drie boterkuipjes in haar tas wist weg te moffelen”? Over haar onverzettelijke radicaliteit? Haar geheimzinnigheid? Nee, ze deelden „niet alles” met elkaar, want, zo zegt de verteller: „Zo bleef veel spannend.” Kan wel wezen, maar met zo’n antwoord maakt de verteller ook wel erg gemakkelijk van de nood een deugd. Bij elkaar opgeteld heeft Eefje wel veel eigenschappen die de verteller altijd heeft geaccepteerd en zelfs gewaardeerd als eigenzinnig en karakteristiek, maar die je wel buitenstaander ook ronduit lastig zou kunnen noemen. Alles moest op haar manier.

En hij cijferde zich dan weg. Maar ja, dat paste hem, zo was hij gebakken: „Aanpassen was een wachtwoord in mijn jeugd.” Dat kennen we van Van Dis, het is een constante in zijn oeuvre. Keurig moest en zou hij zijn. Moeilijke dingen kon je ook voor je houden, privédingen

—
Liever dan over moeilijke zaken te mokken bezingt de verteller in deze roman het leuke en het liefdevolle
—

verzwijgen, onwelgevalligheden wegpoetsen. Zo vergaat het in dit boek bijvoorbeeld zijn kinderwens, die met Eefje nooit tot méér leidde dan een imaginair meisje, ‘Meeuwtje’ - het boek barst trouwens van de zeemeeuwen en aanverwante vogelsymboliek, van nesten en nesteldrang tot ‘hebban olla vogala’. Maar: voor wie het wil zien. Het is een motief, maar enigszins verdekt, als geheime boodschappen bijna, en dat is veelzeggend. De pijn is er, maar als ondertoon. Liever dan over moeilijk te mokken bezingt de verteller het leuke, het liefdevolle. Doe nog maar zo’n avontuur, Parijs, Shakespeare! Of een mooi gedicht!

Bang voor pijn

Die karakterzwakte heeft Eefje in hun geheime driehoeksverhouding mooi kunnen uitbuiten, al zou de verteller het nooit zo noemen. Maar dat is misschien juist zijn tragiek. „Ik ben bang voor pijn”, stelt hij wel, in een knap gelaagde scène waar de fictie het van de realiteit overneemt, in een bijna-SM-scène met schilder Francis Bacon (!), waar vluchtig ook zijn nooit volledig uitgeleefde homo- of biseksualiteit een psychoanalytische achtergrond van geslagen zoons en getraumateerde vaders krijgt. Waarna de verteller ook memoreert dat Eefje hem bij de traumaverwerking heeft geholpen: „We hebben in de duinen achter ons oude huis gestaan, daar waar hij tekeerging. En daar heeft ze mij tot tranen gestreeld.”

Waarmee hij toch weer op een positieve noot eindigt. Want *Alles voor de reis* is geenszins wraakzuchtig, miskend of boos. Hoogstens vilein tegenover de tweede man in de verhouding, maar dat zouden we als een terugbetaling met gelijke munt kunnen beschouwen: „Een scheiding zou de Ander verwonden. Of erger: hij dreigde met erger... Ik moest hem ontzien.” Al was dat laatste dus weer iets wat Eefje bepaalde. Maar over haar geen kwaad woord. Immers: de liefde.

Het is pijnlijk om te zien hoeveel de verteller met de mantel der liefde heeft toegedekt, en eigenlijk ook hoeveel Van Dis nog steeds toedekt, met alle nadruk die hij legt op de liefde.

Of lees je het dan te rechtstreeks, te veel als memoir, die ongepolijst en daarom onaf is, waarin de schrijver er niet in slaagt door te pakken en écht te beschuldigen? Misschien is het een teken des tijds om er zo naar te kijken, met in het achterhoofd de vorig jaar verschenen memoirs *Beladen huis* van Christien Brinkgreve en *Schaduwweduwe* van Christine Visser. Zij rekenden nadrukkelijk af met de knechtende mannen die zij liefhadden, terwijl Van Dis nauwelijks de vraag stelt hoe hij zichzelf toch zoveel toegeeflijkheid heeft kunnen toestaan, waarom hij alles „pikte”. Het geluk was te groot om op te geven, schrijft hij wel.

Het voelt dus een beetje alsof je tegen het boek in leest, als je wel blijft haken aan de pijn - en als je het feit dat de verteller niet tot boosheid overgaat, beschouwt als onvermogen. Maar voor zo’n lezing biedt *Alles voor de reis*, met al zijn donkere ondertonen, wel alle literaire aanknopingspunten. Het verhaal wordt er alleen maar beter van: gelaagder, zowel pijnlijker, als tragischer, als liefdevoller.

TERUGLEZEN

‘Multatuli is de oer-klokkenluider’

MULTATULI Peter van der Meij herlas *Max Havelaar* van Multatuli, een boek waar hij als bestuurslid van het Huis voor Klokkenluiders vaak aan moet denken.

‘**M**ax Havelaar van Multatuli golft door mijn leven. De eerste keer dat ik de roman las, was ‘voor de lijst’, tijdens mijn eindexamenjaar in 1977. Die hele linkse golf die je in de jaren zeventig had, motiveerde me om het werk met die ogen te lezen. Ik was onder de indruk van de humoristische, maar ook antiautoritaire en maatschappijkritische manier van schrijven van Multatuli, het pseudoniem van Eduard Douwes Dekker.

Max Havelaar is gepubliceerd in 1860 als een aanklacht tegen het koloniale systeem in Nederlands-Indië, waar Douwes Dekker zelf als ambtenaar werkte. Dat maakt hem de oer-klokkenluider. Natuurlijk, er zijn nog andere schrijvers in de geschiedenis, die misstanden hebben aangekaart. Maar Multatuli is voor mij het meest aansprekende voorbeeld.

Ongeveer tien jaar nadat ik de Max Havelaar voor het eerst las, werd mijn interesse in Multatuli nog sterker aangewakkerd. Des tijds waren mannen als W.F. Hermans, Hugo Brandt Corstius en Paul van ‘t Veer erg door hem geïntrigeerd. Douwes Dekker was natuurlijk een hele tegendraadse en ontwikkelde man.

Sinds ik bestuurslid ben van het Huis voor Klokkenluiders, een onafhankelijke instantie die klokkenluiders adviseert en onderzoek doet naar misstanden, moet ik regelmatig aan *Max Havelaar* denken. Bij veel klokkenluiders ontstaat, begrijpelijk genoeg, een zekere verbittering door de misstanden waar ze tegenaan zijn gelopen. Dat zie je ook bij Multatuli, maar altijd met humor. Die zit voor mij in de manier waarop hij de Nederlandse maatschappij, het Amsterdamse koloniale milieu en de gezagsgewoetheid van de kerk op de hak neemt. Dat gaat altijd gepaard met sarcasme en ironie, niet zozeer met echte vrolijkheid. Daardoor scheidt Douwes Dekker ook een bepaalde afstand en relativering.

De ambtelijke omgangsvor-

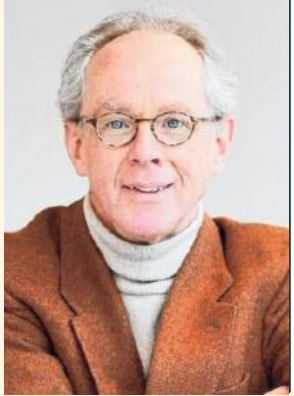
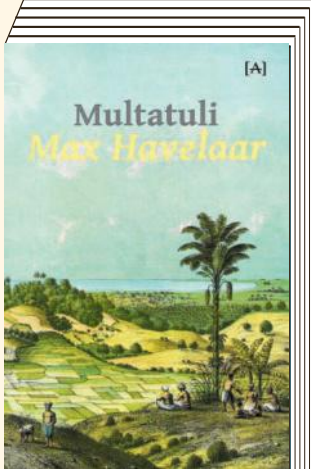

FOTO ROBERT ZWART

men die hij beschrijft herken ik ook. Types als het personage Slijmering kom je nog regelmatig tegen. Hij is een ambtenaar die altijd druk lijkt te zijn en door overdreven kalmte en voorzichtigheid zijn plicht verzaakt. „Omdat. Hij. Het. Zo. Druk. Had.” Tijd is een dimensie die in Den Haag soms niet lijkt te bestaan. Historische boeken zoals *Max Havelaar* laten zien dat morele waarden nooit vanzelfsprekend zijn. Douwes Dekker heeft zich in *Max Havelaar* heel duidelijk uitgesproken tegen uitbuiting en onderdrukking in het koloniale systeem. Toch heeft het nog heel lang geduurd voordat zijn kritiek op de koloniale praktijk breder werd geaccepteerd.

Na de publicatie van *Max Havelaar* zijn Nederlanders wellicht dichterbij de kritiek van Multatuli komen te staan. Maar ondertussen bleef de kolonie ook gewoon voortbestaan en werd er oorlog gevoerd om de macht te behouden. Die twee werkelijkheden kunnen blijkbaar naast elkaar bestaan.”

Eva Klute

In de rubriek ‘Teruglezen’ vertellen boekenliefhebbers over een werk dat in het verleden veel indruk op hen heeft gemaakt.

Niels Posthumus:
Verdeeld Koninkrijk.
Op reis door het Groot-Brittannië van Charles.
Balans, 302 blz. €23,99

Achterstelling toont zich het eerst in het gebit

VERENIGD KONINKRIJK Journalist Niels Posthumus reisde door Groot-Brittannië en sprak Britten uit alle lagen van de bevolking. Op die manier brengt hij de vele scheidslijnen die door het Verenigd Koninkrijk lopen vakkundig in kaart.

Door **Ivo van de Wijdeven**

Peterhead, Schotland 2018. FOTO MERLIN DALEMAN

die 'van origine wortelen in een reactionaire afwijzing van delen van de Verlichting.'

Mensen met overgewicht

Veel interessanter is het wanneer Posthumus op pad gaat en ge-
spreekken aanknoopt met gewone
Britten. Dan toont de correspon-
dent zich een vaardig observator
met een oog voor sprekende de-
tails. Zo noteert hij tijdens een be-
zoek aan de probleemwijk Possil
park in een schrijnend hoofdstuk
over Glasgow: „Ik zie meer men-
sen met overgewicht, meer scoot-
mobielen en meer rollators. En als
iemand lacht, ontbreken vaak en
kele tanden - Britse achterstelling

toont zich het eerst in het gebit." Wie wel geld heeft, kiest voor private zorg, want het publieke NHS-zorgstelsel kampt door tekorten met lange wachtlijsten. Ook gezonde voeding is duur en uitzichtloosheid werkt verslaving en andere psychologische problemen in de hand. Het is een vicieuze cirkel die maakt dat het verschil tussen arm en rijk ook leidt tot een ongelijke levensverwachting.

Posthumus kiest steevast voor de menselijke maat om abstracte problemen te beschrijven. Op die manier brengt hij de vele scheidslijnen die door het Verenigd Koninkrijk lopen vakkundig in kaart. En hij laat mooi zien hoe Groot-

Brittannië op verschillende terreinen is veranderd. Van het verval van de eerder genoemde pubs tot het betaald voetbal en van het medialandschap tot het denken over het slavernijverleden. Wie *Verdeeld Koninkrijk* uiteindelijk dicht slaat heeft een duidelijk beeld van hoe de *Union Jack* erbij hangt. En dat is min of meer halfstok.

Posthumus spreekt zelf van een land op zoek naar zichzelf, maar de mensen die hij spreekt zeggen stuk voor stuk te weten wie ze zijn en wat ze nodig hebben. 'De politiek' doet daar echter weinig mee. Het vertrouwen in politici is dan ook historisch laag. De gewone Britten voelen zich 'te vaak met

mooi belofte belazerd'. Een deel van hen zag de Brexit als een kans op radicale verandering. Het was een kwestie die het Verenigd Koninkrijk tot op het bot verdeelde, zelfs gezinnen en vriendschappen gingen eraan onderdoor.

Het vertrek uit de EU bracht echter - al dan niet geholpen door het coronavirus - alleen maar meer malaise. Posthumus laat weliswaar zien dat het aanvankelijke enthousiasme over Brexit is verstomd, maar heeft minder oog voor het feit dat één specifiek programmapunt van de Brexiteers nog steeds in het middelpunt van de maatschappelijke belangstelling staat: immigratie. Niet verrassend, want die bereikte juist na de Brexit een recordhoogte.

Zwevende kiezers

Nu premier Keir Starmer en zijn Labourpartij er niet in lijken te sla- gen om de puinhopen van veertien jaar Conservatief beleid op korte termijn op te ruimen, vliegen de zwevende kiezers richting de politie- kie flanken. Daar geen rechts- nationalistische politici buitenlan- ders nog steeds de schuld van alle Britse problemen - oud-Brexiteer Nigel Farage en zijn nieuwe politie- kie vehikel Reform UK voorop. Sinds afgelopen zomer wordt on- der het mom 'Unité the Kingdom' driftig met Britse én Engelse vlag- gen gezaaid: een xenofobe op- lossing voor het verdeelde konink- rijk dat Posthumus trefzeker por- treetteert.

Vingerwijzen en vlagvertoon lossen natuurlijk niets op. Wie het boek van Posthumus heeft gelezen, weet dat de Britten blijven sukkelende zolang de echte onderliggende sociaal-economische en maatschappelijke problemen niet worden aangepakt. De op het omslag beloofde 'scherpe analyse' blijft echter uit. Posthumus laat wel experts aan het woord, maar trekt daar jammer genoeg lang niet altijd conclusies uit.

Wat ook mist is een afrondend hoofdstuk, waarin Posthumus alle touwtjes aan elkaar knoopt. Het slot van het boek is nu vooral een beschouwing over de verbindende en stabiliserende rol die Charles in Posthumus' ogen zou moeten pakken. Waarschijnlijk een kansloze missie, juist omdat het Verenigd Koninkrijk - zoals Posthumus laat zien - zo ontzettend is veranderd sinds zijn moeder Elizabeth in

1952 als vorstin de troon besteeg. De verdeeldheid zal niet verdwijnen en het blijft ongetwijfeld nog lang onrustig aan de overkant van de Noordzee.

nrc
VRIJDAG 23 JANUARI 2026

FOTO GETTY IMAGES

Kleine voorvallen die je leven veranderen

JULIA SCHOCH In het laatste deel van de trilogie over haar leven duikt de Duitse schrijver opnieuw in haar herinneringen, om allerlei ontdekkingen over haar vroegere leven te doen.

Door **Maria Kager**

schrijver. Ze ontmoet hem tijdens een schrijfsessie in de Amerikaanse Hudson Valley en aanvankelijk vindt ze hem niks - arrogant, onaantrekkelijk en niet een piercing in zijn onderlip die haar mateloos stoort: „Het was voor mij een teken dat hij modegevoel was. Hij liet zich meeevoeren op de golven van het heden.“ Toch hoeft hij haar maar een teken te geven of ze volgt hem naar zijn slaapkamer en duikt met hem het bed in. Ze begrijpt zelf niet waarom ze hem niet kan weerstaan, waarom ze nacht na nacht met hem slaapt, waarom ze overdag aan niks anders kan denken dan aan het gevoel van zijn lichaam op dat van haar.

De ontmoeting met 'de Catalaan', zoals ze hem het hele boek door blijft noemen, maakt niet alleen een onverwachte passie los; het ontsluit ook een herinnering uit haar jeugd die ze volledig vergeten was. De verteller is opgegroeid in een Oost-Duitse garnizoensstad en als ze een jaar of twaalf is ontmoet ze in de bossen rondom haar woonplaats een jonge soldaat met wie zich iets ontwikkelt dat het midden houdt tussen vriendschap en liefde.

De soldaat is geen militair type. Hij houdt van planten en bloemen en boeken, als hij uit het leger komt wil hij literatuurwetenschappen studeren. Ook de verteller houdt van lezen en vertelt hem iets dat ze nog niemand heeft toe-

vertrouwd: „Ik zeg dat ik later ook boeken ga schrijven.” Tot haar verrassing twijfelt de soldaat niet aan haar voor-nemen. „Ik weet zeker dat het je lukt”, zegt hij. „Je moet er wild van zijn. Wild van een woeste droom. Hij herhaalt de zin twee keer.” (Oké, toch een kleine grievie: de Duitse titel van de roman is *Wild nach einem wilden Traum*; dat er in de vertaling voor gekozen is één ‘wild’ te vervangen door een synoniem is spijtig. Zo mist de Nederlandse titel de poëtische urgentie van het origi-nel. Maar verder is de vertaling voor-treffelijk!)

Het probleem van de verteller is dat ze nog niks heeft meegemaakt en niet genoeg fantasie heeft om dingen te verzinzen. „Als dat zo is”, mijmert de soldaat, „moet je inderdaad eerst alles meemaken.” Zoals een hartstochtelijke liefdesverhouding met een spannende Spaanjaard bijvoorbeeld.

Het is de verteller op het moment zelf niet duidelijk waarom ze in de Hudson Valley opeens aan de soldaat uit haar verleden moet denken. Hij borelt zomaar op uit haar geheugen en in plaats van dat ze werkt aan haar proefschrift, over utopieën in de hedendaagse literatuur, waarvoor ze eigenlijk deelneemt aan deze residentie, schrijft ze over de soldaat in het bos. Pas nu, op het moment dat ze aan deze roman schrijft, nu ook de Catalaan weer in haar verbeelding is opgedoken, begint

Julia Schoch: *Wild van een woeste droom.* (*Wild nach einem wilden Traum*) Vert. Josephine Rijnaarts. De Arbeiderspers, 192 blz. €21,99

●●●●○

ze te begrijpen wat die twee figuren met elkaar verbindt. „Ik weet dat er toen keerpunten waren, die een effect hebben gehad op alles wat daarna kwam. Keerpunten die ik die herfst, die weken en maanden niet zag, die toen voor mij niet waarneembaar waren.”

De ontmoeting met de soldaat gaf haar het zelfvertrouwen om in haar eigen schrijffabrieek te geloven; de affaire met de Catalaan vult haar met de moed om haar baan als universitair docent aan de wilgen te hangen en zich volledig aan de literatuur te wijden. Waar de verteller *dacht* dat ze aan een boek over de liefde werkte, blijkt nu dat het eigenlijk - of vooral, of in ieder geval in belangrijke mate *ook* - over schrijven gaat.

Hernieuwd zelfvertrouwen

Zowel met de soldaat als met de Catalaan verlopen haar gesprekken haprend, vol pauzes, met beiden zwijgt ze meer dan dat ze spreekt, met geen van beiden „praatte ik luchtig“. Dit inzicht leidt tot een nieuw besef: „Opeens was ik ervan overtuigd dat stilte, de afwezigheid van woorden in de liefde, de keerzijde was van schrijven. De hoeveelheid woorden is niet oneindig, dacht ik. Als je ze bij het schrijven wilt gebruiken, ontbreken ze ergens anders.“ Het stilzwijgend samenzijn dat ze deelt met deze twee mannen maakt dat ze over hen kan schrijven.

Zo onderzocht Schoch het verandende zwartepunt van haar herinneringen. Als in een caleidoscoop blijven ze verschuiven en laten voortdurend nieuwe patronen zien, ontblooten nieuwe betekenissen. „Ieder mens zit vol gebeurtenissen die opgeslagen liggen in de plooiën van het geheugen. En in elke gebeurtenis zitten weer andere gevouwen.” Het is een prachtig beeld, en de manier waarop Schoch deze plooiën openvouwt en rustig, tastend, met licht ironische dromerigheid beschouwt heeft iets hypnotisch. Het maakt dat je het boek eigenlijk zodra je het uit hebt nog eens zou willen lezen, en nog eens. En, daarna, misschien nog wel eens.

KIP OP JE KOP

Jowi Schmitz

Bekroond
met de
**Nienke
van Hichtum-
prijs**

‘Een verhaal over afscheid nemen dat tegelijkertijd aangrijpend en hartverwarmend is.’ Jury
Nienke van Hichtum-prijs

**‘Veerkrachtig
verhaal over leven
en sterven dat je
toch hoopvol
achterlaat.’ *Trouw***

Recordpoging van Wim Hof om in ijs te verblijven in 2007 in Rhenen. FOTO ANP

De ontmaskering van ‘Iceman’ Wim Hof

NON-FICTIE ‘Iceman’ Wim Hof groeide uit tot een wereldwijd fenomeen. De onthullingen van twee journalisten over zijn duistere verleden en zakelijke praktijken zorgen voor barsten in het imago van deze gezondheidsgoeroe.

Door **Dirk Vandenbergh**

Het woord ‘messiascomplex’ valt geen enkele keer in *De ijsprofeet*, de ongeautoriseerde biografie die *Volkskrant*-journalisten Robert van de Griend en Anneke Stoffelen schreven over Wim Hof, wereldwijd bekend als ‘The Iceman’. Dat mag wat verbazen, want het boek bevat voldoende ingrediënten om die claim waar te maken. „I am the healer of the world”, riep hij ooit tijdens een sessie op zijn domein in Polen, of tijdens de coronacrisis: „Ik word de president van de wereld! En dan schaf ik de politiek af, in één keer!” Toen hij voor de rechter verscheen voor relationeel geweld, luidde een deel van zijn verweer: „Ik ben van grote betekenis voor de mensheid.” Het doet denken aan iemand als Elon Musk, of, meer in Hofs sector, Bhagwan Sri Rajneesh, beiden ook niet echt gehinderd door een gebrek aan eigendunk.

Met een combinatie van (langdurige) blootstelling aan koude, ademhalingstechnieken die Hof ontleent aan Tibetaanse monniken, en oosterse meditatietechnieken, samen bekend als de ‘Wim Hof methode’, groeide hij uit tot een van de opvallendste gezondheidsgoeroes van de afgelopen decennia. Hij ging op de foto met Oprah Winfrey en zou door Joseph Fiennes worden gespeeld in een Hollywoodpro-

ductie, tot onthullingen over geweld in de relationele sfeer een einde maakten aan die plannen.

In het boek wordt beschreven hoe Hof opgroeide als deel van een tweeling in een armoedig gezin met nog zeven andere broers en zussen. Grootmoeder was schizofreen, vader had een verleden bij de SS en belandde in de criminaliteit. Ook thuis was er sprake van geweld. Hof verliet snel het nest en raakte al op jonge leeftijd betrokken bij de kraakbeweging in Amsterdam, waar hij zich ontpopte tot een soort goeroe van de transcendente meditatie. Zo ontmoette hij de Spaanse Olaya, met wie hij vier kinderen kreeg. Na hun scheiding pleegde Olaya zelfmoord in Spanje.

In zijn zelfhulpboeken schetst Hof telkens een ander beeld van zijn jeugd en van de ontmoeting met Olaya. Iedere gebeurtenis gebruikt hij als element van zijn ‘spirituele groei’, zelfs de suicide van Olaya wordt zo gekarakteriseerd. Van de Griend en Stoffelen schetsen zo een beeld van een man die al zeer vroeg zijn eigen werkelijkheid bij elkaar fantaseert.

Huiselijk geweld

Minder onschuldig is zijn gedrag tijdens zijn tweede huwelijk met Caroline. Hof wordt gearresteerd voor huiselijk geweld tegen Christiaan, een zoon van Caroline uit een eerder huwelijk,

Anneke Stoffelen & Robert van de Griend: De Ijsprofeet. Wim Hof: het duistere verhaal achter zijn wereldwijde succes. De Arbeiderspers, 376 blz. €24,99

●●●●○

hij krijgt een huisverbod en taakstraf opgelegd. Daarna volgt een hereniging met de vier kinderen uit zijn eerste huwelijk, die hij ruim tien jaar niet heeft gezien. Zijn oudste zoon Enahm wordt het brein achter het zakelijk succes van zijn vader. Hij is het die met het bedrijf Innerfire de ‘Wim Hof methode’ bedenkt, en via een systeem met gecertificeerde instructeurs miljoenen verdient. Enahm is de controlfreak en ‘bad cop’ van het bedrijf die in het hoofdkantoor (de ‘Hoffice’, uiteraard) met harde hand de plak bestiert. Wim is de chaoot en de ‘good cop’ die het toxische ondernemerschap van zijn zoon compenseert met zalvende woorden.

Gezondheidsclaims

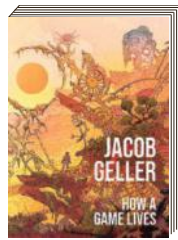
Met het zakelijk succes krijgt de beweging rond Wim Hof ook sektarische trekken. Hof maakt, op basis van flinterdun wetenschappelijk bewijs, gezondheidsclaims die hij niet kan waarmaken, en het bedrijf reageert apathisch op de verdrinkingsdoden die het gevolg zouden zijn van de Wim Hof methode. Het is de claim van een Amerikaanse advocaat, wiens dochter stierf door verdrinken, die de eerste barsten in het imperium veroorzaakt.

De *Volkskrant*-journalisten beschrijven uitvoerig wat Hof allemaal

verborgen probeert te houden. Dat doen ze erg feitelijk, zonder er zelf grote conclusies aan te verbinden of etiketten op te plakken. Dat zou je een zwaktebod kunnen noemen, maar je krijgt als lezer wel voldoende feiten aangereikt om zelf je conclusies te trekken. De auteurs kaderen zijn gedrag binnen de tijdgeest, die met zijn hang naar ‘*healthism*’ ruimte biedt voor ‘alternatieve genezers’. Met uitweidingen over de psychologie van goeroes, sektarische leiders, kinderlijk narcisme en groothedswaanzin slagen ze er wel in om het voormalige fenomeen voldoende te ontmaskeren.

Een enkele keer is de bewijsvoering wat minder. De redenen die worden aangehaald voor de ommekeer van de vier kinderen, die uiteindelijk allemaal in het bedrijf van hun vader terecht komen (verregaande loyaliteit, of zelfs wraakneming, door hem financieel uit te buiten), blijven toch een beetje nattevingerwerk. Nog een manco is het gebrek aan onderbouwing van het economische verhaal van Innerfire. Nooit komen we te weten hoe veel Hof en zijn kinderen echt verdienen aan hun gezondheidsfabriek.

Dat neemt niet weg dat Van de Griend en Stoffelen een bijwijlen schokkend en overtuigend verhaal neerzetten over de donkere kant van Wim Hof en zijn entourage, die veel te lang verborgen bleef.

Jacob Geller: How a Game Lives. Expanse, 207 blz. €31,-

●●●●○

Steeds dieper graven in videogames

VIDEOGAMES Jacob Geller is een pionier als het gaat om een bedachtzame en kritische benadering van videogames. Zijn meest treffende video-essays geeft hij nu een nieuw leven in boekvorm.

Door **Len Maessen**

Het concept van cultgame *ICO* van ontwerper Fumito Ueda lijkt zo simpel: een diep eenzame jongen probeert aan een leeg kasteel te ontsnappen met de hulp van een meisje wier taal hij niet spreekt. Toch was het spel in 2001 een raadsel voor gamewebsites. Hoe behandel je een game die niet draait om actie of hoge scores halen, maar om een intrinsieke melancholie?

Het bleef vooral bij recensies en stukken over de puzzels of de vijanden in het spel. Uitzondering was een lange verhandeling van gamer Peter Eliot, zo schrijft de Amerikaanse essayist Jacob Geller in zijn nieuwe essaybundel *How A Game Lives*. „Hij vroeg zich af: waarom voel je zo godsgruwelijk veel als je dit spel speelt?”

Die vraag nam de jonge Geller in een houdgreep en liet hem nooit meer los. Na het lezen van Eliots werk pakte hij zelf de pen op. En daarna, zoals veel jonge game-essayisten, de camera. Op YouTube rijgen generatiegenoten als Noah Caldwell-Gervais en Monty Zander gamebeelden, eigen video en uitgesproken teksten aan elkaar tot audiovisuele verkenningen van de gedachten en gevoelens achter videogames.

Geller, met 1,4 miljoen volgers, is misschien wel het neusje van de zalm. Sinds 2019 maakte hij 115 YouTube-video's, afwisselend diepgravend en bedachtzaam en dan weer grappig en verrassend, maar altijd goed ingewijd in games en in de kunsten buiten zijn gekozen medium. Nu heeft hij tien van zijn essays willen vastleggen op papier in *How a Game Lives*. Er is al te veel 'context' van games weggerukt door het verdwijnen van gamesites, schrijft hij. Een fysiek object zoals een boek is veel moeilijker weg te gummen dan digitale data.

Melancholieke exercitie

In *How A Game Lives* zijn beeld en geluid dus teruggebracht tot tekst en worden alle besproken games en thema's opnieuw geëvalueerd. Bij elk essay staat een begeleidend stuk van een andere schrijver, die het gesprek zoekt met Gellers werk. In de kantlijnen verduidelijkt Geller verwijzingen, filosofeert hij over zijn werkwijze en werkt observaties verder uit.

De vorm past bij Geller, die moeite heeft een thema of onderwerp los te laten. Hij is een graver, altijd op zoek naar de volgende laag. Zo keert hij terug bij het werk van gamedesigner Fumito Ueda, door de lens van zijn vele fans. Hij doet verslag van hun verwoede pogingen om elk laatste stukje betekenis uit de bijna twintig jaar oude game *Shadow of the Colossus* van Ueda te sleuren.

Beeld uit de game 'Shadow of the Colossus'. BEELD PLAYSTATION

Ook *Colossus* is een bijna ondoordringbaar melancholieke exercitie: het verhaal van een held die zich gedwongen voelt om majestueuze reuzen één voor één te verslaan, totdat de obsessie hem fataal wordt.

Net zo obsessief zoeken Uedas fans jaren later nog altijd naar de geheimen die hij verstopte in het wijde gamelandschap. Ze pakken zelfs de Bijbel erbij. Hun forumdraadjes online tonen een 'complotachtig denkpatroon', schrijft Geller, waarbij ze niet doorhebben dat ze eigenlijk geen specifieke gamegeheimen bloot leggen, maar „de gemeenschappelijkheden in hoe we verhalen vertellen.”

De meest interessante videogames leggen de gedeelde kenmerken bloot van de manier waarop mensen verhalen vertellen

Het idee van games als voortzetting van veel oudere en universele tradities in de kunsten doorspekt het boek, ook in de vorm. Zie alleen al de woordpuzzel van gamejournalist Chris Plante rond twee pagina's uit *Moby Dick*, een ander verhaal over een obsessieve zoektocht. *How A Game Lives* doet vaak denken aan de roman *House of Leaves* van Mark Z. Danielewski - een standaardwerk voor de intellectuele gamer, vol aantekeningen en onvoorspelbare typografische ingrepen.

Die speelse vorm past bij Gellers ambitie om „een boek te schrijven zonder dat er een vaste manier is om dat boek te lezen.” De illustraties zwieren over de pagina, de vormgeving kietelt met opzet de beoogde leesrichting. Soms loopt een bege-

leidend essay dwars door de oorspronkelijke tekst heen.

Als Geller filosofeert over onmogelijke architectuur geeft gamemaker Gareth Damian Martin hem plaagstootjes met zware zwarte blokken tussen zijn alinea's. Wat als ik jou nu eens in een onmogelijk huis zou plaatsen, Jacob, vraagt Martin. Wat dan?

Geller is een begenadigd schrijver, die overloopt van liefde voor zijn onderwerpen. Met lichte verbazing anoteert hij bij zijn essay over de game *Returnal*: „Ik snapte in eerste instantie niet waarom dit essay mijn publiek zo raakte. Het is vooral een hervertelling van de game, iets dat ik doorgaans probeer te vermijden.” Het is zijn stijl die het doet.

Duister bos

Returnal is een duistere, vervreemdende Finse game over een verdwaalde astronaut die met moeite in de mal van een schietspel is gegoten. Geller begint simpel bij het spelmechanische: groene puntjes genezen hoofdpersoon Selene als ze gewond is, maar maken haar sterker als ze dat niet is. Kortom, de game maakt zichzelf gemakkelijker als je bewijst dat je geen hulp nodig hebt.

Geller wandelt het duistere bos van het eerste leven van de game in. Hij sleurt de lezer mee in de frustratie, verwondering en obsessie van *Returnal*: „Bovenaan de berg vind je nog een eindbaas, een beest dat losbreekt uit zijn kettingen en op jou neerstort totdat je hem kapot snijdt, en je beloning is een verdere klim, nog hoger, nog moeilijker, een dode stad vol met robots, gebroken automaten die zich naar je toe trekken en drones die je over je heen denderen als vrachtwagens...”

„Structureel gebruik ik soms lange zinnen om het gevoel van een

‘flow state’ neer te zetten, in dit geval, het gevoel van het zó verliefd worden op *Returnal* dat ik geen tijd heb om te stoppen”, annoteert hij droogjes over zijn schrijfstijl. Maar dan: „Soms word ik ook slordiger als ik heel opgewonden ben.” Zijn beste essays koppelen zo structuur aan liefhebbend enthousiasme.

Oude en nieuwe kunst

Geller floreert in de vertaalslag van game naar woord, in het leggen van verbanden tussen oude kunst en nieuwe - zo ziet hij verbanden tussen een game en de film *The Shining* van Stanley Kubrick of het schilderij *Red, Yellow and Blue III* van Barnett Newman. Een enkele keer dreigt zijn werk in papieren vorm zo wel droog en opsommerig te worden, zoals in de beschouwing over de Joodse mythe van de golem en superhelden.

Tegelijk leest *How A Game Lives* over als een verkenning van het ontstaan en de uitdagingen van de moderne gamekritiek: een vorm van schrijven over games die méér is dan louter een consumentenrekening (hoe goed ziet het spel er uit? Hoe lekker schiet een pistool weg?).

Geller komt zo gaandeweg bij de kern van zijn filosofie van de gamekritiek. Hij pleit voor het belang van de verwondering, voor een echte kunstkritische benadering van de videogame als kunstvorm. Daarbij telt voor hem vooral de vraag: waarom voel ik zo godsgruwelijk veel als ik dit speel? Gamers en recensenten beoordelen hun spellen nog te vaak op het aantal euro's per uur aan speelplezier, schrijft hij. Is het niet waardevoller om te kijken naar hoeveel uur een game in je hoofd blijft hangen? Naar hoe een game voortleeft?

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar *NRC* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

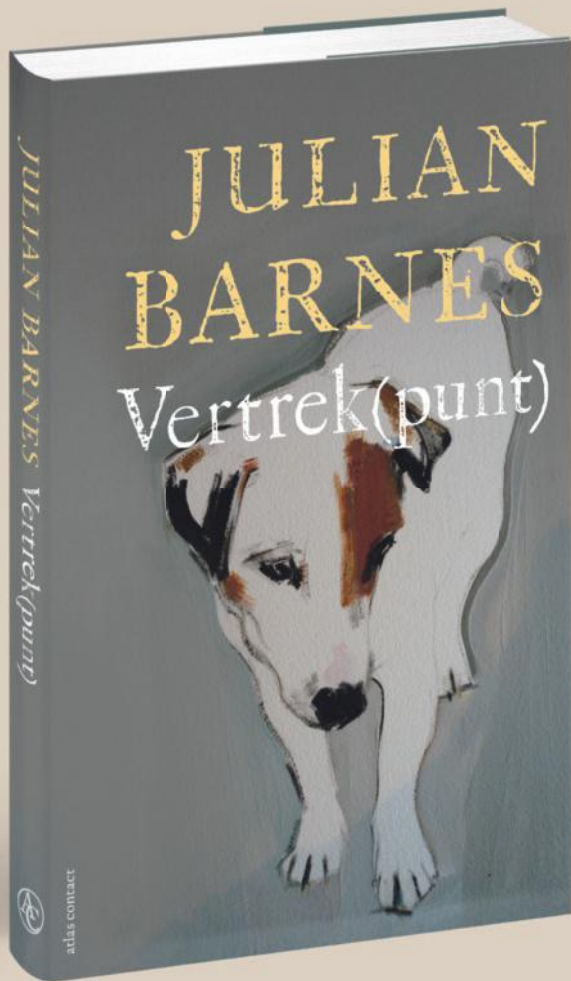
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

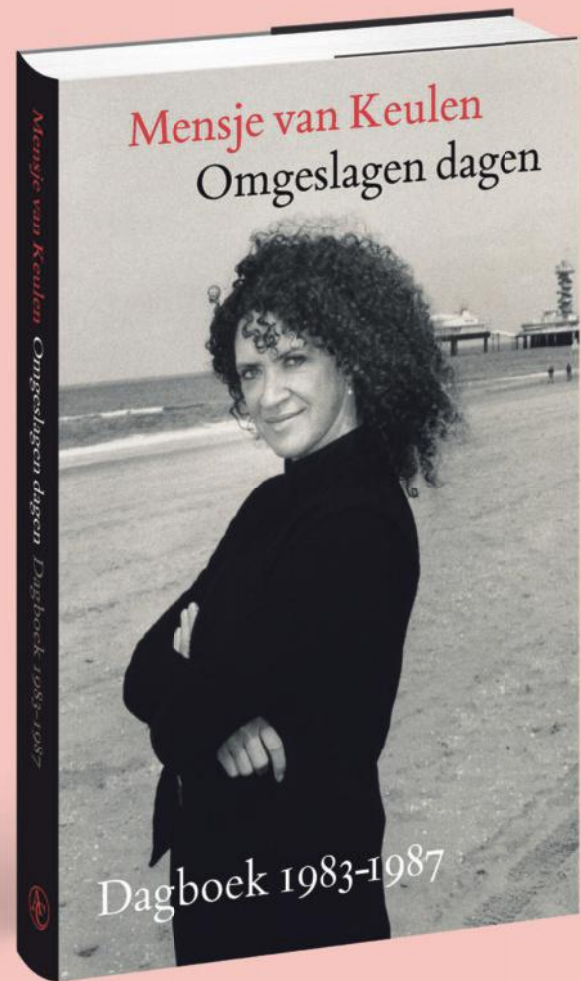
© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

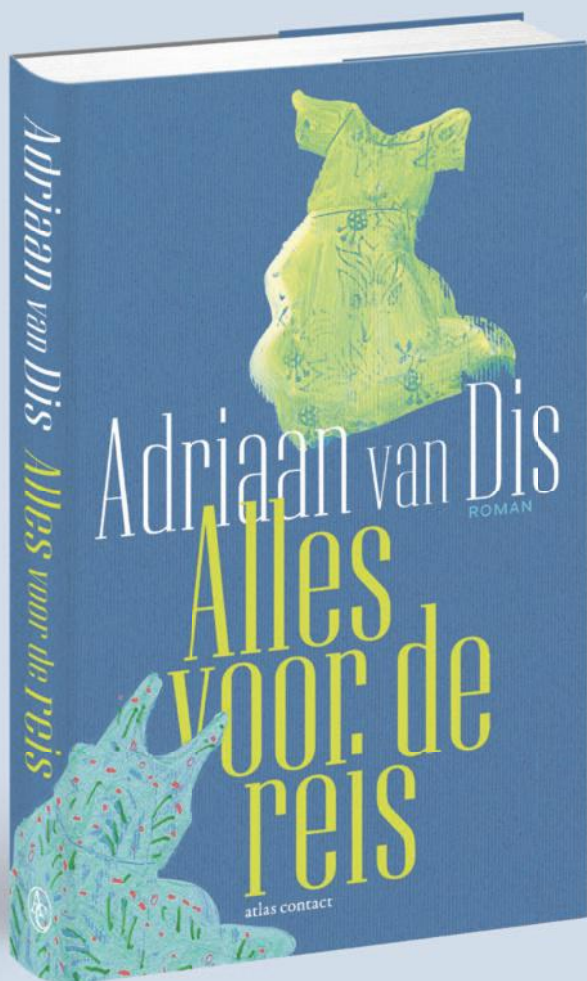
●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○ goed
●●○○ matig
●○○○ zwak

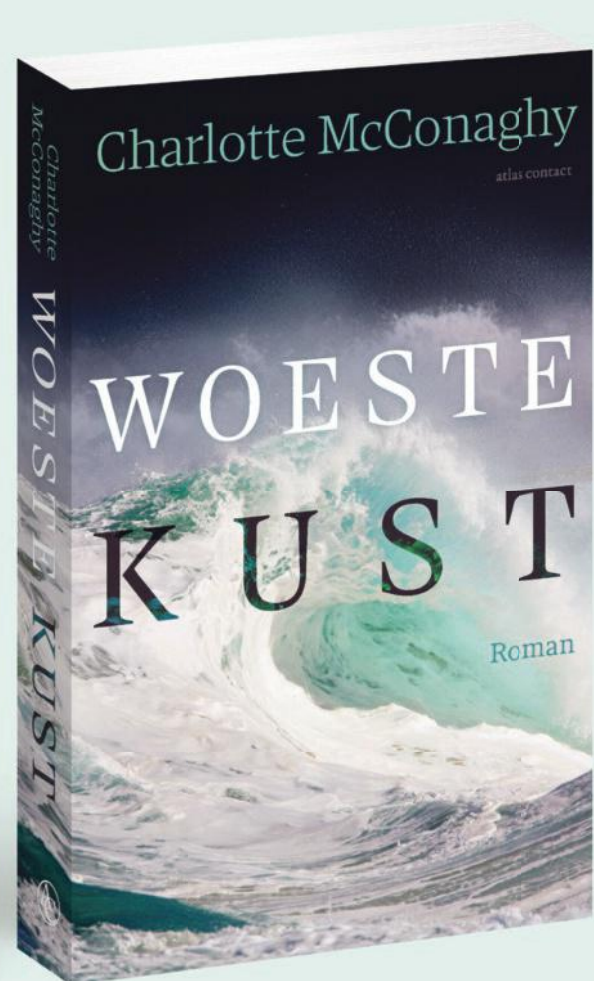
'In *Vertrek(punt)* pakt Barnes de lezer opnieuw in met zijn ideeën over de vergankelijkheid van jeugd, relaties, leven.' – *Trouw*

'Een geruststellend verslag van hoe makkelijk-moeilijk het leven kan zijn.' – *De Groene Amsterdammer*

'Van Dis richt een monument op voor een liefde die buiten de gewone lijnen bleef.' – *De Groene Amsterdammer*

'Een verslavend goede psychologische roman.'
●●●●● – *NRC*